INSTITVTIONES BIBLICAE

SIVE

DISSERTATIONES ISAGOGICAE

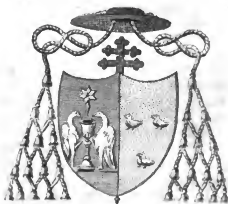
IN SACRAM SCRIPTVRAM

TIRONVM VSVI ACCOMMODATAE.

Editio Altera

EMENDATA ET AVCTA.

PARS SECVNDA.

BONONIAE

EX OFFICINA NOBILIANA

MDCCCXXXIII.

DISSERTATIO I.

DE HISTORIA RERUM IUDAICARUM SIVE DE ARCHAEOLOGIA BIBLICA.

Multa saepenumero in sacris libris occurrunt ad Hebraeorum mores, eorumque statum spectantia, quae eo quidem tempore, quo libri conscripti sunt, apud Hebraeos, ad quos dirigebatur sermo, sat pervulgata erant et cognita; verum eadem a nobis nunc ignorata, in caussa plerumque sunt quominus verum Scripturarum sensum assequamur. Praestat ergo haec breviter, ac summatim exponere, quae a Lamy (in *Apparatu*), a Lapide, Tirino, Du-Hamelio, Annato, Menochio, Goere Cunaeo et Sigonio (*De Rep. Hebr.*); quemadmodum etiam a Buxtorphio Patre (*Synagoga Iudaica*) nec non Bertrami Cornelio (*Politia Iudaica tam civili quam Ecclesiastica*) pluribus traduntur. Tota haec autem tractatio *Archaeologia Biblica* vulgo audit, quae quantum ad rectam Scripturae interpretationem, atque omne sacrorum librorum studium afferat utilitatis, alibi (in prima Institutionum parte Dissert. III. Cap. III. Art. I.) monuimus.

CAPUT I.

DE IIS, QUAE AD NOTIONEM GENTIS IUDAICAE PERTINENT.

Articulus unicus.

Origo.

Hebraei originem duxerunt a Sem primogenito Noe, eo genealogiae tramite, quem Moyses (Gen. XI.) et Lucas (III.) describunt. Sem genuit Arphaxad, hic Cainan, hic Sale, hic Heber, hic Phaleg, hic Ragau, hic Sarug, hic Nachor, hic Thare, hic Abraham. Abraham genuit ex Agar Ismaelem; ex Sara nonagenaria Isaac; in Isaac Abraham benedictus est, factusque pater multarum gentium, tamquam arenae maris, atque ob id dictus est Abraham. Isaac genuit Esau et Iacob, qui benedictus fuit, et genuit duodecim filios, qui patres gentis illius fuere, cui Deus benedixit, oracula sua credidit, ac plures promissiones fecit. Ergo origo gentis Hebraeorum hisce tribus viris definitur: *Abraham, Isaac*, et *Iacob*: hinc non semel ad indicandum Deum Hebraeorum Scriptura utitur his verbis: *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Caeterum et Ismaelitae sunt filii Abraham, et Idumaei sunt filii Isaac.

Nomina.

Appellati sunt *Hebraei* עִבְרִים *Hivrìm*, alias *hibrìm*, vel ab *Heber* (hebr. עֵבֶר) juxta illud (Gen. X. 21.): *De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber:* ut Augustinus (*de

Civ. Dei c. 11. *l.* 16. et *c.* 39. *l.* 18.), Munsterus (*in Grammat. Hebr.*) etc. vel a *transitu* (hebr. עָבַר *havàr*, al. *habàr transivit*) Abrahae a Chaldaea in Chanaan; ut Origenes (*in lib. Num. Homil.* 19., et *Homil.* 35. *in Gen.*), Hieronymus (*in Ezech. cap.* 7.) Chrysostomus (*Homil.* 35. *in Gen.*) et Arias Montanus (*in can. c.* 9.) quod profecto probabilius videtur. Nam 1.° non prius Abraham *Hebraeus* appellatur, quam in Chanaan venerit (1), 2.° nedum filii Abrahae, sed et Nachor, et alii multi deberent Hebraei vocari, qui pariter ab Heber genus duxerant; 3.° cit. loco Geneseos versio τῶν LXX. pro *Abraham Hebraeo* habet *Abraham transitori* (Ἄβραμ τῷ περάτῃ).

Israelitae a Patre Iacob, cui et nomen *Israel* יִשְׂרָאֵל, quia *praevaluit* in lucta contra Deum descripta Gen. XXXII. 28. *Nequaquam .... Iacob appellabitur nomen tuum, sed Isràel* (2); quemadmodum filii Esau, qui fuit *Rufus*, dicti sunt Idumaei, nempe *Rufi*.

(1) *Unus... nuntiavit Abram Hebraeo* (Gen. XIV. 13.)

(2) Non una est Philohebraeorum dissensio quod ad etymologiam nominis יִשְׂרָאֵל Israel. Nonnulli enim esse volunt quasi יָשָׁר אֵל *Jesàr El, Princeps Dei*, sive *directus Dei*, idest εὐθύτατος Θεοῦ. Alii ut Philo, Nazianzenus etc. ita eum dividunt אִישׁ רֹאֶה אֵל *Jsc, Roèh El, vir videns Deum* ponendo שׂ *loco* שׁ. Alii demum שָׂרָה אֵל *Saràh El, dominatus est Deo* respicientes י in יִשְׂרָאֵל veluti heemanticum, ut in nominibus propriis collocatur, quod Cornelio a

Iudaei scisso post Salomonem regno a tribu Iuda (1) 1.° quia Reges ex ea tribu fuere; 2.° quia Messias ex eadem oriturus erat; 3.° quia tribus illa sola superstes fuit, cum decem tribus schismaticae in captivitatem fuerunt abductae, et tribus Benjamin fere deleta fuit ab aliis tribubus, uti narratur in libro Iudic. XX.; et post captivitatem si qui redierunt ex decem reliquis Tribubus, Iudaeis adsciti sunt.

Populus Dei, quia eum sibi elegit Deus, ut per eum viam sterneret Messiae tot prophetiis promisso: eum insuper Deus e servitute Aegypti redemit, et singulariter dilexit ac tutatus est.

Caeteri populi dicti sunt hebraice גּוֹיִם *Goim*, graece ἐθνικοί *Ethnici*, latine *Gentiles* vel etiam *Incircumcisi*. *Noachidas* quoque vocant Hebraei, idest Noe filios, gentes omnes ab Hebraea distinctas. Vide Natalem Alexandrum *Hist. Vet. Test. Aet.* 2. *Diss.* 2.

Signa.

Deus pactum iniit cum Abraham, vi cujus Abraham, ejusque filii Deum haberent et colerent ut verum Deum, qui vicissim pro illis quaedam praestare tenebatur ex promissionibus, de quibus paulo infra erit sermo. Exinde Deus ipse signatum voluit hunc populum praecipue *Circumcisione*, cui masculus quisque octavo ab nativitate die subjiciebatur, quod praesertim in confirmationem pacti institutum est (2). Prae-

Lapide, aliisque Philologis non paucis magis probabile videtur.

(1) Consulat qui vult R. Aben-Ezram *Exod. XXI.* 2. et Paullum Episc. Burgensem *Matth. XXI.*

(2) *Hoc est pactum meum quod observabitis inter me*

terea alia hujus signi caussa fuit, ut populus hic ab aliis distingueretur, quemadmodum mancipia apud orientales signabantur a dominis ut dignoscerentur. Insuper ut sic mystice significaretur mortificatio carnis, et recisio inutilium perficienda maxime a Christianis. Agnoscitur etiam in circumcisione figura sat clara Baptismi juxta Patres. Circumcisio vero non ante octavum diem perficienda erat 1.° quia corpus ante octavum diem non est bene mundum a sordibus: ita etiam Exod. XXII. 30. (1), et Levit. XXII. 27. (2) sanxit Deus, ut bos, ovis, et capra essent sub ubere matris septem diebus, antequam offerrentur; 2.° ob incisionis dolorem. Non vero post octavum diem, ne caeremonia tanti momenti negligeretur. In deserto circumcisio omissa fuit 1.° quia recens vulnus moram injecisset profectioni; 2.° quia nullis gentibus tunc miscebatur Hebraeorum populus. Trajecto vero Iordane Iosue in Galgala revocavit morem circumcidendi omnes incircumcisos. Vide Iosue V.

Plura de circumcisionis origine et effectibus habentur in Calmet dissertationibus *in Genesim*, et *in Epist. ad Romanos*. Nos interim ad complementum hujusce argumenti animadvertemus quorumdam de circumcisione falsam et absurdam opinionem, qui hunc ritum statuunt ab Aegyptiis inventum, et ad Aegyptiorum imitationem solummodo ab Hebraeis servatum. Inter

et vos et semen tuum post te: circumcidetur ex vobis omne masculinum (Gen. XVII. 10.).

(1) *Septem diebus sit cum matre sua; die octava reddes illum (*primogenitum*) mihi.*

(2) *Bos, ovis, et capra cum genita fuerint septem diebus erunt sub ubere matris suae: die autem octavo et deinceps offerri poterunt Domino.*

hos fuere Iulianus et Celsus teste Origene (*lib.* 1. *et* 5. *contra Celsum*), deinde Marshamus, Spencerus, aliique (Vid. Wesselingium *ad Herod. II.* 104., et Ludolfum *Hist. Aetiop. III. I. et Comment. suo ad h. l.*). Hoc diserte adversatur in primis Scripturae, quae ex loco Genes. (XVII. 10.) superius citato, Deo auctori circumcidendi ritum attribuit. Addi potest illud Ioannis (VII. 22.): *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem* (*non quia ex Moyse est, sed ex patribus*). Adversatur insuper Patribus, qui inter se omnes una mente consentiunt cum Iustino (*in Dialogo cum Triphone*), ubi legitur: *Abraham, qui primus circumcisionem carnis accepit*. Ratione tandem sic argumentamur.

1.° Circumcisio signum esse debebat, quo Hebraei ab aliis populis distinguerentur, qui idcirco Prophetarum phrasi appellabantur *incircumcisi*. At si ritus idem apud Aegyptios fuisset in usu, quaenam inde distinctio? 2.° Quaenam ratio movere potuit Abraham ejusque filios, ut qui tantopere Aegyptiorum ritus et consuetudinem vitabant, Aegyptiorum hunc ritum imitarentur? 3.° Sit quidem apud Aegyptios (hoc saltem tempore) in usu Circumcisio; sed alia ab Hebraeorum ratione id ortum habet. Illi enim nullum agnoscunt divinum praeceptum et institutionem; circumcidebant suo more et *foemellas*, (Strabo, p. 824.); et arcanorum cognitionem inde captare intendunt. Vide Zaccariam, *Not. in Tournely de Sacram. in genere. Quaest. III. Append.*; Veith *de Libro Levitici, Quaest. XXVIII.*

Alia erant signa distinctiva gentis Hebraeorum, quae minus erant principalia, quaeque inferius indicabuntur.

Divisio.

Hebraei alii erant tales ab ortu suo, alii *proselyti* sive advenae. Veri Hebraei divisi fuerunt in duodecim tribus juxta duodecim filios Iacob. Licet autem Levitae soli Deo vacantes non numerarentur inter tribus, istae tamen duodecim erant, quia Manasse et Ephraim duo filii Ioseph constituebant duas tribus, hocque quia Iacob moriens eos Iosephi gratia in proprios filios adoptavit (1). Idem patet etiam Ios. XIV. 4. (2).

Ex traditione apud Iudaeos recepta (vid. Seldenum *de jur. nat. lib.* 2. *c.* 2. *et* 3.) Proselyti alii dicebantur *portae* seu *domicilii*, alii *justitiae* seu *foederis*. Illi tantum gaudebant domicilio, et Iudaeorum consortio; isti habebantur ut Hebraei seu ut indigenae, ac probabiliter omnibus Iudaeorum privilegiis fruebantur. Diximus probabiliter; nam ex Deuteronomio XV. 3. (3) videtur remissio debitorum anno septimo praecepta solum fuisse pro fratribus idest veris Iudaeis. Praeterea *Proselytis portae* nihil aliud praecipiebatur nisi ut ab idolorum cultu et a sanguine abstinerent, et uti Sabatum observarent. *Proselyti justitiae* obstringebantur tota Moysis lege, atque inaugurabantur *circumcisione, baptismate, et sacrificio*. Circumcisione excepta, pariter inaugurabantur et foeminae.

Hic notandum est, Deum ob decus et

(1) *Duo ergo filii tui, qui nati sunt tibi... mei erunt: Ephraim et Manasses sicut Ruben et Simeon reputabuntur mihi* (Gen. XLVIII. 5.).

(2) *Sed in eorum* (Levitarum) *successerunt locum filii Ioseph in duas tribus divisi Manasses et Ephraim.*

(3) *A peregrino, et advena exiges: civem et propinquum repetendi non habebis potestatem.*

bonum Synagogae exclusisse *ab ingressu Ecclesiae*, idest veluti irregulares fecisse, *Eunuchos* saltem voluntarios; *Ammonitas* et *Moabitas*, qui odio innato insequebantur Iudaeos; deinde *Idumaeos* et *Aegyptios* usque ad tertiam generationem, *spurios* usque ad decimam. (Vide Deuter. XXIII.). Quaerunt autem interpretes quid sit *ingressus Ecclesiae*, a quo recensitae gentes prohibebantur. Probabilior autem et magis recepta ea est sententia, juxta quam ingressus ille refertur ad jura civilia, privilegia et honores, uti erat ex. gr. in senatum assumi, judicis munus obire etc.: quod non impedit, quominus illi fieri possent *proselyti*, ac participare de phase, de sacramentis, de fide, id est de religionis bonis. Uno verbo arcebantur ii *a pleno jure politico* non *religioso*. Ita a Lapide et Calmet prae aliis. Ab eo vero tempore, quo facti fuerant *proselyti*, numerandae erant *generationes*, post quas jus quoque politicum iis concedebatur juxta dicta superius. Quapropter nomen Ecclesiae cit. loco sumitur pro caetu, ut in illo *odivi Ecclesiam malignantium*. Caeterum illud prae oculis habeatur, nunc quidem extra Christi Ecclesiam, vel *in re*, vel *in voto*, ut docent Theologi, neminem salutem consequi posse, sed ante Christum non perinde necessarium fuisse ingredi Iudaeorum Ecclesiam.

Uti vero nos infidelium, ita Hebraei vitabant consortium incircumcisorum, quibus ne licebat quidem esum concedere Agni Paschalis (1).

Promissiones.

Variae factae fuere populo Hebraeorum ac

(1) *Si quis autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo (*Phase*).* (Exod. XII, 48.).

pluries confirmatae a Deo promissiones. 1.° Promissio *de semine*, in quo omnes gentes erant benedicendae: *In te benedicentur universae cognationes terrae:* Ita Deus ad Abraham Gen. XII. 3. et XVIII. 18. Illud autem *in te* explicatur Gen. XXII. 18. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes*. Paullus vero (ad Gal. III. 16.) quid semen sit, declarat verbis illis: *et semini tuo, qui est Christus; non dicitur: Et seminibus, quasi in multis: sed quasi in uno*. Eadem promissio confirmatur Isaac cum phrasi *in semine* Gen. XXVI. 4. (1) et Iacobo Gen. XXVIII. 14. (2). Promissio de Christo rursus facta est Davidi 2. Reg. VII. 12. (3) et ad ejus familiam determinata, mystice indicando Christum juxta Patres in persona Salomonis, cujus regnum promittebatur firmandum.

2.° Promissio *de numerosa posteritate*. Ita Deus ad Abraham *multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli et velut arenam, quae est in littore maris* (Gen. XXII. 17.). Idem Gen. XIII. 16. (4) et XV. 5. (5). Paullus ante explicavit hoc modo semen Abrahae: *Qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahae* (ad Gal. III. 7.), et pluribus aliis locis suarum Epistolarum idipsum Paullus inculcat. Haec tamen mystica significatio non excludit litteralem sensum promissionis, vi cujus populus ipse Hebraeorum multiplicandus erat quemadmodum contigit, imo eum supponit.

(1) *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.*

(2) *Benedicentur in te, et in semine tuo cunctae tribus terrae*

(3) *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo et firmabo regnum ejus.*

(4) *Faciamque semen tuum sicut pulverem terrae.*

(5) *Numera stellas si potes.... sic erit semen tuum.*

3.° Promissio *de terra Chanaan*. Ita Deus ad Abraham (Gen. XIII. 15.): *Omnem terram, quam conspicis tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum*. Idem Gen. XV. 18. (1); et XVII. 8. (2). Paullus autem in Epistolis suis in terra illa figuratam esse summam in caelis felicitatem saepe repetit. Haec enim est vera haereditas semini promissa Abrahae in sempiternum. Ita ad Romanos IV. 13.: *Non enim per legem promissio Abrahae, aut semini ejus ut haeres esset mundi, sed per justitiam fidei*. Vide etiam ad Hebr. X. 1. (3).

Lingua.

Hebraicam linguam loquebantur Hebraei.

Hanc fuisse omnium linguarum primam docuerunt, praeter Paraphrasim Chaldaicam et Rabbinos Salomon Iarchi, Aben-Ezra, Levi Ben Gerson, Simeon Ben Iochai, Gedalia etc., Origenes (*homil. XI. in Num.*); Hieronymus (*in Soph. cap. III.*); Augustinus (*lib. XVI. de Civitate Dei cap. 11.*); Ambrosius (*in cap. 3. Epist. ad Philipp.*); Buxtorphius (*Dissert. de ling. Hebr. Orig., et Antiq.*); Zanolini (*Quaest. IX.*); Cornelius Bertramus (*in praefat. Gramm. Hebr.*); Pererius (*l. 5. in Gen.*); Sanctes Pagninus (*Instit. Hebraic. c. 1.*) etc. Et sane nomina, quae in Scripturis recensentur data personis et locis statim post creationem, ut Adam, Eva, Cain, Eden etc. sunt hebraicae originis. Huetius tamen (*Demonstrat. Evangel.*

(1) *Semini tuo dabo terram hanc.*

(2) *Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuae, omnem terram Chanaan in possessionem aeternam.*

(3) *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.*

Prop. 4. *c.* 13.); Natalis Alexander (*Hist. V. T. Aet.* 2. *Diss.* 5.) existimant periisse primam hominum linguam. De hoc argumento fuse agit Calmet (*Dissert. in Genes.*); at a nobis commodius hoc pertractabitur in biblicis exercitationibus.

Hebraica lingua eadem fuisse creditur quae Chananaeorum, et Phoenicum, aut saltem parvo discrimine ab his differebat. Chananaeorum quidem, nam hebraica sunt nomina, quae personas et loca Chanaan habuisse legimus, antequam Hebraei eo appellerent: ita *Abimelech*, *Rahab*, *Hierico*, *Salem*, *Melchisedech*, *Sichem*, *Bethlehem*, *Segor*, *Coriath Sepher*, *Coriath Arbe*, et alia sexcenta *urbium*, *regionum*, *montium*, *fluviorum* etc. Deinde lingua Hebraeorum nuncupari videtur *Chananaea* Isa. XIX. 17. 18. (1). Phoenicum etiam, quod Eruditi colligunt ex multis, et praecipue ex forma litterarum seu characterum, quae ad hebraicum alphabetum haud aegre reduci potest. Praeterea id confirmatur ex reliquiis sermonis Phaenicii et Punici. Lingua *Punica* (teste Hieron. *Com. in Is. III.* 7.) *quae de Hebraeorum fontibus manat*, *virgo HALMA appellatur*.

Linguae autem, quae magnam habent cum hebraica affinitatem et *Semiticae* appellantur, hae sunt: Chaldaica, Syriaca, Arabica, Aethiopica, Samaritana, Thalmudica, quae apud Rabbinos maximo in usu est.

Quantum porro linguarum hujusmodi cognitio ad Scripturae conferat intelligentiam, patebit in Dissertatione de Idiotismis, praeter ea quae dicta sunt de Interpretatione Bibliorum.

(1) *Et erit terra Iuda Aegypto in pavorem... in die illa erunt quinque civitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chanaan.*

CAPUT II.

DE CHRONOLOGIA.

Art. I.

De Aetatibus, in quas Vetus Testamentum dividi solet.

Postquam Adam peccavit, potuisset statim Deus Messiam hominibus concedere ad illorum redemptionem, quam statuerat, perficiendam. Sed ab Adam ad Christum 4000. circiter anni effluxerunt, idque, ut Patres ac Theologi animadvertunt; 1.° ut experientia multorum annorum homines cognoscerent infirmitatem propriam, et Servatoris necessitatem; 2.° ut, majori expectatione inter homines excitata Messiae, melius ad eum suscipiendum disponerentur; *diu enim desiderata*, ut ait Augustinus, *dulcius obtinentur*; 3.° ut sensim edocerentur homines per revelationem de mysteriis Christi, priusquam hic nasceretur; 4.° ut Christus multis modis foret in figuris praenunciatus, et ut ejus personam decebat, et ut erat utile ad fidem hominum juvandam. Hoc porro spatium annorum 4000. commode dividi solet in sex aetates tamquam epochas insigniores Veteris Testamentis. De his aetatibus multa apud Natalem Alexandrum (*Histor. Vet. Test.*); Graveson (*de annis et mysteriis Christi*), aliosque, qui de his plura scripserunt. Nos praecipua tantum indicabimus, quasi filum texentes, quod veluti manuducat sacrum hermeneutam a creatione Mundi ad Christum, et ab una ad aliam ex interjectis aetatibus.

Aetas prima.

Ab Adam ad Diluvium: anni 1656.

Hac aetate, imo statim post peccatum protoparentis experiri coeperunt homines cupiditatum vim, quibus obsequentes in scelera prolabebantur. Amissa namque *justitia*, quam Theologi vocant *originalem*, rebellionem coacti sunt homines pati, ita ut omnes possint cum Paullo exclamare: *Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis* (ad Rom. VII. 23.). Et revera statim post Adam peccavit Cain interficiens propter invidiam fratrem suum Abelem: deinceps vero *videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, poenituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, delebo inquit, hominem, quem creavi a facie terrae..... omnis quippe caro corruperat viam suam super terram* (Gen. VI.). Omnes itaque homines perditi diluvio sunt, excepto tantum Noe ejusque familia, octo scilicet animabus exceptis, atque in arca salvatis.

Aetas secunda.

A Diluvio ad vocationem Abrahae, quae contigit anno 2083.

Post diluvium homines, qui e tribus Noe filiis Sem, Cam, et Iaphet descenderant, antequam in diversas abirent regiones consilium inierunt excelsam turrim aedificandi, ut nomen suum celebrarent. Verum a Deo per linguarum confusionem eorum turbato consilio dispersi sunt per varias mundi plagas. Sed vitiis denuo coe-

pit mundus obrui, et idololatria praesertim hoc tempore magis magisque serpebat ac diffundebatur. Interim Deus ne genus hominum perderetur rursus, utque ea impleret, quae de Messia statuerat, gentem aliquam tamquam populum suum eligere voluit. Vocavit igitur Abraham ex Ur Chaldaeorum Gen. (XII. 1.) (1), et (XV. 7.) (2), Actor. (VII. 3.) (3) gente idololatra, eumque caput constituens gentis illius, cui oracula sua committere statuerat, et ex qua nasci volebat Christum, misit in Chanaan pollicitus illi et Messiam ex ejus semine oriturum, et possessionem integrae illius regionis.

Aetas tertia.

A vocatione Abrahae usque ad exitum ex Aegypto anno circiter 2513.

Abraham itaque relicta cognatione sua venit in Chanaan cum Sara uxore, et Loth fratris filio, nullam tamen certam figens sedem, sed habitans sub tabernaculis. Pecori commodius alendo Loth se recepit in Sodomam. Cum vero Loth captus fuisset a rege Chodorlahomor, liberatus est ab Abraham, qui victor reversus benedictionem accepit a Sacerdote Melchisedech panem et vinum offerente. Deus interim renovavit Abrahae jam factas promissiones, ac pro *Abram* (patre excelso), sicut ante nuncupabatur, vocavit *Abraham* (patrem multarum gentium).

Nascitur Isaac ex Abrahamo, ex Isaac na·

(1) *Egredere de terra tua, et cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstrabo tibi.*

(2) *Eduxi te de Ur Chaldaeorum.*

(3) *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et veni in terram, quam monstravero tibi.*

scitur Iacob, ex Iacob vero duodecim filii nascuntur, qui capita fuerunt populi Dei, haeredes benedictionis et promissionum, quae identidem confirmabantur. Filii Iacob aegre ferentes Iosehpum fratrem se ipsis cariorem esse Patri, eum quibusdam mercatoribus vendiderunt, a quibus deductus est in Aegyptum. Divina ac mirabili Providentia evenit, ut Ioseph fieret Pro-Rex Aegypti, ac tandem Iacob cum omnibus filiis in Aegyptum apud Ioseph reciperetur. Familia autem Iacob cum in Aegyptum transmigravit septuaginta animabus constabat, sed intra 215., seu potius 430. annos ita excrevit, ut capitum fere sexcenta millia numerarent Hebraei, praeter parvulos et mulieres: Exod. XII. 37. (1). Hoc invidiam in eos concitavit mortuo praesertim Iosepho et Rege, cui Ioseph erat acceptissimus. Durissimam igitur servitutem experiri coeperunt Hebraei ab Aegyptiis. Deus autem populi sui vicem miseratus constituit Moysem Hebraeorum ducem, qui iubente Deo teterrimis plagis in Aegyptios immissis liberavit Hebraeos, cum quibus ex Aegypto digressus versus terram a Deo promissam iter instituit.

Aetas quarta.

Ab Exodo usque ad aedificationem templi anno p. m. 3000. extructi.

Voluit Deus tum ad populum suum plenius instruendum, tum ad ipsius punienda scelera uti ex Num. XIV. 33. (2), et Deut. VIII. 2. (3), tum ne statim continuis bellis a

(1) *Profectique sunt filii Israel... sexcenta fere millia peditum virorum absque parvulis.*

(2) *Filii vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta.*

(3) *Adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te.*

Philistaeis opprimeretur Exod. XIII. 17. (1) ut per annos quadraginta in deserto peregrinaretur antequam promissam terram incoleret. Stationes numero quadraginta duae per hos annos factae sunt, ac descriptae Num. XXXIII. Continua interim ac plane stupenda prodigia Deus ad populi sui conservationem patrabat. Hoc ipso tempore Moyses in monte Sinai Dei legem accepit, quam universo populo communicavit. Verum populus longae peregrinationis taedio in Deum saepe rebellis, deque ejus promissionibus diffidens pluribus multatus est poenis; statutumque tandem a Deo est, ut omnes qui in censu populi (2) majores annis viginti invenirentur, Iosue et Caleb tantum exceptis, ante ingressum in Chanaan morarentur, Num. XIV. 23. (3), et 29. (4). Moritur quoque Moyses, qui sibi successorem elegerat Iosue. Hoc duce, quadragesimo anno ab exitu, Haebraei ingrediuntur promissam terram, quae duodecim tribubus dividitur: (Ios. XI. 23. (5) et XIII.).

(1) *Reputans ne forte poeniteret eum si vidisset adversum se bella consurgere.*

(2) Nota: cum in censu populi non sint numeratae mulieres, neque Levitae (vid. capp. Numer. I. II.). hinc patet iis non fuisse per hanc legem prohibitum ingressum in Chanaan, uti pueris minoribus anno vigesimo, dummodo et ipsi non murmurassent: nam generaliter dicitur (XIV. 23.) *nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam.*

(3) *Non videbunt terram pro qua juravi patribus eorum, nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi intuebitur eam.*

(4) *In solitudine hac jacebunt cadavera vestra. Omnes qui numeratis estis a viginti annis et supra et murmurastis contra me non intrabitis terram ..... praeter Caleb filium Iephone, et Iosue filium Nun.*

(5) *Tradidit (*Iosue*) eum (*terram*) in possessionem filiis Israel secundum ..... tribus suas.*

Mortuo Iosue, regimen penes *Iudices* esse coepit, qui in bellis praesertim contra Chananaeos populo praeerant. Iudices autem, aut immediata Dei electione constituebantur, aut populi voluntate electi a Deo ipso, qui summam exercebat in republica Hebraeorum potestatem, tacito saltem quodam modo confirmabantur. Statuerat porro Deus ut devictae gentes interficerentur, ne Hebraei ipsi in idololatriam prolaberentur. At Hebraei Deo non solum dicto audientes non fuerunt, sed etiam gentibus illis matrimonio copulabantur. Hac ipsa aetate tota ferme tribus Beniamin ab aliis tribubus deleta fuit ob gravissimam injuriam cujusdam Levitae uxori a Beniamitis illatam. Difficillimam adepti sunt Hebraei promissae terrae possessionem, puniente Deo eorum peccata.

Post quindecim Iudices, Reges esse coeperunt, Iudaeis ipsis id postulantibus. Regnarunt itaque Saul, David, ac Salomon, qui summa pace gaudens pro tabernaculo pellibus consuto a Moyse, templum Deo aedificavit in monte Moria.

Aetas quinta.

Ab aedificatione templi ad finem captivitatis Babylonicae anno 3468.

Post Salomonem regnavit Roboam, sub quo, praesertim ob ipsius imprudentiam, schisma, cujus quoddam veluti semen fuit rebellio Isboseth (2. Reg. II.) et Seba (2. Reg. XX.) tempore Davidis, exortum est inter Hebraeorum tribus. Sola enim tribus Iudae cum reliquiis tribus Beniamin in Roboami fide mansit: reliquae decem ad Ieroboam defecerunt, qui regnare coepit in Samaria. Hinc distinctio *Regni Iudae*, cujus caput erat Roboam, a *Regno*

Israelis. Plures in regno utroque Reges alii aliis successerunt. Sub regno Phacee Theglathphalasar Rex Assyriorum quinque ex Israeliticis tribus captivas abduxit: reliquae sub Osea Rege, qui Phacee successit, fuerunt a Salmanasar in servitutem redactae: 4. Reg. XV. 29. (1), et XVII. 6. (2). Inde Samaritani ortum duxerunt partim a Gentilibus, partim ab Israelitis, quibus numero paucis Regis illius concessione licuit in Samariam redire. Reliqui vero ex captivis Israelitis aut nunquam reversi sunt, aut solum sensim et per turmas, ita ut coaluerint cum tribu Iuda; qua de re legatur Calmet *Diss. in Ezechiel.*

Populus quoque Iudae in captivitatem deductus est a Nabuchodonosor, qui tempore regum Ioachim et Sedeciae, Iudaeos omnes in Babyloniam asportavit, Ierusalem Temploque incensis. (Vid. 4. Reg. XXIV., et XXV., 2. Paralip. XXXVI.). Captivitas haec annos septuaginta perseveravit, quibus exactis Cyrus Persarum Rex Babylone potitus, Iudaeos libertate donavit.

Hac quinta aetate floruere plerique Prophetae *Majores* et *Minores* continenti prope serie.

Aetas sexta.

A libertate per Cyrum donata ad Christum natum anno circiter 4000.

Iudaei libertatem adepti profecti sunt Hie-

(1) *In diebus Phacee regis Israel venit Theglathphalasar Rex Assur, et coepit Aion et Abel Domum, Maacha et Ianoe, et Cedes, et Asor, et Galaad et Galilaeam et universam terram Nephtalim, et transtulit eos in Assyrios.*

(2) *Anno autem nono Osee coepit Rex Assyriorum Samariam, et transtulit Israel in Assyrios.*

rosolymam duce Zorobabele ac Iosue (1. Esdr. II. 2. Esdr. VII.). Regnante Artaxerxe ascendit Esdras cum nova manu Hebraeorum, et post 33. annos Nehemias. Urbs interim et Templum reaedificata sunt. Deinde Alexander Magnus, Persarum regno everso, totius Orientis potitus est, quo mortuo cessit Aegyptus Ptolemaeis, Syria Seleucidis. Antiochus autem Epiphanes Rex Syriae acriter persequi Iudaeos coepit, dum eos profanos adoptare ritus cogeret. At contra eum strenui viri ex tribu Levi, qui Pontifices simul erant ac duces fortiter bellantes insurrexerunt. Hi vocati sunt *Machabaei*, hoc est *Quis sicut tibi in fortibus Domine;* aut *Assamonaei* idest *Magnates*, et *Asidaei* nempe *pii*. Iudas, qui et Aristobolus, Ioannis Hyrcani filius, et Simeonis nepos, regium nomen primus invexit. Romani tandem duce Pompejo, discordiis, quae tum in Oriente erant caussam praebentibus, Iudaeam sibi subjecerunt, ac tributarios fecerunt Iudaeos (1). Eo tempore Herodes natione Idumaeus, favente M. Antonio, Iudaeorum Rex declaratur, sicque penitus Iudaeorum sceptrum versum est ad alienigenam. Regnante Herode natus est Christus.

Notandum hic 1.° ex ordine eventuum, quos descripsimus, prima fronte videri posse non fuisse adamussim verificatum oraculum Iacobi (Gen. XLIX.), juxta quod sceptrum non erat

(1) Pro rerum distinctione nota: Iudaei a tribus Monarchiis multa passi sunt. Prima fuit Assyriorum et Chaldaeorum, gestaque ad eam spectantia Regum libris continentur. Secunda fuit Cyri, et Regum Persarum, gestaque habentur in Esdra, Nehemia, Tobia, Iudith, ac Esther. Tertia fuit Alexandri M. et Graecorum, Antiochorum Regum Syriae, et Ptolemaeorum Regum Aegypti; gestaque in libris Machabaeorum describuntur.

auferendum a tribu Iuda nisi Christo adveniente. Nam Christi quidem adventum assignamus anno p. m. 4000.; sed jampridem sceptrum ablatum videtur a Iuda, cum scilicet regnare coeperunt Machabaei, qui ex tribu Levi orti erant: multo magis vero cum regnavit Herodes Idumaeus a Romanis electus. At optime consistet veritas oraculi, si, omissis aliis bene multis, animadvertatur, Machabaeos quidem Levitas fuisse, sed in tribum Iuda cooptatos uti reliquos ex aliis tribubus; nam post captivitatem sola tribus Iudae remansit, solaque et regnandi et regnantes eligendi auctoritate pollebat. Quare non minus sub Machabaeis Levitis stetit sceptrum in tribu Iudae, quam sub Trajano Hispano Romanum imperium. Herodes vero regnare coepit 35. annis p. m. ante Christum, quod intervallum in longissima annorum serie pro nihilo habendum est. Ipso vero regnante, ut diximus, natus est Christus.

2.° Admodum esset difficile accuratas ostendere epocas adsignatas; nam in annorum computandis seriebus non conveniunt Septuaginta cum textu hebraeo et Vulgata. Hujus diversitatis plures afferri solent caussae: ac 1.° per synecdochem pars anni, mensis, diei sumitur pro integro anno, mense, die, uti Christus dicitur in sepulcro fuisse tribus diebus. Et revera Scriptura dum refert annos Patriarcharum vel Regum nunquam meminit mensium aut dierum; 2.° aliquando numerantur simul anni, quibus filius regnavit cum patre, aliquando vero anni, quibus solus ipse regnavit post patrem; 3.° quandoque interregnum jungitur cum annis sequentis Regis, vel Judicis, quandoque vero non jungitur; 4.° non omnes historici ac interpretes conveniunt inter sese in tabulis chronologicis de-

terminandis. Nam praeter superius dicta, alii ut Gordonus et Tirinus inter Patriarchas connumerant Cainanem II. atque interserunt annos 30.; alii vero illum expungunt, ut Calmet, Lancellottus, a Lapide, Graveson. Gordonus idem et a Lapide statuunt Thare genuisse Abraham cum esset annorum 70., Calmet vero, Graveson, Lancellottus attribuunt Thare cum ipse genuit Abraham, annos 139. Hinc praeter alia varietas est inter tabulas chronologicas, quas exhibent citati auctores. De his vide Richardum de S. Victore *De concordia temporum in libros Regum*.

Appendix pro Chronologia Novi Testamenti.

Mortuo Herode Magno, Herodis regnum in *Tetrarchias* idest in *quatuor principatus* divisum est, confirmante hanc divisionem Caesare Augusto. *Iudaea* data fuit Archelao Herodis Magni filio; *Galilaea* Herodi Antipae altero Herodis Magni filio; *Trachonitis* Philippo; *Abilina* Lysaniae. Post multas vicissitudines tandem Titus et Vespasianus Romani Imperatores urbem Hierusalem ac Templum everterunt, ac deleverunt anno Christi septuagesimo: ea scilicet aetate, et circumstantiis, quae a Christo praedictae fuerant (Matth. XXIV.).

Nota. Utilis valde est editio Sacrae Scripturae a Vitré concinnata, in qua inveniuntur correspondentes adnotationes chronologicae. Utilissimae quoque sunt tabulae chronologicae, illa praesertim, quam affert Cornelius a Lapide ubi *de Pentateucho*, cujusque exemplar tironum commodo ad calcem hujusce partis subjicimus, etsi nos ut plurimum adnotationes Vitré fuerimus sequuti.

Art. II.

De variis temporum mensuris.

De die.

Naturalis dies apud omnes gentes est tempus ab ortu usque ad occasum Solis, uti tempus ab occasu ad ortum est nox. Civilis autem dies utrumque tempus complectitur. In id omnes aeque consentiunt populi, nisi quod discriminis aliquid adest in ejusdem initio constituendo. Babylonenses, Persae, Syri diem incipiunt ab ortu solis; Arabes a meridie; Aegyptii, Romani, Galli, Hispani a media nocte. Hebraei insistentes primae rerum creationi, qua tenebrae praecesserunt lucem (1) inchoabant diem legalem, nempe juxta legem Mosaicam, ab ingressu vesperae, id est ab occasu solis. Idem etiam (vetere saltem tempore) mos erat Atheniensium et Italorum.

De Horis.

Non admodum vetustus fuit usus dividendi diem in 24. partes aequales, quas *horas* dicimus. Iudaei (saltem aetate Christi) ut alii populi communiter, dividebant diem naturalem in duodecim partes, quarum prima incipiebat ab ortu solis; et noctem pariter in duodecim partes, quarum prima ab occasu solis initium sumebat: quae partes inaequales erant prout inaequales erant dies noctesque juxta tempestatum varietatem. De his autem partibus intelligendae sunt horae passim in Scriptura memoratae. Sed alio quoque modo juxta quorumdam

(1) *Factum est vespere et mane dies unus.* (Gen. I. 5.)

eruditorum sententiam consueverunt Hebraei civilem diem distribuere; nempe et diem naturalem et noctem pariter in quatuor partes dividebant. Horae diei dicebantur *prima*, *tertia*, *sexta*, *nona*, quarum quaevis tres horas communes complectebatur. Partes noctis dicebantur *vigiliae*, nomine a vigilibus mutuato, et vocabantur *prima*, *secunda*, *tertia*, *quarta vigilia*; et aliter *sero*, *media nox*, *gallicinium*, *mane*. Prima etiam vigilia dicta est interdum *caput vigiliarum*. Hac secunda diei distributione usi sunt juxta auctores illos interdum Hagiographi: et ita Marcus dicit Christum crucifixum hora tertia, Ioannes autem hora quasi sexta.

Diximus supra *juxta quorundam sententiam*; nam quod ad noctem, nonnulli contendunt illam saltem antiquitus divisam fuisse in tres partes: sane in libro Iudicum (VII. 19.) innuitur vigilia noctis mediae, ubi dicitur: *Ingressusque est Gedeon.... incipientibus vigiliis noctis mediae*. Quod vero ad diem spectat, ajunt, ante exilium in sex partes (fere ut nunc apud Arabes), deinde fuisse in duodecim partes distributum: Nihilominus primam, tertiam, sextam, nonam saepius nominari in Scripturis, eo quod illae horae peculiarem ad ritus sacros habuerint relationem. (Vid. Dissert. Cl. Brunati S. J. *Delle Ore della crocifissione*). Cognita vero fuisse horologia solaria Hebraeis, saltem sub Regibus, eruitur (4. Reg. XX. 11.) (1) ex horologio Achaz.

De Hebdomade.

Quemadmodum Graeci computabant dies

(1) *Iam descenderat* (umbra) *in horologio Achaz retrorsum decem gradibus.*

per decades, Romani per kalendas, nonas, et idus, ita Hebraei per Hebdomades, ut Syri etiam, et Aegyptii. Hebdomas porro gentilium uti et nostra septem diebus constabat, quorum nomina derivantur a nominibus Solis, Lunae, Martis etc. Hebdomas Hebraeorum septem et ipsa diebus constabat, quarum postrema *Sabbatum* (שַׁבָּת *requies* etc.) dicebatur, summaque religione colebatur. Alii dies a Sabbato pariter sumebant nomen, ac Sabbata dicebantur; ita ut dies sequens Sabbatum vocaretur *una* seu *prima Sabbatorum*, deinde *secunda Sabbatorum* et sic deinceps. Sexta autem nomen habebat peculiare *Parasceves*, id est *Praeparationis* eorum, quae Sabbato erant necessaria. Subinde a Sabbato, tamquam praecipua die, hebdomas tota dicta est Sabbatum, uti *una Sabbati*, *jejuno bis in Sabbato*. *Hebdomas Hebdomadarum* periodus erat hebdomadarum 7. seu 49. dierum, intercedens inter Pascha et Pentecosten, quae ideo *Festum Hebdomadarum* appellabatur. (Deut. XVI. 9. 10.).

De mense.

Mensis quo nos utimur, tempus complectitur, quo sol unum e duodecim Zodiaci signis percurrit, quique nunc triginta, nunc triginta et uno diebus constat. At Iudaei mense utebantur Lunari, qui temporis spatium complectitur, quo Luna in suo cursu a Solis conjunctione digressa rursus ad eam revertitur. Hoc modo Iudaei facilius distinguebant tempora, quippe qui magis oculis, quam tabulis uterentur: Luna vero, prout regreditur a conjunctione Solis, aut ad eam revertitur diversimode illuminata diversas exhibet figuras, quae indicant temporis lapsum. Spatium hoc circiter con-

tinet alternatim 29. et 30. dies. Initium porro mensium non sumebant Hebraei a puncto conjunctionis, cum hoc tempore Luna sit invisibilis, sed a puncto, quo Luna primum conspicua apparet, quod punctum dicebatur *primae Lunae phasis* φάσις (apparitio), vel *Neomenia* νεομηνία (novilunium) (1).

De anno.

Uti annus Solaris est temporis spatium, quo sol integrum Zodiacum permeat, quique idcirco duodecim constat mensibus; ita Lunaris annus est temporis spatium, quo duodecies fit conjunctio Lunae cum Sole. Menses porro haud certis nominibus, sed ordine numerati distinguebantur, ides *primi*, *secundi*, *tertii*, *quarti*, et ita usque ad duodecimum. *Primus* dicebatur etiam *mensis novarum frugum*. Ast successu temporis, et praecise priusquam captivi Babylonem abducerentur Hebraei, quatuor tantum menses Hebraica lingua appellarunt, idest *Septembrem* אֵיתָנִים *Ethanìm* (alias *Edanìm*), *Octobrem* בול *Bul*, *Martium* אָבִיב *Abìb* (alias *Avìv*), et *Aprilem* זיו *Ziv*. Post captivitatem vero, et linguae Hebraicae desuetudinem nomina, ut arguunt aliqui a Chaldaeis desumpta, mensibus dederunt, scilicet 1. נִיסָן *Nisàn* nostro *Martio* respondens: 2. אִיָּר *Iiàr Aprili*: 3. סִיוָן *Sivàn Majo*: 4. תַּמּוּז *Thammùz Junio*: 5. אָב *Ab* (al. *Av*) *Julio*: 6. אֱלוּל *Elùl Augusto*: 7. תִּשְׁרִי *Thiscrì Septembri*: 8. מַרְחֶשְׁוָן *Marchesvàn*

(1) Auctor libr. IV. Reg. in Babylonia Scribens, calculo astronomico usus fuisse videtur: unde 27. diem mensis XII. dicere potuit eum, quem Ieremias in Palaestina dicit 25. (4. Reg. XXV. 27.; Ierem. LII. 31.).

Octobri: 9. כִּסְלֵו *Chislèu Novembri*: 10. טֵבֵת *Tebèth* (al. *Tevèd*) *Decembri*: 11. שְׁבָט *Scebàt* (al. *Scevàt*) *Ianuario*: 12. אֲדָר *Adàr Februario*.

Iuxta vero periodum mensis Lunaris fit, ut annus lunae sit brevior anno solis 11. diebus; hinc Hebraei ut annum suum aliquo modo cum cursu solis ordinarent, adjungebant suis mensibus nunc secundo, nunc tertio quoque anno (1) tertium decimum mensem, qui dicebatur *embolismus* seu intercalaris, et dicebatur וַאֲדָר *Veadàr*, quasi *Adàr iteratus*. Re quidem vera secus Pascha et Pentecostes paullatim in hiemem incidissent contra legis praescriptum. *Nisàn* vero primus erat pro Hebraeis ecclesiastici anni mensis. Ita etiam statutum erat in lege (Exod. XII. 2.): *Mensis iste vobis principium mensium*: *primus erit in mensibus anni*. Ante vero hanc legem Hebraei annum suum inchoabant ab aequinoctio autumnali, in quem cadebat mensis hebraeorum septimus, nempe *Thiscri*, quod postea semper servatum est in anno Hebraeorum civili, qui contractibus, et negotiis saecularibus, nec non Iubilaeo inserviebat: *Et clanges buccina mense septimo.... sanctificabisque annum..... ipse enim est Iubilaeus* (Lev. XXV. 9. 10.). Vide a Lapide *in Exod. XII.* 2. *De temporis mensuris* fuse Petavius.

Hic obiter duo notanda. 1.° varietas est in anni initio constituendo apud varias gentes. Athenienses incipiebant a solstitio aestivo: Asiatici ab aequinoctio autumnali: Arabes a verno,

(1) Hoc nempe ordine; ter, ter, bis; ter, ter, ter, bis:
3. 6. 8. 11. 14. 17. 19.

uti etiam Romani ante Numam, qui addidit Ianuarium et Februarium: postea Iulius Caesar statuit anni initium a solstitio hiemali, uti nos quoque fere facimus. Hebraei autem ab aequinoctio verno inchoabant annum suum ecclesiasticum, uti ab autumnali civilem juxta superius dicta. 2.° Scriptura communiter utitur anno sacro sive ecclesiastico, sicque legitur in libro Esther (III. 7.): *Mense primo, (cujus vocabulum est Nisàn)*; item in Zacharia (VII. 1.) *In anno quarto Darii regis, factum est verbum Domini ad Zachariam, in quarta mensis noni, qui est Casleu*; itemque in 1. Mach. (IV. 52.) *Surrexerunt quinta et vigesima die mensis noni (hic est mensis Casleu)*.

De periodis Annorum.

Quemadmodum apud Romanos lustra in usu erant tamquam mensurae annorum longiores, apud multos etiam saecula, ita duae apud Hebraeos notabiles erant annorum periodi. Prima erat hebdomas annorum, sive circulus annorum septem, quorum postremus dicebatur *annus Sabbaticus*. Altera *Iobel* sive *Iubilaeum*, (hebr. יוֹבֵל), eratque circulus annorum quinquaginta, seu hebdomas hebdomadarum annorum, quorum sequens *Iubilaris* dicebatur. Etymologia vocis *Iubilaei* vel *Iobel* vaga nimis, et incerta est.

Quatuor porro ex lege communia erant tum anno Sabbatico, tum Iubilari. 1.° Hisce annis terra non colebatur, et quae sponte nascebantur omnibus erant communia; (Exod. XXIII. 11.) *Anno autem septimo dimittes eam terram, et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui*. 2.° Remissio fiebat omnium debitorum

inter Iudaeos fratres; (Deut. XV. 2.) *Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini*. Contendunt tamen aliqui debita quidem non fuisse eo anno exigenda quando proventus non essent, nequaquam vero extincta illa fuisse. 3.° Servi Hebraei dimittebantur liberi; (Exod. XXI. 2.) *Si emeris servum Hebraeum sex annis serviet tibi: in septimo egredietur liber gratis*: Hoc tamen aliqui ita explicant, ut servi septimo suae servitutis anno dimittendi essent liberi. 4.° Deuteronomium (sive potius *Lex Moysis*, quae sero solum in V. libros distinctos divisa est) legebatur universo populo. (Deut. XXXI. 10, 11.) *Post septem annos, anno remissionis in solemnitate tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israel.... leges verba legis hujus coram omni Israel audientibus eis*.

Anni porro jubilaris id erat peculiare ut etiam bona vendita, aut alio modo distracta (exceptis domibus urbanis) ad pristinos redirent dominos, et servi hebraeae originis, qui anno sabbatico renuntiassent iuri libertatis, poterant hoc anno uti eodem. Rationes porro cur aedes urbanae sub Iubilaei privilegio non caderent ex eo deducunt interpretes, quod sic cives perpetuo dominio allecti libentius aedificabant, ornabantque domos, quod urbi decori erat. Praeterea aedes hujusmodi non constituebant fundum haereditatis familiarum, sed veluti accessoriae eidem erant: quare etsi in perpetuum distractae non inducebant tribuum et familiarum confusionem, quam praecipue praecavere lex intendebat. Quod adeo verum est, ut domus urbanae Levitarum, quae tanquam eorum haereditatis portio habebantur, in Iubilaeo ad dominos redirent. Vide de his

Lev. XXV. a Lapide, et Calmet ad loca citata.

Inter probabiles caussas cur Deus haec statuerit, hae sunt recensendae: 1.° Ut terra fructuosior fieret, posteaquam per annum quievisset: promiserat autem Deus terram anno sexto tantum frugum esse allaturam, quantum ad triennii alimenta sat esset: (Lev. XXV. 21.) *Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, et faciet fructus trium annorum*. 2.° Ut Iudaei magis venerarentur dominium Dei, atque ipsius Providentiae fiderent. 3.° Ut pauperum miseria et proximi oppressio levaretur. 4.° Ut servaretur integer familiarum ordo, et bonorum inter privatos aequa conditio.

Nil vero damni inde sequebatur, quia in contractibus ratio habebatur semper anni Sabbatici vel Iubilaris. (Lev. XXV. 14.) *Ne contristes fratrem tuum, sed juxta numerum annorum Iubilaei emes ab eo.*

CAPUT III.

DE TOPOGRAPHIA.

Art. I.

De divisione Telluris ad Scripturae intelligentiam.

In prima terrarum divisione, quae post diluvium inter filios Noe facta est cujusque mentio fit Geneseos X., *Europa* et *Occidens*, ut probabilius conjicitur, Iapheto contigit, *Africa*, seu pars mundi australis Cham, *Asia* cum *Oriente* Sem.

Europa.

Celebris in Europae regionibus est ***Graecia***. E Graeciae populis praestantiores fuerunt Athenienses, et Lacedaemonii: sed et in Asiam multae Graecorum coloniae deductae sunt, nec paucas Asiae et Africae regiones sibi subjecerunt Alexandro duce Macedones. In Graecia plures sunt nobiles insulae, inter quas *Creta*. Aliae quoque Graecorum coloniae in Oras Italiae maritimas ad meridiem, et praesertim in Siciliam insulam advenerunt. A Sicilia non longe abest *Melite*, quo Paullus Apostolus naufragus delatus est.

Africa.

In Africa est *Aegyptus*, in qua Abraham peregrinatus est, et filii ejus servitute sunt oppressi. Ab Oriente, *per mare rubrum* dividitur Aegyptus ab Asia. Iungitur vero Aegyptus cum Asia *per Arabiam Petream*. Habet Aegyptus a meridie *Aethiopiam*, ab occidente *Cyrenaicam*. Feracissima illa regio est propter Nili aquas, quae illam foecundant. A mari rubro recta via incedentibus non admodum longe distat terra *Chanaan*, quam in Asia indicabimus; quare citius Hebraei ex Aegypto potuissent ingredi Chanaan. Voluit tamen Deus, ut alibi diximus, Hebraeos per 40. annos, antequam ad hanc terram pervenirent, duci per *Desertum*, quod erat in introitu Asiae in illam ab Africa tendentibus.

Arabes nunc, olim Amalecitae et Moabitae occupabant regionem hanc, aut saltem plagas eidem proximas.

Asia.

Asia ab initio rerum nobilissima mundi pars fuit. In eadem regione protoparentum domicilium, seu Paradisum Terrestrem fuisse admodum probabiliter conjectant Geographi ex fluminibus (1) aliisque, quae de hoc loco in Genesi narrantur, ac praesertim cap. II. In Asia fuit sedes Patriarcharum, quod ex situ Paradisi deducitur, atque ex aliis rebus, quae de Patriarchis sunt scriptae. Noemum praesertim hanc incoluisse orbis terrarum partem prope Babylonem, ostenditur ex lignis, nempe cupressis, quibus intexta fuit Arca, quarum magna est copia in illa regione: ostenditur etiam ex montibus Ararat, et terra Sennaar, ubi Noe post diluvium moratus est, quae regiones iunguntur Babyloni. In Asiae septentrionalis partibus erant Scythae Asiatici; in Orientalibus Seres, Sinae, Indi: in India *Ophir* feracissima auri: in Meditullio Persae, Parthi, Medi, Iberi, Armeni. Europam versus, sive regiones Europae viciniores *Palaestina*, *Syria*, *Phoenicia*, *Cilicia*, *Cappadocia*, *Lycia*, et insula *Cyprus*. Pars Asiae, quae magis protenditur ad Europam, habet, *Phrygiam*, *Mysiam*, *Lydiam*, *Cariam*, *Aeolidem*, *Ioniam*, *Doridem*, *insulam Rhodum*. In Asia, *Arabia* contermina erat Africae. Inter Tigrim et Euphratem interjacet *Mesopotamia*: prope vero, *Assyria*, ubi urbs *Ninive*, *Babylonia* sive *Chaldaea*, ubi *Ur* Abraham, et urbs *Babylon*, ubi Hebraei captivi fuerunt annis septuaginta.

(1) Quatuor flumina celeberrima Paradisi fuerunt; Phison, Gehon, Tigris, Euphrates.

America.

Americanarum regionum mentio vix in Scriptura sacra invenitur. *Vix* inquam, tum quia illud Isaiae (VI. 12.): *Et multiplicabitur, quae derelicta fuerat in medio terrae*, aptari fortasse potest juxta aliquos Evangelio promulgato in America, quae, si illos audias, in medio orbis terrarum sita dici aliquo modo potest, tum quia in libro IV. (apocrypho) Esdrae innuitur quosdam fratres in ignotas terras discessisse. Innuitur autem his verbis (4. Esdr. XIII. 40.): *Decem tribus captivae factae sunt de terra sua in diebus Oseae regis, quem captivum duxit Salmanasar rex Assyriorum: et transtulit eos trans flumen, et translati sunt in terram aliam. Ipsi autem sibi dederunt consilium hoc, ut derelinquerent multitudinem gentium, et proficiscerentur in ulteriorem regionem ubi nunquam inhabitavit genus humanum: et ibi observare legitima sua, quae non fuerant servantes in regione sua. Per introitus autem angustos fluminis Euphraten introierunt.* Caeterum potuisse facile inter mundum notum et Americam communicationem intercedere ostendit Cl. Ignat. Molina *Memoria duodecima*, ac praesertim inter Asiam orientalem et occidentalem partem Americae per fretum *Behring* sive *Cook*, detectum anno 1779. quae loca 13. Leuc. Angl. inter se distant; deinde inter meridionalem Americam et extremam Africam per *Caput bonae spei*, ac *fretum Magellanicum* intermediis insulis, quas aquis fuisse obrutas labente tempore compertum est.

Art. II.

Notio peculiaris Palaestinae.

Hieronymus in *Epist. ad Domnionem et Rogatianum*, quae et *praefatio* 2.ª est *in Paralipomenon* haec habet: *Quomodo Graecorum historias magis intelligunt, qui Athenas viderint, et tertium Virgilii librum, qui a Troade per Leucatem et Acroceraunia ad Siciliam, et inde ad ostia Tiberis navigaverint; ita sanctam Scripturam lucidius intuebitur qui Iudaeam oculis contemplatus sit, et antiquarum urbium memorias, locorumque vel eadem vocabula, vel mutata cognoverit. Unde et nobis curae fuit cum eruditissimis Hebraeorum hunc laborem subire, ut circumiremus provinciam, quam universae Christi Ecclesiae sonant*. Eximios porro libros Philonis *de Nominibus Hebraicis*, et Eusebii *de Locis Hebraicis* latinos fecit Hieronymus, iique juxta opportunitatem consulendi sunt. Nos praecipua delibantes haec adnotamus.

Palaestina.

Palaestina in ea Asia parte sita est, quae mare magnum respicit. Continetur a Septemtrionibus *monte Libano*, a Meridie *Idumaea*, *Arabia Petraea*, et *Torrente Egypti*, ab Oriente *montibus Hermon* et *Galaad*, ab Occidente clauditur *mari magno mediterraneo*, in quod protenduntur *montes Galilaeae*, et *Philistinorum*. Fines Terrae promissionis ita designantur in Deuteronomio (XI. 24.): *A deserto et a Libano, a flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri*. Circuitus totius regionis est fere 240. leu-

carum. In media porro regione sunt plures montes, ut *Thabor*, *Carmelus*, *Montes Israel* seu *Ephraim*, et *Montana Iudaeae*. Fluvius praecipuus ac fere unicus *Iordanis*, in cursu suo *lacum Merom* complet, et per *lacum Genesareth* transiens, in *Mare Mortuum* aquas suas exonerat. Plurimae in Palaestina urbes designantur in Scriptura, et septem gentes numerantur, tum in libro Iosue, tum Act. XIII. 19. (1) quae eam terram occupabant ante Hebraeos: *Chananaei*, *Hethaei*, *Amorrhaei*, *Pherezaei*, *Hevaei*, *Iebusaei*, *Gergezaei*. Palaestina vero tota complete a Iosue divisa ac distributa fuit in 12. tribus, postquam eam Hebraei sunt ingressi.

Variis vicissitudinibus Palaestina fuit obnoxia praesertim captivitatum caussa. Partes Christi tempore magis considerandae erant *Iudaea*, *Samaria*, *et Galilaea*, quibus Hircanus Pontifex et Princeps addiderat Idumaeam. (Ios. *Antiquit. XIII.*).

Iudaea, *Ierusalem*.

Iudaeae Metropolis erat *Ierusalem* itinere unius diei a mari dissita, atque eo loco sita, ut verbum Dei non difficulter in totam orbem indidem sparsum sit. Fundata erat super 4. montes, nempe *Sion*, *Acra*, *Moria*, et *Bezetha sive Caenopolis*. Porro Moria separabatur a monte Olivarum *torrente Cedron*. Ad Occidentem autem Hierosolymae erat mons *Golgotha*. Montes vero Olivarum et Golgothae separabantur ab urbe, torrente Cedron, et profunda valle, quae meridiem versus *Vallis Ben Hinnon*, seu *Ge-henna* appellatur, ubi olim

(1) *Deus destruens gentes septem in terra Chanaan.*

infantes immolabantur per ignem idolo Moloch.

Urbs Ierusalem cingebatur tribus muris, atque plures portas habebat, de quibus monet Calmet (*in* 2. *Esdr. III.*) incertissima esse quae ab interpretibus feruntur. Montes Sion, Acra, Moria et Bezetha, peculiari quisque muro circumdabantur. Urbs vero Ierusalem, quae, *Urbs*, *Civitas Sancta* a singulari praesentia Dei appellabatur, pluribus, ut tradunt, prae aliis urbibus gaudebat privilegiis: ex. gr. in ea non locabantur aedes, non pernoctabant corpora mortua, nulli erant horti, et alia his similia.

Samaria, *Galilaea*.

Samaria, quae media prope erat totius Palaestinae, sita erat ad Septemtrionem Iudaeae, inter ipsam et *Galilaeam*, atque inter mare mediterraneum ac Iordanem. Samaria tempore primi Templi erat nomen urbis, tempore secundi fuit nomen regionis, cujus metropolis dicta est *Sichem* aut *Sichar*. Galilaeam in duas dividi- Iosephus alteram *inferiorem*, *superiorem* altet ram, quae et *Galilaea Gentium*. In *Peraea* seu regione trans Iordanem, erant *Peraea* strictiori sensu, *Galaad*, *Decapolis*, *Gaulonitis*, *Batanaea*, *Auranitis*, seu *Ituraea*, *Trachonitis*, et *Abileme*.

Palaestinae ubertas.

Palaestinae agrum fertilissimum fuisse, et ejusdem caeli temperiem optimam, colligimus ex multis, ac praecipue ex ejus descriptione in Deut. (VIII. 7. 8. 9.): *Deus tuus introducet te in terram bonam, terram rivorum aquarumque et fontium: in cujus campis et montibus erumpunt fluviorum abyssi: terram frumenti, hordei et vinearum, in qua ficus et melogra-*

nata et oliveta nascuntur: terram olei ac mellis: ubi absque ulla penuria comedes panem tuum, et rerum omnium abundantia perfrueris: cujus lapides ferrum sunt, et de montibus ejus aeris metalla fodiuntur ut cum comederis, et satiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi. Colligi id ipsum potest ex testimonio exploratorum, qui missi fuerant ad considerandam Terram promissionis (Num. XIII. 24. 28.): *Absciderunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis, et de ficis loci illius tulerunt.... et narraverunt dicentes: venimus in Terram ad quam misisti nos, quae revera fluit lacte et melle, ut ex his fructibus cognosci potest*. Fertilitatem Palaestinae contra Voltairii dicteria adseruit praecipue Cl. Guénée *Lettres* etc.

Palaestinae nomina.

Nomina hujus regionis fuerunt: *Terra Chanaan*, vel *Chananaea* a Chananaeis posteris Chanaan filii *Cham* sic appellata, qui eam filiis Sem arripuerant. *Palaestina*, cujus nomen a *Philistaeis* illius accolis originem ducit: apud aliquos vero ut Strabonem, et Tacitum dicitur *Syria Palaestina*: *Terra promissionis* a beneficio Dei nuncupata: *Terra Israel* vocata a populo Israelis illam occupante. *Iudaea* a tribu, et regno Iuda dicta, quae sola ex aliis omnibus remansit. *Terra sancta*, idque ex operibus Redemptionis in ea peractis. Sed et prius appellata fuit *Terra sancta* propter Tabernaculum, Templum, et verae Religionis sedem (1. Mach. XV. 7.; 2. Mach. I. 7.).

De his omnibus vide animadversiones et Tabulam, quam Calmet praeponit *Comment. in Iosue*.

Scholion.

Hic autem post ea, quae duobus hisce articulis de Geographia sunt dicta notandum est, maximam exurgere difficultatem in hisce rebus accurate determinandis ob ingens, quod inter veterem, atque hodiernum eorumdem locorum statum, discrimen intercedit. Animadvertendae enim sunt alluviones, terraemotus, bella, culturae diversitas; animadvertendae mutationes nominum locorum, desuetudo linguarum, quae olim in usu erant; animadvertenda tandem viatorum, qui loca haec posterioribus saeculis perlustrarunt, relationum varietas et incertitudo: ex quibus omnibus luculenter patet, nonnisi difficillime posse haec accurate describi. Critica hujusmodi rationis momenta et alia invenies apud Veith (*Part. I. quaest. XI. et XXXVIII.*); et apud Nonnotte (*Lexic. Philos. verbo Paradis Terrestre*), qui contra Voltaire haec urget.

Art. III.

De Locis Sacris Iudaeorum.

§ 1.

Antequam posteri Abraham in populum coaluissent, quilibet locus aptus reputabatur ad cultum Dei ut patet ex historia Abraham, Isaac et Iacob, qui varia in terra Chanaan selegerunt loca ad Deum colendum, eaque praesertim, in quibus Divinae illis Revelationes obtigerunt. Ut plurimum autem sacra fiebant vel in locis excelsis, vel prope arbores frondosas. Hoc scilicet, quod commune fuit Gentilibus, uti ex Scriptura ipsa, Homero, et Virgilio scimus,

servabant etiam cultores veri Dei, sicut omissis aliis legitur de Gedeone Iudic. VI. 26. (1); et de Samuele 1. Reg. IX. 19. (2). Consentaneum id ipsum erat rationi, tum quod hujusmodi loca venerationem et sacrum quemdam horrorem excitarent, tum quod cum lignis abundent, aptissima sunt struendis altaribus, sacellis, et materiae comparandae pro sacrificiis.

Sed populo in unum collecto, ac legibus a Deo latis cultum etiam respicientibus, unico tantum loco licuit Iudaeis sacra facere: *Qui obtulerit holocaustum sive victimam, et ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit eam ut offeratur Domino, interibit de populo suo* (Lev. XVII. 8. 9.). Pariter (Deut. XII. 13. 14.): *Cave ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris: sed in eo, quem elegerit Dominus*. Id Deus constituit tum ut populus magis Religionis, ac Charitatis vinculo conjungeretur, tum ut citius, nempe uno tantum loco destructo, posset legis veteris cultus aboleri, ac novus per Messiam induci.

Exinde Idololatriae indicium fuit apertissimum sacrificare in locis excelsis, in quibus id omne, quod sacrificiis inserviebat, omnino destrui jussit; ut patet ex illo Exodi (XXXIV. 13.) *Aras eorum destrue, confringe statuas, lucosque succide*; atque alibi. Quod si aliqui viri pientissimi et Prophetae alibi, quam in Tabernaculo vel Templo sacrificia litarunt, credendum est propter gravissimas id caussas fecisse, vel Dei instinctu. Sic de Bethsamitis 1.

(1) *Aedificabis altare Domino Deo tuo in summitate petrae hujus*.

(1) *Ascende ante me in excelsum*.

Reg. VI. 14. (1); de Samuele 1. Reg. IX. 12. (2), et XVI. 4. 5. (3); de Davide 2. Reg. XXIV. 18. (4); de Elia 3. Reg. XVIII. 19. etc. (5).

§ 2.

Tabernaculum.

Quoad Iudaei peregrinati sunt ac nondum pacifice Chananaea terra potiti, locus, quo sacra peragenda erant fuit Tabernaculum a Deo designatum. Hoc autem erat Templum mobile, ac portatile et veluti tentorium castrense, quod membratim solutum convasabatur, quando castra movebantur, Levitis ad hoc onus incumbentibus. Erat longum cubit. 30., latum 10., altum 10., atque compactum ex ligneis tabulis inauratis. Tectum operiebant atque ornabant varii generis velamenta ac pelles. Interius divisum erat in duas partes. Anterior longa 20. cubit. dicebatur *Sanctum*, *Sancta*, *Sanctuarium*: huc soli Sacerdotes ingredi poterant. Interior 10. cubitorum dicebatur *Sanctum Sanctorum*, *Sancta Sanctorum*, *Sanctuarium San-*

(1) *Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamitae et stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, et conciderunt ligna plaustri, vaccasque imposuerunt super ea holocaustum Domino*.

(2) *Hodie enim venit* (Samuel) *in civitatem quia sacrificium est hodie populi in excelso*.

(3) ... *venitque* (Samuel) *in Bethleem... et ait... ad immolandum Domino veni*.

(4) *Ascende et constitue altare Domino in Area Areuna Iebusaei*.

(5) *Congrega ad me universum Israel in monte Carmeli ... et aedificavit de lapidibus altare in nomine Domini... et composuit ligna, divisitque per membra bovem, et posuit super ligna etc.*

ctuarii, quo solus Summus Pontifex ingrediebatur, idque semel tantum in anno, nempe die expiationis. Hoc, ut ait Calmet in verba illa Levitici (XVI. 2.) *Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum* etc. intelligitur de ingressu ordinario et cum solemnitate; alio siquidem tempore ad consulendum Deum, Sanctum Sanctorum ingredi poterat. Unum porro velum dividebat *Sanctum a Sancto Sanctorum*. Aliud velum erat ante portam Sancti.

In Sancto Sanctorum solummodo erat *Arca*, quae erat cista quadrangulata, cubitum et dimidium lata, et alta, duos cubitos et dimidium longa, intus continens (3. Reg. VIII. 9.) (1), tabulas Legis, habens operculum, quod dicebatur *Propitiatorium*, cui insidebant duo Cherubim. Ad latera Arcae: *Virga Aaron*, et *Urna cum Manna*: Num. XVII. 10. (2) Exod. XVI. 33. (3), ad Hebr. IX. 3. 4. (4). Quaeritur autem an in Arca fuerit etiam liber legis, ac signate Deuteronomium, de quo in Deuteron. ipso (XXXI. 26.) dicitur: *Ponite eum in latere arcae foederis*. Sed cum in 3. Regum (VIII. 9.) dicatur: *In arca non erat aliud*

(1) *In arca autem non erat aliud nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Horeb.*

(2) *Dixitque Dominus ad Moysen: refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii ut servetur ibi in signum rebellium filiorum Israel.*

(3) *Dixitque Moyses ad Aaron; sume vas unum et mitte ibi Man, quantum potest capere gomor, et repone coram Domino ad servandum in generationes vestras.*

(4) *Post velamentum autem secundum, tabernaculum quod dicitur Sancta Sanctorum aureum habens thuribulum et arcam testamenti .... in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron, quae fronduerat, et tabulae testamenti.*

nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Horeb; itemque in 2. Paralip. (V. 10.) *Nihilque erat aliud in arca, nisi duae tabulae, quas posuerat Moyses in Horeb;* hinc plures contendunt librum illum non intus, sed ad latera arcae sive prope eam collocatum fuisse, et aedificato Templo in Gazophylacio depositum; (2. Paral. XXXIV. 14.) *Cumque efferrent pecuniam, quae illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos librum legis Domini per manum Moysi.*

In Sancto erat 1.° Mensa *panum propositionis* (hebr. פָּנִים *Panìm, facierum* gr. προσώπου, vel προθέσεως) qui erant duodecim panes azymi, qui singulis Sabbatis renovabantur ad significandas duodecim tribus, quae illos offerebant in animi grati significationem, eo quod a Deo alerentur: panes illi solis sacerdotibus cedebant in esum. Appositum quoque erat vinum in scutellis, urceis et calicibus. 2.° *Candelabrum*, septem lucernas habens. 3.° *altare aureum thymiamatis*, sive incensi.

Tabernaculum ponebatur in medio *Atrii*, quod erat locus subdialis longus 100. cub., latus 50. circa quem tendebantur vela et tapetia. Prima pars Atrii patebat omnibus Israelitis tempore sacrificii, alia solis sacerdotibus. In Atrio erat 1.° *Altare aeneum* pro holocaustis: 2.° *labrum aeneum* sive vas continens aquam, ubi sacerdotes ministeria sacra obeuntes lavare debebant manus ac pedes. Tabernaculum autem collocabatur in medio castrorum, quae e 12. coalescebant tribubus, (1) et quibus praeerant semper quatuor tribus primariae, nempe *Iudae*,

(1) *Metabuntur autem castra filii Israel unusquisque per turmas et cuneos et exercitum suum. Porro Levitae per gyrum tabernaculi figent tentoria* (Num. I. 52.).

Ruben, *Ephraim*, et *Dan*. Doctores porro hebraei et commentariorum scriptores ex traditione docent tribum Iudae figuratam fuisse per signum *Leonis*, Ruben *humanae faciei*; Ephraim *bovis*, Dan *aquilae cum serpente*, quod lucem afferre potest prophetis intelligendis. Reipsa signo aliquo distinctas fuisse tribus illas innuitur Num. II. 2.: *Singuli per turmas, signa atque vexilla*. Porro per gyrum Tabernaculi, Levitae figebant tentoria. Vide de his a Lapide *in Num. II.*

Multifariam vero Deus tabernaculo aderat ac praecipue respondens ex Arca Summo Pontifici consulenti, ac ignem e caelo mittens in altare aeneum ad victimas absumendas. De igne autem e caelo demisso haec habe. Extraordinario hoc signo indicavit quidem Deus grata se habere sacrificia, ut Aaronis (Lev. IX. 24.); Gedeonis (Iud. VI. 21.), Manue (Iud. XIII. 20.), Eliae (3. Reg. XVIII. 38.), Davidis (1. Paral. XXI. 26.), Salomonis (2. Paral. VII. 1.), Nehemiae (2. Mach. I. 32.); quod vero lege stabili ac ordinaria eveniebat hoc fuit. Nempe *egresso igne a Domino* (Lev. IX. 24.), victimae Aaronis consumptae sunt. Deinde ignis hic perpetuo arsit, ut creditur, in altari holocaustorum, curantibus Sacerdotibus, usque ad dedicationem Templi Salomonis, cujus occasione novus *ignis descendit de coelo, et devoravit holocausta, et victimas* (2. Paral. VII. 1.). At devastantibus Iudaeam Chaldaeis, ignis sacer sepultus fuit, qui longo post tempore frustra quaesitus est, ejusque loco inventa aqua crassa. Ex hac rursus sacer ignis Dei manu eductus est in novo Templo (2. Mach. I. 18., XI. 10.) et inserviit usque ad Antiochum Epiphanem. Vide commentatores, et Calmet praesertim *in Lev. IX.* 24.

Tabernaculi, et omnium quae in eo erant, descriptio accurata invenitur Exod. capp. XXV. XXVI. XXVII. XXX. ad Hebr. IX.

Stetit vero Tabernaculum annis 480. *Factum est ergo quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti, in anno quarto, mense Zio (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, aedificari coepit domus Domino* (3. Reg. VI. 1.). Tabernaculi vero per hoc tempus mansiones fuerunt in variis deserti locis ubi Hebraei morabantur; post ingressum in Chanaan *in Silo,* quae urbs in tribu Ephraim in monte peramoeno sita erat, idque toto tempore Iudicum usque ad Heli (Ios. XVIII. 8.); deinde sub rege Saule in *Nobe*, inter Arimatheam et Ioppen. (1. Reg. XXI. 1.), postea in *Gabaon,* 50. stadiis a Ierosolyma septentrionem versus dissitam, tandem in Templo Salomonis (3. Reg. VIII.).

§ 3.

Templum primum.

Pace Iudaeis concessa, David aedificare cogitavit stabilem divino cultui locum, sive Templum. Prohibitus a Deo est ne hoc ipse exequeretur, ex eo quod multum sanguinem in bellis effudisset, uti ex 1. Paral. (XXII. 8.) ubi David ita loquitur: *Factus est sermo Domini ad me dicens: multum sanguinem effudisti, et plurima bella bellasti: non poteris aedificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me*. Materiem multam nihilominus collegit, et filio suo Salomoni delineationem Templi ostendit. (Vid. 1. Par. XXVIII. XXIX.). Salomon revera, regnans post Davidem, Tem-

plum aedificavit Ierusalem in monte Moria spatio annorum septem.

Incredibilis fuit et materiae valor, et operis pretiosa elaboratio in hoc magnificentissimo aedificio. Quod ad structurae delineationem et partes, sciendum est generatim Salomonem in Templo expressisse Tabernaculum Moysis; quare quae in hoc aderant instrumenta et mobilia, quaeque partes distinguebantur, omnia quoque in illo servata sunt. Sunt tamen aliqua adnotanda discrimina, ut accurata, quoad ejus fieri potest, Templi idea comparetur. 1.° Templum duplo majus Tabernaculo erat, sicque proportionaliter partes illius duplo majores erant partibus hujus. In fronte vero Sanctuarii *porticus* addita est 120. cubitos alta, ad cujus januam *duae columnae aeneae*, 18. cubitos altae, *Iachin* et *Booz* appellatae (2. Paral. III.). 2.° In Tabernaculo unum erat candelabrum, et una mensa; in Templo decem candelabra et decem mensae. Colligitur id ipsum ex 2. Paral. IV. 7. 8. (1). 3.° Praeter *mare aeneum*, quod *labro* Tabernaculi correspondebat, decem insuper vasa, quae *luteres* dicta sunt, Salomon in Templo constituit ad ablutionem victimarum. Confirmatur hoc ex 2. Paral. IV. 6. (2). 4.° Atria duo majora facta sunt, porticibus quoque sunt aucta. 5.° Ad murum atriorum *exedrae* erant dicta *Gazophylacia* et *Pastophoria*, sive cubi-

(1) *Fecit autem et candelabra aurea decem.... et posuit ea in templo quinque a dextris, et quinque a sinistris. nec non et mensas decem, et posuit eas in templo quinque a dextris, et quinque a sinistris.*

(2) *Fecit quoque conchas decem et posuit quinque a dextris, et quinque a sinistris ut lavarent in eis omnia, quae in holocaustum oblaturi erant.*

cula habitationi sacerdotum, custodiae supellectilium, vestiumque destinata.

Templum solemniter dedicatum est anno undecimo regni Salomonis, et cum pompa Arca reposita est in Sancto Sanctorum. Quemadmodum vero Deus Moysi dederat ideam Tabernaculi (Exod. XXVI.); ita dedit Davidi ideam Templi (1. Paral. XXVIII.). Templi totius descriptionem habes 3. Reg. VI.

Consulatur de his, si opus erit, eruditissimum opus Lamy *de Tabernaculo et Templo*, et tabulae, quae huic operi adjunguntur, inspiciantur.

§ 4.

Templum secundum.

Templo primo a Babylonensibus everso, Zorobabel post captivitatem favente Cyro aliud reaedificavit Templum in monte Moria, quod postea Herodes Magnus instauravit perfecitque, tertium *Atrium* addens, quod *Gentium* appellatum est. Templum hoc dicitur secundum, sed a primi magnificentia valde dissitum. Deinde in eo non ita ut in primo Arca foederis (1), nec tam frequentes apparitiones, nec tot prodigia. Alio tamen nomine Templum hoc superavit antiquum, cum istud Messiae praesentia illustratum fuerit: unde Aggaeus (II. 8. 10.) *Et veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria dicit Dominus exercituum...*

(1) Nota. Ieremias occasione captivitatis babylonicae in montis Nebo specu arcam recondidit, ut aperte colligitur ex 2. Mach. II. 5. Hanc latuisse Hebraeos post captivitatem babylonicam evincitur praesertim ex silentio Esdrae, Nehemiae, Machabaeorum, et Iosephi. De hac re Calmet scripsit *Dissertationem in Lib. Machab.*

magna erit gloria domus istius novissimae, plus quam primae, dicit Dominus exercituum, et in loco isto dabo pacem: et Malachias (III. 1.): *Statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quaeritis, et angelus Testamenti, quem vos vultis.*

§ 5.

Templum Samaritanorum.

Templum quoque sibi extruxerunt Samaritani in monte Garizim prope Sichar, ne ipsi Hierosolymam adire cogerentur sacra facturi. Templum hoc Sabalath praefectus Samaritanorum circa an. 400. ante Chr. aedificavit, facultate a Dario Notho impetrata, atque Manassen filium Iojadae summ. sacerd. Iudaeorum eidem praeposuit. De hoc sunt verba illa Evangelii (Ioan. IV. 20. 21.): *Patres nostri in monte hoc adoraverunt.... Venit hora quando neque in monte hoc neque in Hierosolymis adorabitis Patrem*. De hoc loquitur etiam Iosephus (*Antiq. lib. XI. cap.* 8.). Templum Samaratinorum a Ioanne Hircano Sacerdote et Principe Iudaeorum, anno CXXIX. ante Christ. eversum fuit. Templum vero idem per Antiochum Epiphanem dedicatum fuit Iovi Hospitali: et Iovi Olympio Templum Hierosolymae (2. Mach. VI. 2.).

§ 6.

Templum Aegypti, Onion.

Onias filius Oniae III., cui sacerdotium successionis jure debebatur, Menelai patrui sui morte deterritus in Aegyptum fugiens Templum ibi aedificavit instar Templi Hierosolymitani,

circa an. CL. ante Chr. Onias innitebatur quidem loco Isaiae (XIX. 19.) (1), qui tamen ad lite ram minime est accipiendus; adeoque Templum illud illegitimum fuit et habitum est. Vide Calmet (*in* 1. *Mach. VII.* 5.) et Iosephum (*Antiq. lib. XIII. c.* 4. *de Bello l.* 1. *c.* 1.).

§ 7.

Synagoga.

Synagoga συναγωγή (congregatio) est pro Iudaeis domus orationis et doctrinae, et instituta, ut creditur, tempore captivitatis ob defectum Templi, et fortasse prius quoque in iis locis, quae extra Ierusalem erant, ubi tantummodo Templum aderat. Antiquum sane fuisse Synagogae usum colligitur ex Actibus Apostolorum (XV. 21.) *Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum praedicent in Synagogis.* Hujusmodi erat locus in Maspha, ubi saepius fiebant Hebraeorum conventus.

In Synagoga erant 1.° *Mensa*, in qua evolvebatur Scriptura. 2.° Ad orientem *Arca* seu *Armarium* in quo reponebatur volumen legis. 3.° Innumerae *lucernae*. Solis viris Synagoga patebat: foeminae autem in illam prospiciebant e cubiculo contiguo. Saepe complures erant Synagogae in eadem urbe, ac Hierosolymis praesertim. Plures quoque superfuisse tempore Apostolorum eruitur ex Act. (VI. 9): *Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quae appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Ale-*

(1) *In die illa erit altare Domini in medio terrae Aegypti.*

xandrinorum. Eaedem Synagogae dictae sunt etiam graece *προσευχαί* *Proseuchae*, quod latine esset *Oratoria*.

CAPUT IV.

DE PRAECIPUIS REBUS AD ECCLESIAM IUDAICAM SPECTANTIBUS.

Art. I.

De Levitis, Sacerdotibus, ac Summo Sacerdote.

§ 1.

Templi ministerium, ut alibi innuimus, tribui Levi demandatum est, extraneis quibuscumque severe remotis. Expresse id statuitur in Num. (I. 49. etc.). *Tribum Levi noli numerare.... sed constitues eos per tabernaculum testimonii, et cuncta vasa ejus, et quidquid ad caeremonias pertinet;* et (III. 45.) *Tolle Levitas pro primogenitis filiorum Israel, et pecora Levitarum pro pecoribus eorum, eruntque Levitae mei:* et alibi. Idcirco tribus haec ab omni alia cura vacabat, nullam sortem acceperat in Terra promissionis praeter 48. urbes cum agris ad pastum jumentorum (Num. XXXV. 7.): (Oppida Levitarum) *simul quadraginta octo cum suburbanis suis;* (Ios. XXI. 39. 40.) *Itaque civitates universae Levitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo cum suburbanis suis.*

Dispersa porro erat tribus haec per duodecim tribus alias, et alebatur victimis, pri-

mitiis, oblationibus, decimis, votis. Hoc clare colligitur ex Num. (V. 9. 10.): *Omnes quoque primitiae, quas offerunt filii Israel ad sacerdotem pertinent, et quidquid in sanctuarium offertur a singulis, si traditur manibus sacerdotis ipsius erit:* et (XVIII. 9.) *Omnis oblatio et sacrificium et quidquid pro peccato et delicto redditur mihi, et cedit in Sancta Sanctorum, tuum erit et filiorum tuorum;* parit r Deut. (XVIII. 1. 2.) *Non habebunt Sacerdotes et Levitae, et omnes qui de eadem tribu sunt, partem et haereditatem cum reliquo Israeli, quia sacrificia Domini et oblationes ejus comedent: et nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum;* et Ios. (XIII. 14. 33.) *Tribui autem Levi non dedit possessionem: sed sacrificia et victimae Domini Dei Israel, ipsa est ejus haereditas.... Tribui autem Levi non dedit possessionem, quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio ejus.*

Notent hoc Ecclesiasticorum bonorum osores. Et sane etiam apud Gentiles Aegyptios in usu fuit sacerdotes habere terram a Rege assignatam, cibaria ex horreis publicis, immunitatem a tributis Regi pendendis, uti eruitur ex Genesi (XLVII. 20. et seqq.): *Emit igitur Ioseph omnem terram Aegypti.... praeter terram sacerdotum, quae a Rege tradita fuerat eis, quibus et statuta cibaria ex horreis publicis praebebantur et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas.... ex eo tempore usque in praesentem diem in universa terra Aegypti, Regibus quinta pars solvitur, et factum est quasi in legem, absque terra sacerdotali, quae libera ab hac conditione fuit.*

Tribui Levi ideo commissum creditur ministerium divini cultus ob eorum zelum osten-

sum occasione idololatriae vituli, cum pleraque Levitarum pars vitulum non adoraverit, et simul cum Moyse vindictam sumpserit occidendo Idololatras: quo ab ipso Moyse commemorato, dum moriens benedicebat tribui Levi, subjunxit Deut. (XXXIII. 10.) *Ponent thymiama in furore tuo et holocaustum super altare tuum*. Rectissim etamen monet Calmet (*in Num. III.* 12.) familiam Aaronicam sacerdotali dignitati destinatam fuisse in Sinai ante vituli idololatriam, tuncque saltem implicite factam Levitarum electionem, quae appendix et complementum videtur esse electionis Sacerdotum. Hinc electionis Levitarum, ut et Sacerdotum, ratio Dei voluntati primario est adscribenda: quod tamen non impedit quominus aliae sint rationes congruentiae, et quominus zelus Levitarum meruerit confirmationem privilegii antea concessi.

§ 2.

Levitae.

Inter Levitas solum descendentes e familia Aaron sacerdotalia munera, hoc est munera praecipua in Templo obire poterant Num. (III. 9. 10.): *Dabisque dono Levitas Aaron et filiis ejus, quibus traditi sunt a filiis Israel. Aaron autem et filios ejus constitues super cultum sacerdotii*. Descendentes ideo ab Aaron *Sacerdotes*, caeteri *Levitae* dicebantur, licet omnes ad tribum Levi spectarent. Levitae dividebantur in tres partes juxta tres filios Levi *Gerzon, Caath, Merari*. Fuse haec Num. III. et Paral. VI.

Levitarum Requisita.

Levitae non licebat ministrare nisi 1.° *per*

quinquennium edoctus esset ministerium, ut colligitur ex Hebraeorum historia; 2.° nisi annos esset natus triginta. Ita intelligitur quomodo Num. IV. 3. (1), et 1. Paral. XXIII. 3. (2), numerentur Levitae ab annis triginta, cum Num. VIII. 24. (3), eorum aetas statuatur vigintiquinque annorum: nempe quia spatio quinque annorum debebant praeparari. Sub Davide porro cum arca scilicet non amplius transferebatur, aetas Levitarum ministrantium decreta est annorum viginti. Ita 1. Paral. XXIII. 27. (4). 3.° Levita debebat quoque consecrari *aspersione aquae*, *ratione pilorum*, *lotione vestium*, et *sacrificio* juxta ritum descriptum Num. VIII. 6. 7. 8. (5). Nulla autém in Scripturis appareт mentio peculiarium vestium Levitarum; quamvis aetate Davidis et Salomonis aliqui byssino superinduti compareant (1. Par. XV. 27., 2. Par. V. 12.).

Levitarum Munera.

Praecipuum Levitarum munus erat Sacerdotibus inservire in sacrificiis, aliisque rebus sacris; sed cum Tabernaculum portabatur, inter primaria Levitarum munera erat illius de-

(1) *Tolle* (Levitas) *a trigesimo anno et supra.*

(2) *Numeratique sunt Levitae a triginta annis et supra.*

(3) *Haec est lex Levitarum: A viginti quinque annis et supra, ingredientur ut ministrent in tabernaculo foederis.*

(4) *Iuxta praecepta quoque David novissima supputabitur numerus filiorum Levi a viginti annis et supra.*

(5) *Tolle Levitas de medio filiorum Israel et purificabis eos juxta hunc ritum: aspergantur aqua lustrationis, et radant omnes pilos carnis suae. Cumque laverint vestimenta sua et mundati fuerint, tollent bovem de armentis et libamentum ejus similam oleo conspersam: bovem autem alterum de armento tu accipies pro peccato.*

portationi inservire: Num. (I. 50.) *Ipsi portabunt tabernaculum et omnia utensilia ejus*. Verum quando Levita annorum esset quinquaginta quiescebat: Num. (VIII. 25.) *Cumque quinquagesimum annum aetatis impleverint servire cessabunt*. David vero pace regni constituta, mutavit in alia Levitarum munera, a quibus nulla eximebatur aetas. Alios namque David voluit esse ministros, cantores, alios janitores, alios thesaurarios; cantores autem et musicos partitus est in 24. curias, quarum quaelibet integram hebdomadam ministrabat, distributione dierum inter curiales facta a principe curiae. Ad Levitas quoque pertinebat gerere sacras praefecturas, infirmorum Sacerdotum habere curam, aliaque ad Templum spectantia, quorum mentio occurrit interdum.

Numeravit David tempore suo Levitas majores annis 30. et invenit 38. millia. Quanta ergo esse debuit Templi magnificentia?

§ 3.

Sacerdotes; et Sacerdotum Requisita.

Uti porro qui erant de familia Aaron Sacerdotio fungi possent, oportebat 1.° ut per sententiam judicum de ordine sacerdotum cognoscerentur *integri* ac *puri* juxta legem, quam habes in Levitico (XXI. 17. et seqq.) *Loquere ad Aaron: homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo. Nec accedat ad ministerium ejus si caecus fuerit, si claudus, si parvo vel grandi vel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus. Omnis qui habuerit maculam*

de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias Domino, nec panes Deo suo: vescetur tamen panibus qui offeruntur in Sanctuario. 2.° Ut inaugurarentur *lotione, indutione vestium, sacrificio, et unctione*, quemadmodum Exod. XXIX. et Levit. VIII. fuse describitur. Antiquiori aevo 30. annos nati, recentiori vero 20. tantum, munus obibant suum (Num. IV. 3., 2. Par. XXXI. 17.). 3.° Ut diebus, quibus vices suas implerent *vino* et *mulieribus* abstinerent Lev. (X. 9.): *Vinum et omne quod inebriare potest non bibetis tu et filii tui quando intratis in tabernaculum testimonii* (Lev. XV. 16.). *Vir de quo egreditur semen .... immundus erit usque ad Vesperum.* Addunt Hebraei sacerdotes ministrantes in Templo nunquam assedisse. De hoc solum in Scripturis legimus Deut. (XVIII. 5): *Ut stet* (Sacerdos) *et ministret nomini Domini.*

Sacerdotum Vestes.

Vestes Sacerdotum erant quatuor: *femoralia, tunica linea, zona, tiara,* de quibus vide Exod. XXVIII. Caeterum Sacerdotes munus suum *discalceati* obibant reverentiae et venerationis ergo (Exod. III. 5., Ios. 15.).

Sacerdotum Munera.

Sacerdotum munera erant: 1.° ignem altaris holocaustorum nutrire: vasa sacra custodire; thus incendere; offerre sacrificia; ac mutare panes propositionis; reliqua etiam peragere, quae praecipua circa Templum ac altare reputabantur; 2.° docere plebem, nam Malachias (II. 7.) ait; *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus;* 3.° judicia exercere Ezech. (XLIV. 24.) *Et*

cum fuerit controversia stabunt in judiciis meis et judicabunt. Vide inferius ubi *de Iudiciis*. 4.° Proprium ac principale Sacerdotum munus erat excipere sanguinem victimarum, ac illo aspergere altare, quod potissimum erat in sacrificiis. Si quis labe aliqua a sacris exercendis abstinere debuisset, is lignis pro altaris igne praeparandis operam dabat.

Sacerdotes inde ab aetate Davidis in 24. classes dividebantur: unicuique suus praeerat Princeps: singulis hebdomadibus classis quaeque inserviebat, distributione servata ut in Levitis (vid. Lucae l. 5.). Diebus porro solemnibus nulla classis aberat.

Summus Sacerdos.

Cunctis praeerat *Summus Sacerdos*, qui prae aliis sacerdotibus quinque habebat prerogativas. 1.ª Ipse erat primogenitus in familia Aaronis, linea recta; si vero idem minime erat aptus, alter per synedrium eligebatur. Consecrabatur porro ut alii sacerdotes, hoc tamen discrimine quod nedum manus, sed et caput ejus ungeretur: Exod. (XXIX. 7.) *Oleum unctionis fundes super caput ejus*. 2.ª Dum vitam viveret suo fungebatur officio. Herodes tamen, faventibus Romanis, auctoritatem sibi vindicavit creandi vel removendi ad arbitrium Pontifices. 3.ª Solus semel in anno (ordinarie saltem) nempe die expiationis ingrediebatur Sancta Sanctorum Levit. (XVI.). 4.ª Octo exornabatur vestibus sive insignibus; alii autem sacerdotes quatuor tantum; scilicet praeter *femoralia* (1), *tunicam lineam* (2), *zonam* (3),

(1) Femoralia (vulgo *calzoni*).
(2) Indusium (vulgo *sott'abito, camicia*).
(3) Baltheus (*cingolo*).

tiaram (1), gerebat insuper *tunicam hyacinthinam* (2), *ephod* (3), *rationale*, et *laminam auream*, in qua sculpta erant verba illa: *Sanctum Domino* (4). Exod. (XXVIII). Aetate Iosephi (*Antiq. III.* 7. etc.) *triplicem* quoque *coronam auream* Summus Sacerdos in capite gerebat. 5.ª Eo moriente, homicidae, qui in asylum confugerant, ad suos redibant: Num. (XXXV. 32.) *Exules et profugi ante mortem Pontificis, nullo modo in urbes suas reverti poterunt*, idque omissis aliis, ut figuraretur libertas obtinenda in morte Christi Pontificis.

Notandum nobis est praecipuum ex insignibus Summi Pontificis, nempe *rationale* (hebr. חֹשֶׁן *chòscen.*). Id erat pannus pectori apponendus unius palmi quadrati, in quo erant duodecim lapides cum nominibus duodecim filiorum Israel, ac insuper in medio lapidum erant *Urìm* אוּרִים nempe *doctrina, lumina*, et *Thummìm* תֻּמִּים *veritas*, et *perfectiones*.

Quaerunt autem interpretes quid fuerint *Urìm* et *Thummìm*. De his haec habe. In Exod. (XXVIII. 30.) dicitur: *Pones autem in rationali judicii doctrinam et veritatem, quae erunt in pectore Aaron quando ingredietur coram Domino, et gestabit Iudicium filiorum Israel in pectore suo, in conspectu Domini semper.* Ex his verbis colligunt interpretes Summum Pontificem vestibus suis indutum ac praesertim *Rationali*, oracula protulisse, seu claram *do-*

(1) Cydaris, *(mitra)*.

(2) Ad hujus extremitatem assuta erant tintinnabula.

(3) Thoracis indumentum: huic superassutum erat Rationale.

(4) Haec erat affixa tiarae pontificiae in fronte.

ctrinam et perfectam *veritatem* circa dubia, de quibus consuleretur, praebuisse. Confirmant idipsum aliis Scripturae locis, quibus ostenditur Deus respondens per *Urìm* consultus: uti Num. (XXVII. 21.) *Eleazar Sacerdos consulet Dominum;* juxta hebraeum: *interrogabit .... in judicio Urìm coram Domino.* De ratione consulendi Deum per *Urìm*, et *Thummìm* multa comminiscuntur Rabbini quae omnino fabulam redolent. De *Urìm*, et *Thummìm* videatur *quaestio XVII. ex quaestionibus e Sacra Scriptura* etc. Antonii Zanolini. Patavii 1725., alia quoque loca apud Calmet, et a Lapide *in Exod. XXVIII.* 30.

Hoc autem posito dicunt multi *Urìm* et *Thummìm* non fuisse voces inscriptas *Rationali*, sed per illa significatos esse duodecim lapides sive gemmas, de quibus supra, quatenus per earum vel insolitum splendorem, vel mutationem aliam voluntas Dei patefieret. Ita in primis Lyranus. Sed opinantur alii non pauci *Urìm* et *Thummìm* voces fuisse in medio *Rationali* scriptas, ac per eas indicatum fuisse Summum Sacerdotem eo ornamento praeditum a Deo accepisse *doctrinam* et *veritatem*, sive auctoritatem *illuminandi*, ac *perficiendi*. Nec desunt, qui autument *Urìm* et *Thummìm* fuisse nomen ipsius *Rationalis* proprium, eidem etiam insculptum, ut indicaretur *doctrinae splendor* ac *vitae integritas*, quae Pontificem summopere decebant.

Notandum insuper est interpretes Christianos cum Iosepho aliisque Hebraeis docere hujusmodi oracula diu ante Christum desiisse. Cessationem hanc referunt alii ad tempus captivitatis Babylonicae, alii erectionis Templi Salomonis. Hoc ex eo inferunt, quod post illa

tempora nulla mentio adsit in Scripturis, Dei per *Urìm* culti; tum ex eo, quod aetatibus illis excitati fuerint Prophetae, qui consulebantur cum de voluntate Dei agnoscenda ageretur. Hinc patet quomodo intelligendum sit defuisse *Urìm* et *Thummìm* in secundo Templo; defuit namque hoc peculiare Pontificis privilegium, quemadmodum deerat ibidem Arca, uti superius *de secundo Templo* loquentes innuimus. Interim de cessatione *Urìm* notentur illa verba 1. Mach. IV. 46. *Et reposuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusque veniret propheta, et responderet eis.*

De Ordine et Successione Summorum Sacerdotum apud Iudaeos, scripsit Calmet *Dissertationem in lib. Iudith.*

Art. II.

De Reliquis Personis Sacris.

Nathinaei, sive *Nethinaei*.

Ut Levitae Sacerdotibus, ita Levitis ministrabant alii in quibusdam, uti ad ligna paranda, et aquam deferendam, tum in servitio Templi, tum Hebraeorum in castris. Horum crebra occurrit mentio in Scripturis, ut in 1. Esdrae (II. 58.). *Omnes Nathinaei et filii servorum Salomonis, trecenti nonaginta duo.* Nathinaeorum mentio fit etiam ibid. VIII. 20. (1), 2. Esdr. III. 26. (2), 1. Paral. IX. 2. (3).

(1) *Et de Nathinaeis, quos dederat David, et princeps ad ministeria Levitarum, Nathinaeos ducentos viginti.*

(2) *Nathinaei autem habitabant in Ophel.*

(3) *Qui autem habitaverunt primi in possessionibus et in urbibus suis: Israel, et Sacerdotes, et Levitae, et Nathinaei.*

Devictae gentes interdum uti Gabaonitae, huic ministerio destinatae sunt: Ios. (IX. 27.) *Decrevitque* (Iosue) *in illo die eos esse in ministerio cuncti populi et altaris Domini, caedentes ligna et aquas comportantes* (1).

Synagogae ministri.

Synagogis praeerant viri doctrina, et sapientia pollentes, dicti *Archisynagogi* ἀρχισυνάγωγοι. Iis jus erat judicandi de rebus pecuniariis, de furtis, etc. ac puniendi legis transgressores, et poenam *quadraginta ictuum*, dempto uno, decernebant. Ad haec alludit Paullus (1. Cor VI. 5.): *Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?* et Matthaeus (X. 17.): *Et in Synagogis suis flagellabunt vos*. In Synagogis erant etiam, ut tradunt Hebraei, qui publice orarent, et curarent legis lectionem, ac conciones haberent; alii, quibus pauperum cura erat commissa; alii, qui lingua vernacula explicabant Scripturam, quae semper hebraice legebatur.

Nazaraei.

Nazaraei seu Naziraei (hebr. נְזִירִים *Nesirìm* idest separati a נָזַר *separavit, abstraxit*) erant homines ex voto parentum aut suo consecrati Deo, vel toto vitae tempore, uti Sampson, Ioan-

(1) *Nathinaei* hebr. נְתִינִים (*Nethinìm* al. *Nedinìm*), idest *dediti* a radice נָתַן (*nathàn*, al. *nadàn*) *dedit*, *tradidit* etc., nam ut ait S. Hieronymus in *Traditionibus Hebraicis ad* 1. *Paral. IX* 2. *dati fuerunt Levitis et Tabernaculo, ut in variis illius ministeriis servilem operam exhiberent*. Illis porro vetitum erat per duo decreta, a Iosue, et a Davide facta connubia cum Israelitis jungere, secus flagellatione afficiebantur.

nes Baptista; vel ad certum tempus, uti Paullus ex Act. XVIII. 18. (1); item Act. XXI. 24. (2). Nazaraei colebant Deum austeriori vitae genere, ut describitur Num. VI., et praecipue abstinebant a vino et sicera, idest a potu, qui posset inebriare, non tondebant capillos neque funeribus adstabant. *A vino et omni, quod inebriare potest abstinebunt. Acetum ex vino et ex qualibet alia potione, et quidquid de uva exprimitur non bibent: uvas recentes siccasque non comedent.... omni tempore separationis suae novacula non transibit per caput ejus, usque ad completum diem, quo Domino consecratur.... omni tempore consecrationis suae super mortuum non ingredietur.* (Ibid. VI. 3. et seqq.).

Christus non hoc nomine dictus est Nazaraeus, sed quia erat ex Nazareth: Matth. (II. 23.) *Et veniens habitavit in civitate, quae vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per prophetas: quoniam Nazaraeus vocabitur.* Revera Christus non abstinuit a vino.

Rechabitae.

Rechabitae (hebr. רֵכָבִים *Rechavìm*, al. *Rechabìm*) vivebant extra urbes in tabernaculis peculiari abstinentia, pietate, ac studio, fere ut nostri monachi. Eorum mentio et laus habetur in Ieremia (XXXV. 5. etc.) *Et dixi* (Ieremias) *ad eos* (Rechabitas): *bibite vinum; qui responderunt: non bibemus vinum, quia*

(1) *Qui sibi totonderat in Cenchris caput: habebat enim votum.*

(2) *His assumptis sanctifica te cum illis; et impende illis ut radant capita: et scient omnes quia quae de te audierunt falsa sunt; sed ambulas et ipse custodiens legem.*

Ionadab filius Rechab pater noster praecepit nobis dicens: non bibetis vinum vos et filii vestri usque in sempiternum: et domum non aedificabitis, et sementem non seretis, et vineas non plantabitis nec habebitis: sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris .... obedivimus ergo voci Ionadab filii Rechab patris nostri in omnibus quae praecepit nobis.... Domui autem Rechabitarum dixit Ieremias: Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel. Pro eo quod obedistis praecepto Ionadab patris vestri.... non deficiet vir de stirpe Ionadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. Soluta captivitate ministerio Templi addicti creduntur inter cantores, uti conjicere licet ex 1. Paral. II. 55. (1).

Boulducus Cappucinus putat nomen hoc datum esse discipulis Eliae, qui super currum ascendit, vocis *Rechabitae* etymon ducens a nomine hebraico רֶכֶב (*rèchev* al. *rècheb*) *currus, quadriga* etc. At communior sententia est Rechabitas nomen habere a Rechab patre Ionadab viri pii, qui cum Iehu rege Israel idola evertit. Rechab autem a Iethro Madianita Moysis socero prognatus est. Ergo Rechabitae non erant Iudaei sed Cinaei ex Madianitis proselyti facti Iudaeorum. Ita Iudic. I. 16. *Filii autem Cinaei cognati Moysis ascenderunt de civitate palmarum cum filiis Iuda, in desertum sortis ejus, quod est ad meridiem Arad, et habitaverunt cum eo.* Vide loc. citat. Scripturae, et 4. Reg.

(1) *Cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes, canentes atque resonantes, et in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinaei, qui venerunt de Calore Patris domus Rechab.*

X. 23. (1), nec non Dissertation. Calmet in *Ieremiam de Rechabitis.*

Assidaei.

Legitur de Assidaeis 1. Mach. II. 42. *Tunc congregata est ad eos Synagoga Assidaeorum fortis viribus ex Israel, omnis voluntarius in lege.* Ex his conjectant quidam *Assidaeos* quasi quemdam *ordinem militarem* constituisse. Nominis etymon sumit Calmet ab hebr. חסידים *Chasidìm* (pii).

Esseni, vel *Hessaei* et *Therapeutae.*

Esseni (2) idem quasi fuerunt ac Rechabitae, et ipsi extra urbem viventes. Exstabant hi etiam Christi temporibus, et ut reliquiae Rechabitarum considerantur. Vide de his Calmet *Dissert. in Marcum de Pharisaeis* etc. Therapeutae in plerisque cum Essenis faciebant. Praecipuum inter illos discrimen erat quod Esseni erant *Iudaei Hebraei*, Therapeutae vero *Iudaei Graeci.*

Patriarchae: Πατριάρχαι.

Patriarchae fuerunt familiarum capita ante legem a Deo electa, ut et sacerdotum et prophetarum munus implerent, uti Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob.

(1) *Ingressusque Iehu et Ionadab filius Rechab templum Baal, ait etc.*

(2) Nonnulli inter Philologos Essenos, vel Hessaeos hebr. חַשָּׁאִי (*chascaè*) a radice חָשָׁה (*chascàh*) *siluit mutus fuit* etc. derivari concedunt quia longe stabant ab hominum strepitu, tristissimis Machabaeorum temporibus, Monachorum instar in montibus, antrisque latitantes. Hine de illis apud Evangelistas mentio non occurrit, eo quod longe a civium dissidiis vitam agebant, et dum essent pauci, vix noti erant. Videatur Calmet *Dissert. in Evang. Marci.*

Prophetae: Προφῆται.

Prophetae (hebr. נְבִיאִים *Nevìm* al. *Nebìim*) erant homines e quacumque tribu vel etiam gente suscitati a Deo, ut ipso afflante, judicia et voluntatem ejus tum praesentem, tum futuram annunciarent. Prophetarum quoque munus erat docere populum, legem interpretari; quare vox *Propheta* sumitur pro *Interprete* aut *Doctore* uti Aaron *Propheta Moysis* appellatur, quandoque etiam Propheta dicebatur ille, qui laudando Deo vacabat. (Vide Cornel. a Lapide *in* 1. *Cor. XIV.* 1.). Posterioribus hisce sensibus explicanda ac sumenda sunt Collegia sive scholae Prophetarum, quae a tempore Samuelis floruerunt variis in locis, et quarum alumni dicebantur filii Prophetarum. Ita 1. Reg. XIX. 20. *Cum vidissent cuneum Prophetarum vaticinantium et Samuelem stantem super eos.* Idem 4. Reg. II. 3. (1), et IV. 1. (2).

Art. III.

De Dogmatibus et Praxibus Religiosis.

§ 1.

De Dogmatibus.

Multa credebant Hebraei partim ex Scriptura deducta, partim ex majorum Traditione derivata, quibus tamen addita quaedam pro-

(1) *Egressi sunt filii Prophetarum, qui erant in Bethel ad Elisaeum.*

(2) *Mulier autem quaedam de uxoribus prophetarum.*

gressu temporis fuere ex malitia Hebraeorum ad Divinitatem Christi obscurandam, ac tenebras veritati offundendas promissum jam advenisse Messiam, eumdemque Christum fuisse. Buxtorfius in sua *Synagoga Iudaica*, cap. III. ita enumerat 13. articulos, quos Iudaei veluti fidei tesseram respiciebant, et respiciunt.

1.° *Fide perfecta credo, Creatorem, cujus nomen sit benedictum, Gubernatorem, et Creatorem esse omnium creaturarum, illum solum omnia fecisse, facere, et facturum esse.*

2.° *Fide perfecta credo, Creatorem esse, cujus nomen sit benedictum. Unicum esse unitate, quae nullam omnino Similem habeat; illum solum Deum nostrum fuisse, esse, et futurum esse.*

3.° *Fide perfecta credo, Creatorem, cujus nomen sit benedictum, non esse corporeum, nec ulla ratione corporea comprehensibilem, et nihil omnino extare, quod sit illi simile.*

4.° *Fide perfecta credo, Creatorem, cujus nomen sit benedictum, Primum esse, et Ultimum.*

5.° *Fide perfecta credo, solum Creatorem, cujus nomen sit benedictum, et neminem praeterea adorandum esse.*

6.° *Fide perfecta credo, omnia Prophetarum verba esse vera.*

7.° *Fide perfecta credo, prophetias Moysis magistri nostri, qui requiescat in pace, veras esse, eumque esse patrem omnium sapientium tum eorum qui praecesserunt, tum eorum, qui subsequuti sunt eum.*

8.° *Fide perfecta credo, totam Legem, quae hodie in manibus nostris reperitur, traditam esse Moysi magistro nostro, qui requiescat in pace.*

9.° *Fide perfecta credo, Legem hanc nunquam mutatum iri, nec ullam aliam legem tradendam esse a Creatore, cujus nomen sit benedictum.*

10.° *Fide perfecta credo, Creatorem, cujus nomen sit benedictum, cognoscere omnia opera hominum, et omnes cogitationes eorum sicut dicitur* (*Ps. XXXIII.* 15.). Ipse omnium corda pariter finxit, intelligit omnia opera eorum.

11.° *Fide perfecta credo, Creatorem benedictum, bonum retribuere iis, qui ejus mandata observant; illos vero, qui ea transgrediuntur, punire.*

12.° *Fide perfecta adventum Messiae credo, et etiamsi retardet, nihilominus semper illum expectabo donec veniet.*

13.° *Fide perfecta credo, mortuos vitae restituendos esse quando ita feret placitum Creatoris, cujus nomen sit benedictum, et cujus memoria extollatur in saeculum et aeternitatem.*

§. 2.

Praestat vero immorari aliquantulum circa Scripturae loca, ex quibus (praecisis Iudaeorum praejudiciis) superius indicata dogmata deduci possunt: idque ut clarius evincatur mens Iudaeorum circa eadem dogmata, quae recentes Deistae negant, patrocinium erroris sui quaerentes in Iudaeis quasi hi cum ipsis senserint. Nos vero hic utemur solummodo locis depromtis ex V. T., quod solum obtinuit Hebraeorum fidem; et ex illo non omnia, sed aliqua tantum seligemus, quae ad veritatem probandam satis sint.

1.° Quod Deus creator omnium sit, indicant sequentia loca: (Gen. I. 1.) *In principio creavit Deus caelum et terram*: (Psalm. CXLVIII. 5.) *Ipse mandavit, et creata sunt*: (Isai. XLIV. 24.) *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens caelos solus; stabiliens terram, et nullus mecum*.

2.° Quod Deus unicus sit, patet ex Deut. (VI. 4.) *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est*, et (XXXII. 39.) *Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus praeter me*.

3.° Quod Deus sit simplex, et spiritualis ostendunt plura Scripturae loca, in quibus multa Deo tribuuntur, quae nonnisi spiritus sunt propria: (Deut. IV. 15.) *Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus*: (3. Reg. VIII. 27.) *Coelum, et coeli coelorum te capere non possunt*: (Isai. XL. 18.) *Cui ergo similem fecistis Deum aut quam imaginem ponetis ei?* (Ierem. XXIII. 24.) *Numquid non caelum et terram ego impleo dicit Dominus?* (Malach. III. 6.) *Ego enim Dominus et non mutor*. Quod enim loco coarctari non potest, quod est immortale ac invisibile, quod imagine exprimi nequit, quod est immutabile, simplex omnino sit ac spirituale oportet.

4.° Quod Deus sit ens primum et ultimum, sive aeternum affirmant: (Exod. XV. 18.) *Dominus regnabit in aeternum, et ultra*: (Deut. XXXII. 40.) *Vivo ego in aeternum*: (Psal. IX. 8.) *Dominus in aeternum permanet*; (LXXXIX. 2.) *A saeculo et usque in saeculum tu es Deus*; (CI. 28.) *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient*.

5.° Quod Deus sit solus adorandus vel ex

primis Decalogi verbis eruitur, (Deut. VI. 13.) *Illi soli servies*, nec non ex Isaia (XLVI. 9.) *Ego sum Deus et non est ultra Deus nec est similis mei*.

6.° Auctoritas prophetarum clarissime patet in toto Veteri Testamento, cum passim occurrant exempla, ex quibus deducitur Hebraeos reveritos esse prophetas quammaxime.

7.° 8.° Moysen vero auctoritate valuisse apud Hebraeos, eique legem traditam esse toti populo promulgandam integer Pentateuchus testatur; simulque veneratio, quam tum tempore Christi tum nostra quoque aetate erga Moysen adhibent Iudaei.

9.° Perpetuitatem Mosaicae legis falso adstruxerunt Hebraei partim opinione Moysis plus aequo magna adducti, partim Christi odio, pro sua sententia illud Baruch afferentes (IV. 1.): *Hic liber mandatorum Dei et lex, quae est in aeternum*; tum illud Gen. (XVII. 13.) de circumcisione, quae vocatur *pactum ..... in foedus aeternum*. His porro locis sumitur aeternitas pro longissimo temporis spatio, nisi dicere velimus duratura fuisse semper praecepta Moysis moralia, et legem Christi in Mosaica figuratam. Caeterum legem Moysis aliquando mutandam fuisse, in Veteri Testamento satis erat declaratum, idque 1.° iis locis, quibus Deus olim promisit se daturum legem novam. Ex. gr. (Ierem. XXXI. 31.) *Ecce dies venient, dicit Dominus: et feriam domui Israel et domui Iuda foedus novum; non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*. Iam vero ut arguit Paullus (ad Hebr. VIII. 13.) *Dicendo autem novum veteravit prius. Quod autem antiquatur, et senescit, prope interitum est*; 2.° aliis locis, quibus satis ostendit Deus

mutationem legis et status faciendam in adventu Messiae. Ita (Ierem. XXII. 5. etc.) *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum .... propter hoc ecce dies veniunt dicit Dominus, et non dicent ultra, vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terrâ Aegypti, sed vivit Dominus, qui eduxit et adduxit semen domus Israel de terra Aquilonis et de cunctis terris*: (Malach. I. 10.) *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda;* ubi, ut patet, aperte praedicitur purissimum quoddam sacrificium veteri subrogandum.

10.° Scientiam Dei plura loca testantur. In Deut. (XXXI. 21.) ait Deus de populo Hebraeorum: *Scio enim cogitationes ejus*. In Proverbiis (V. 21.) habetur, *Respicit Dominus vias hominis, et omnes gressus ejus considerat;* quibus similia habet Iob (XXXIV. 21.), in Ecclesiastico (XXIII. 29.) *Domino Deo antequam crearentur omnia sunt agnita: sic et post perfectum respicit omnia*, apud Isaiam (XLI. 23.) *Annunciate quae ventura sunt in futurum et sciemus quia Dii estis vos*, apud Ieremiam (XVII. 10.) *Ego Dominus scrutans cor, et probans renes*: et (XXXII. 19. 11.) de Deo: *Magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu, cujus oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam*.

11.° Ut pateat Dominum praemium et poenas aeque distributurum judicio, praeter loca Ieremiae (XVII. et XXXII.) quae supra adduximus, promissiones, et minae consulantur,

quas lege sua promulgata subdit Deus (Levit. XXVI.). Quod idem pluribus Deuteronomii locis Deus urget ac praesertim cap. XXX. 15. *Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum , ... mortem et malum , ut diligas Dominum Deum tuum , et ambules in viis ejus , et custodias mandata illius, ac caeremonias , atque judicia , et vivas atque multiplicet te , benedicatque tibi in terra ad quam ingredieris possidendam ;* deinde cap. XXXII. 35. *Mea est ultio , et ego retribuam in tempore.* Obiter notandum identidem quidem , praesertim in Deuteronomio, inculcari uti praemium bona temporalia; verum ista praefigurasse spiritualia et aeterna, quorum erant symbolum et umbra, docemur in Novo Testamento , ac praecipue ex Paullo (ad Hebr. X. 1.) *Umbram enim habens lex futurorum bonorum.* De hoc articulo agendum etiam numero 13.° ubi *de resurrectione.*

12.° Messiam passim promittunt Prophetae, praesertim vero Isaias . Negant Neoterici id semper credidisse Hebraeos, pluresque ex iis statuunt opinionem de Messia enatam esse tempore Davidis sive ambitionis gratia, sive ad populum continendum. Verum Messiae promissionem statim post Adae peccatum fuisse factam satis ex illis verbis Gen. (III. 15.) constat: *Inimicitias ponam inter te et mulierem , et semen tuum, et semen illius: ipsa conteret caput tuum.* Insuper multo ante Davidem factae sunt de semine Abraham benedicendo promissiones , de quibus diximus cap. I. Deinde historia Hebraeorum docet immemorabilem esse opinionis de Messia originem.

Alii praeterea ex Neotericis cum incredulis per fraudem potius invehuntur in Messiae cha-

racterem, negantes ex ullo capite probari posse luculenter Divinitatem Messiae. Nos interim Prophetarum aliqua vaticinia adducimus, quibus Messiae, atque adeo Christi Divinitas praedicatur; (Psalm. CIX. 1. 3.) *Dixit Dominus Domino meo sede a dextris meis ..... ex utero ante Luciferum genui te:* quo loco ipse Christus usus est ad sui Divinitatem comprobandam (Matth. XXII. 45.): *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* Deinde Isaias (VII. 14.) *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel:* (IX. 6.) *Parvulus enim natus est nobis, et Filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis.* Ieremias (XXIII. 5.) *Ecce dies veniunt dicit Dominus, et suscitabo David germen justum; et regnabit rex, et sapiens erit: et faciet judicium et justitiam in terra;* (XXXIII. 16.) *in diebus illis salvabitur Iuda et Ierusalem habitabit confidenter: et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Baruch (III. 36. etc.) *Hic est Deus noster, et non aestimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinae et tradidit illam Iacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

At opponunt. 1.° In Scriptura filii Dei dicuntur etiam homines vel angeli. Ergo ex eo quod Messias dicatur filius Dei non inde sequitur talem ipsum fuisse juxta divinam naturam. Antecedens probant pluribus exemplis: (Exod. IV. 22.) *Haec dicit Dominus, Filius meus primogenitus Israel;* (Iob. II. 1.) *Cum qua-*

dam die venissent filii Dei idest Angeli: (Isai. I. 2.) *Dominus locutus est, filios enutrivi et exaltavi*: (Ad Gal. III. 26.) *Omnes enim filii Dei estis per fidem*.

Respondemus 1.° Aliquando Messias sive Christus eo modo appellatur in Scripturis filius Dei, ut nullo modo dubitari possit, quin ipsi Divinitas vera competat. Ita Paullus (ad Hebr. I. 1. etc.) *Novissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit haeredem universorum, per quem fecit et saecula. Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus quanto differentius prae illis nomen haereditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* et rursum: *Ego ero illi in patrem et ipse erit mihi in filium .... et adorent eum omnes angeli ejus .... ad filium autem: thronus tuus Deus, in saeculum saeculi .... unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis .....* Et: *Tu in principio Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli .... ad quem autem Angelorum dixit: sede a dextris meis?* Neotericorum quidem aliqui dicunt Paullum locutum esse de Christo ut homine; verum id prorsus injuria asserunt: quomodo enim de homine illa vere dici possunt *fundasti terram; opera manuum tuarum sunt caeli; unxit te Deus; sede a dextris meis*, et his similia? Alii, uti Michaelis, dicunt Epistolam illam non esse Paulli. At hoc in primis communiori interpretum sententia falsum est; deinde insufficiens ad evitandam argumenti vim, cum Epistola illa canonica sit. Praeterea non desunt

alia: nam (Prov. XXX. 4.) de Deo dicitur: *Quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus?* (Ioann. XX. 31.) *Haec autem scripta sunt ut credatis, quia Iesus est Christus filius Dei*. Cum vero loca adducimus non nulla Novi Testamenti, cum Novatoribus aliisque nos agere, qui Novi Testamenti auctoritatem concedunt, prae oculis habuimus. Addimus insuper Paullum inniti locis, quae citat Veteris Testamenti. Respondemus 2.° haud esse legitimam argumenti adducti consequentiam. Nam etsi alii praeter Christum filiorum Dei nomine appellentur, hoc non impedit, quominus Christus vere et proprie Dei filius sit: nimirum illud ob quamdam similitudinem, hoc vero ob rei veritatem contingit. Ita etiam creaturae appellantur aliquando Dii, ut (Exod. XXII. 28.) *Diis non detrahes*; (Psalm. XLIV. 10.) *Quoniam Dii fortes terrae, vehementer elevati sunt*: et (LXXXI. 6.) *Ego dixi: Dii estis*; neque tamen hoc aufert Supremo enti naturam unicam Dei. Praeterea addimus Messiam probari Deum non solum quia ipse Dei filius appelletur, sed insuper quia eidem talia attribuuntur, quae nonnisi vero Deo competere possunt. Sic est *sedere a dextris; fundare terram*, et alia, quae ex textibus adductis eruere quisque potest.

Opponunt 2.° Iudaei Christum Messiam licet confitentes, Deum tamen esse ignorabant. Apparet hoc ex quaestione a Christo Pharisaeis proposita, quid ipsis videretur de Christo, qui ostenderunt non satis agnoscere ex Psalmo CIX. (1) a Christo indicato ejusdem divinitatem. Id colligitur ex Matth. (XXII. 46.): *Et nemo po-*

(1) *Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis*.

terat ei respondere verbum. Apparet idipsum ex eo quod tamquam res quaedam extraordinaria adducatur aliquem fuisse qui Christum uti *filium Dei* confiteretur, uti de quibusdam apud Matth. (XIV. 33.) dicentibus: *vere Filius Dei es;* de Nathanaele apud Ioann. (I. 49.) *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel;* hoc ipsum fuit peculiare Petri prae aliis Apostolis meritum. Christi Divinitas solum publicata legitur cum Spiritus Sanctus descenderit in Pentecoste ex Matth. XVI. 20. (1), et XVII. 9. (2).

Respondemus 1.° placuisse Deo aliqua revelari Hebraeis in Veteri Testamento, quorum tamen sensus in Novo solum patefieret, quod non aufert revelatarum rerum veritatem. Sic de Persona Spiritus Sancti locutus est Ioel II. 28. (3) ex Act. II. 16. ubi Petrus in die quo Spiritus S. in Apostolos illapsus est, sic loquitur. *Sed hoc est quod dictum est per Prophetam Ioel: et erit in novissimis diebus (dicit Dominus), effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae*. Isaias etiam haec habet (XLIV. 3.): *Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum;* et (XLI. 1.) *Spi-*

(1) *Tunc praecepit discipulis suis ut nemini dicerent quia Ipse esset Iesus Christus.*

(2) *Et descendentibus illis de monte praecepit eis Iesus dicens: nemo dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat.*

(3) *Et erit post haec: effundam spiritum meum super omnem carnem et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae, senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos et ancillas in diebus illis effundam spiritum meum.*

ritus Domini super me, *eo quod unxerit Dominus me*. At ejus Persona ac totius Trinitatis notitia habita est, publice saltem ac pro omnibus, in Novo Testamento. Respondemus 2.° cum Eusebio Caesar. (*Hist. Eccl. lib.* 1.) Hebraeos semper et credidisse et veneratos esse Messiae Divinitatem. Et sane luculentissima sunt Veteris Test. loca illa, ex quibus Paullus in Epistola superius citata ad Hebraeos infert Christi sive Messiae Divinitatem. Sed et illis locis alia ejusdem roboris addi possunt; ex Isaia in primis (IX. 6.): *Parvulus enim natus est nobis .... et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, ... super solium David, et super regnum ejus sedebit ..... usque in sempiternum*; (XXXV. 4.) *Deus ipse veniet et salvabit nos*. Plura contra Iudaeos colligit Suarez (*De Incarnatione T.* 16. *Disp.* 2. *Sect.* 3.). His autem positis concludimus eos, qui Christi Divinitatem ignorabant ex Hebraeis, aut turpi laborasse ignorantia, aut pervicacia ductos id affectasse, aut tandem nondum sat exploratum iisdem esse Christum Messiam fuisse, uti exploratum fuit Nathanaeli, aliisque, qui Christum ut Deum confessi sunt. Ad articulos, quos ut fidei tesseram habebant Hebraei revertamur.

13.° Resurrectio mortuorum dogma est cum immortalitate animorum, et cum justa operum retributione conjunctum. Haec fuisse a Iudaeis credita negant majori audacia recentiores, ac praesertim Clericus (*Tom. V. Antiq. et recent. Biblioth.*), et Warburton (*de Divinitate Missionis Moysis*). Semina quoque jampridem doctrinae hujus jecerat Celsus ex Origene (*lib.* 5. *contra Celsum*), ac vestigia ejusdem sequutus est Iahnius (*Archaeol. Part. I.*

T. I. et Part. III.) inter alia docens novam hanc esse Iudaeorum Theologiam post captivitatem ex conversatione Gentilium. Iam vero non solum temporibus prope Christi nativitatem haec fuisse Iudaeis agnita et credita, sed et multo ante illum tempore, haec ostendunt quae sequuntur.

Sadducaei, qui resurrectionem negabant, peculiarem constituebant sectam, et a caeteris redarguebantur uti eruitur ex Matth. (XXII. 29.) *Erratis, nescientes Scripturas;* et ex Act. (XXIII. 8.) *Sadducaei enim dicunt non esse resurrectionem neque angelum neque spiritum.* Pietas Iudae commendata fuit, qui pro mortuis jussit sacrificia. (2. Mach. XII. 43.) *At vero fortissimus Iudas .... facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Hierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans. (Nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur, et vanum orare pro mortuis).* Resurrectionem pariter agnovisse septem martyres Machabaeos constat ex 2. Mach. VII. variis locis, ac praesertim vers. 23. *Spiritum vobis iterum cum misericordia* (Deus) *reddet et vitam:* uti et Martham (Ioan. XI. 24.): *Dicit ei Martha: scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.* Multa quoque de justorum ac de impiorum sorte post mortem afferuntur in libro Sapientiae, ex. gr. (II. 22.) *Et nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiae, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum;* (III. 4. 10.) *etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In paucis vexati in multis bene disponentur; impii autem secundum quae*

cogitaverunt, correptionem habebunt.... et vacua est spes illorum; (IV. 7. 19) *justus autem si morte praeoccupatus fuerit in refrigerio erit; et erunt post haec decidentes sine honore et in contumelia inter mortuos in perpetuum.... et usque ad supremum desolabuntur, et erunt gementes.* Similia inveniuntur cap. V., et pluribus aliis locis ejusdem libri. Ad haec Iob (XIX. 25.) *Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea*: Ecclesiastes (VI. 8.) *Quid habet amplius sapiens a stulto? et quid pauper nisi ut pergat illuc, ubi est vita*, quibus similia cap. XI. habentur: Isaias (LXVI. 24.) de impiis: *Videbunt cadavera virorum, qui praevaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur*: Daniel (XII. 2.) *Multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium ut videant semper.*

Tandem dogmata hujusmodi fuisse a veteribus Patriarchis credita, deque illis aliquo modo locutum esse Moysen in Pentateucho, ostendunt sequentia: 1.° fidem immortalitatis animarum et beatam quietem supponunt phrases morientium Patriarcharum, vel aliorum de illis loquentium. Ita de Abraham senectute confecto dicitur (Gen. XXV. 8.): *Congregatusque est ad populum suum*. Iacob accepto nuncio mortis filii sui ait (Gen. XXXVII. 35.): *Descendam ad filium meum lugens in infernum*: (XLVII. 30.) *Dormiam cum patribus meis*; et de ipso Iacob narratur (LXIX. 32.): *Appositusque est ad populum suum*. Quinimo Deus ipse dum mortem comminatus est Aaron (Num. XX. 24.) *Pergat, inquit, Aaron ad*

populos suos. Sane haec et similia, quae omittuntur, explicari satis nequeunt nisi referantur ad statum animae corpori superstitis. 2.° In Exodo (III. 6.) legitur: *Ego sum .... Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob;* at *non est Deus*, ait Christus (Matth. XXII. 32.), *mortuorum sed viventium*. Insuper Necromantia severe interdicitur (Lev. XIX. 31. Deut. XVIII. 11.); ex quibus omnibus fides, et Hebraeorum opiniones quae fuerint satis potest intelligi. 3.° De omnibus Patriarchis ita loquitur Paullus (ad Hebr. XI. 13.) *Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes, et confitentes, quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim haec dicunt significant se patriam inquirere ..... nunc autem meliorem appetunt, idest coelestem*. Haec omnia alteram vitam existere supponunt, ex qua veritate caetera indicata facile consequuntur.

Quod si quaeratur undenam resurrectionem didicerint antiqui Hebraei, cum Moyses in Pentateucho expressis verbis nullibi illam indicet: respondemus dogma hoc uti quaedam alia ex traditione cognita Hebraeis fuisse, et in lege, quam appellabant *Oralem*, expresse contentum.

De statu animae post mortem ex sententia Hebraeorum, videantur Calmet *Dissert. in Sapientiam: Dissertatio* Casti Innocentis Ansaldi *de futuro saeculo ab Hebraeis ante captivitatem credito* Mediol. 1747., et *Biblicae Exercitationes*.

§. 3.

Praeter dogmata jam recensita, quae tam-

quam primaria credebant Iudaei, alia quoque veluti secundaria agnoscebant credebantque juxta id, quod habetur apud saepe citatum Lamy. 1.° Propagationem fatebantur originalis peccati ut patet ex Thalmud. 2.° Plagas hominum sanandas esse a Messia, qui passurus esset; clara namque sunt, quae in Prophetis de hoc edita extant oracula. Ut alia omittamus, Isaias de Messia loquens ait (XXXV. 4. 5.): *Deus ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi caecorum et aures surdorum patebunt;* (LIII. 4. 5.) *Languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit.... livore ejus sanati sumus;* et ex cap. LXI. Messias afferre debebat doctrinam ad medendum contritis corde, et publicandam libertatem captivis, et redemptionem. Sed cum crederent etiam Messiam futurum Regem de omnibus triumphantem, duplicem (tempore saltem Christi) distinxerunt Messiam alterum occidendum, gloriosum alterum. 3.° Neminem considerabant sibi proximum nisi eum, qui esset Israelita: odio habebant caeteros, quorum consortio se pollui putabant. Hoc redarguit Christus Matth. (V. 43. 44.): *Audistis quia dictum est: diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum: ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros* etc.

Animadvertere autem praestat in Veteri Testamento praecipi quidem proximi amorem, non vero odium inimicorum, quidquid cum Hebraeis blaterent recentes increduli. Nam 1.° in Exodo (XXIII. 4.) praecipitur, ut charitatis opera exerceantur erga inimicum; 2.° in Levit. (XIX. 18.) legitur: *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* Vox hebraea autem רֵעֲךָ, ut animadvertit Calmet, aeque significat *amicum*, et *proximum tuum*; et *proximum* vertunt Septuaginta;

3.° ibidem diserte praecipitur: *non queras ultionem, nec memor eris injuriae civium tuorum*. 4.° Nullus afferri locus potest, quo inimicorum odium suadeatur. Unde ergo Hebraeorum opinio illa enata? cur Christus ait *dictum est?* Putat Maldonatus hanc fuisse interpretationem earum legum, quarum vi Chananaei aliique, quos ut hostes Hebraei considerare debebant, arcendi et occidendi erant. Sed jus et obligatio belli non aufert quod caritatis exigit praeceptum. Putant alii, et quidem communius, referri hoc ad glossam praecepti caritatis factam a Scribis et Pharisaeis, qui cum legerent Levitici (l. c.) *diliges amicum*, male inferebant, juxta superius dicta, *ergo odio habendus inimicus*. Quare colligunt errorem hunc non fuisse veterum Hebraeorum, atque ea fortasse de caussa non ait, uti solebat, Christus *dictum est antiquis;* sed solum *dictum est*. 5.° Iudaei Legem Moysis venerabantur, sed partim malitia partim ignorantia male explicabant nonnulla, nonnulla absurda addebant, ut in Evangelio passim occurrit, et ex supradictis quoque patet. 6.° Summopere cavendum censebant pollui legali immunditia, cujus plurimae erant species, sive ex lege scripta, sive ex traditione magistrorum. 7.° Angelorum tum bonorum tum malorum existentiam agnoscebant, quidquid ex adverso dicant illi neoterici, qui ex Scripturis expungere tentant non ea modo, quae sunt supernaturalia, sed fere quaecunque sensus excedunt.

Ex his nonnulli (quibus praeluserunt quidam Anabaptistae ut patet ex Natal. Alex.) ajunt omnem fortuitum, et improvisum eventum dici ex loquendi more angelum, huncque bonum vel malum pro qualitate eventus; sic

Paullusius (*Comm. T. I.*). Iahnius deinde (*Append. Hermeneut.*) statuit visiones Patriarcharum Angelos appellatas esse; eas vero esse partim species menti objectas, vel somnia, ut Iacobi scala, ut rubus ardens Moysis; partim speciem figurae humanae, ut tres angeli Abraham. E contrario Catholici quique ac sani Theologi docent angelos esse spiritus in propria persona subsistentes, idque pluribus ostendunt. Sufficiet autem instituto nostro aliqua Veteris Testamenti adducere loca, quae id aperte declarant Exod. (XXIII. 20.) *Ecce ego mittam Angelum meum, qui praecedat te, et custodiat in via, et introducat in locum, quem paravi:* Tob. (XII. 15.) *Ego enim sum Raphael Angelus unus ex septem, qui astamus ante thronum:* Psal. (XC. 11.) *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Iudas Machabaeus ita orabat (2. Mach. XV. 22. 23.) *Tu Domine qui misisti Angelum tuum sub Ezechia rege Iuda . . . . . mitte angelum tuum bonum ante nos.* De malis angelis mentio occurrit apud Iob (I. 6.) *Cum venissent filii Dei ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* 1. Reg. (XVI. 14.) *Exagitabat eum* (Saulem) *spiritus nequam:* idest diabolus ut notant nonnulli Interpretes praesertim vero a Lapide; et 3. Reg. (XXII. 21.) *Egressus est autem spiritus, et stetit coram Domino et ait: ego decipiam illum,* spiritus malus videlicet, qui se obtulit ad decipiendum Achab. Plura alia omittuntur, quae videri possunt apud Theologos, et Alber.

Notandum obiter, Iudaeos, qui olim tam proni fuerunt ad Idololatriam, tempore tamen Christi ab ea fuisse generatim alienos: et

revera nec Christum, nec Apostolos unquam eo nomine illos reprehendisse usquam apparet.

§ 4.

De Praxibus.

Praxes circa Scripturae Codices.

Nunc de Praxibus Iudaeorum notabilioribus. Ac primo de Scripturae Codicibus, erga quos summa erat eorum religio. Ili erant membranae oblongae, quibus aliae adnectebantur si opus foret. Volvebantur circa duo ligna rotunda, quorum singulis membranae extremitates assuebantur. Scripti erant lingua hebraica ac sine punctis. Dolebant summopere factam fuisse versionem graecam, (licet eam a principio et ante Christum approbarent, et Hellenistae ipsa uterentur) idcirco institutum erat jejunium, ut fertur. In scribendis hisce codicibus tanta erat diligentia, ut si vel in unicam litteram error irrepsisset, totum volumen profanum haberetur. Complicare et replicare librum, lignum manu tenere, tollere, circumferre, ostendere, munera erant, quae auctione vendebantur. (Morem hunc tamen recentiorem quidem esse Hebraeorum, minime vero fuisse veterum contendunt multi). Omnes vel manu vel ore lignum osculabantur, cui membrana assuta erat, quam manu non licebat tangere. Legebat primum Sacerdos, inde Levita, tandem simplex Israelita, et quem vocabat Archisynagogus. Lector antiquitus, prout nunc, caput superindumento, quod טלית (*Tallith* al. *Tallid*) nuncupant, operiebat, ad quod Paullus (ad Rom. III. 15.) alludit. Pars legis Mosaicae, et pars a Prophetis

praelegebatur (Act. XV. 21.; Luc. IV. 16.). Praelecta hebraice exponebat interpres vernacula lingua, et Lector vel alius docebat populum (Act. XIII. 15.; Luc. ult.). Asservabatur exemplar aliquod magno cum honore in arca quadam dicta *Aròn* ארון. Loca sacrario, in quo libri sacri recondebantur, propiora, majoris aestimabantur Matth. (XXIII. 6.): Iacob. (II. 3.).

Circa Templa.

Templum reverebantur Hebraei quam maxime. Ad Templi montem nemo conscendebat cum baculo, zona, calceis, pulvere in pedibus, aut cum pecunia in vestimento colligata. Ita Christus prohibuit transferri vas per Templum Marc. (XI. 16.) *Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum.* Cum tremore et horrore incedebant in atrio; Templum ingrediebantur; sedebant solum Reges e stirpe Davidica; in linteo tantum exspuere licebat. Mulieres a viris segregatae consistebant in atrio sibi proprio, quod ab atrio Israelitarum muro humili separatum erat, ut mulieres quidem viros, hi autem illas non viderent. Orantes extra ipsum se ad illud convertebant ubicumque essent.

Circa Preces.

Ter in die orabant. Hanc consuetudinem confirmat illud Psalmi (LIV. 18.) *Vespere et mane et meridie narrabo et annuntiabo, et exaudiet vocem meam;* nec non illud Danielis (VI. 10.) *Contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua et adorabat, confitebaturque coram Deo suo sicut et ante facere consueverat.* Orabant autem multis verbis, ac mul-

tipliciter distinguebant preces. Ita Apostolus (1. ad Timoth. II. 1.) *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones.* Obsecrationum autem nomine, supplicationes intelliguntur pro liberatione a malis; orationum, petitiones bonorum; postulationum, querimoniae de inimicorum persecutionibus; quid gratiarum actionibus indicetur perspicuum est. Verumtamen quidam censent haec omnia unum atque idem significare. Consulatur a Lapide in hunc locum. Bis deinde in die commemorabant beneficia, quae Deus praestitit Iudaeis ex Aegypto liberatis: ac saepe per diem Deo benedicebant cibum vel potum sumentes, atque alia peragentes, ad quod alludit Paullus (1. Cor. X. 31.) *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis; omnia in gloriam Dei facite.*

Circa Iejunia.

Iejunia initium sumebant a vespere, et ad sequentem vesperam perseverabant, ut patet ex libro Iudic. (XX. 26.) *Iejunaveruntque die illo usque ad vesperam;* et 2. Reg. (I. 12.) *jejunaverunt usque ad vesperam super Saul, et Ionatham;* idem indicatur Iudith VI. 16. (1). Iejunii tempore utebantur vestibus laceris et angustis ex caprarum pilis intextis, nec non cilicio, quod pariter colligitur ex Iudith VIII. 6. *Et habens super lumbos suos cilicium, jejunabat omnibus diebus vitae suae praeter sabbata etc.* Iejuniorum diebus comedebant humi strati inter pulverem capitibus cinere adspersis. Iejuniis jungebant lectiones Scripturarum, preces, confes-

(1) *Finito itaque fletu et per totum diem oratione populorum completa.*

siones, et memorabant luctuosa, quae illis diebus contigerant. Pro varietate jejuniorum varii in Thalmud constituti sunt ritus rigoris, ut ex. gr. in solemnibus jejuniis nefas erat labori vacare interdiu, corpus totum calida abluere, unctionibus ac balneis uti. Anniversarios Iejunii dies in exilio, ad perennem memoriam malorum quorumdam introduxerunt, nempe expugnationis Ierosolymae, incensi Templi, interfecti Godoliae etc.

Circa jusjurandum.

Varia notanda sunt a Iudaeis servata in jurejurando: ac 1.° dexteram caelum versus extollebant, adeo ut nonnunquam idem sit jurare ac manum levare. Ita Abraham Gen. (XIV. 22.) ait: *levo manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem caeli et terrae*. 2.° Apponere solebant quasdam malorum imprecationes quae scilicet obvenirent, si fides violata foret. Ita frequenter occurrit formula: *haec faciat Dominus*, ita Ruth. (I. 17.). *Haec mihi faciat Dominus et haec addat, si non sola mors me et te separaverit*; (2. Reg. III. 9.). *Haec faciat Dominus Abner et haec addat ei, nisi quomodo juravit Dominus David, sic faciam cum eo*. Persaepe tamen imprecationem reticebant, et subintelligebant quasi timentes eam exprimere: ex. gr. Psal. (CXXXI. 3.) *Si introirero in tabernaculum domus meae*. 3.° Aliquando jurabant per vitam aut salutem alicujus cari, uti *vivit dominus, vivit anima tua*, et similia. Ex. gr. Genes. (XLII. 15.) ait Iosephus fratribus suis: *Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus*; (1. Reg. XXV. 26.) *Nunc ergo Domine mi, vivit dominus et vi-*

vit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem. Quod si quaeratur an haec vera fuerint juramenta, respondemus cum Angelico (2. 2. *quaest.* 89. *art.* 6.) esse posse juramenta tum *assertoria* sive per modum contestationis, invocando ut veritatis testem Deum, qui auctor est vitae, animae etc. cujus majestas, ac potentia in praecipuis hisce, aliisve hujusmodi creaturis specialiter elucet, quod satis ostendit etiam Christus illis verbis Matth. (XXIII. 22.) *Qui jurat in caelo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum*; tum *execratoria*, quatenus imprecamur malum creaturis nobis carissimis si mentimur, ac quodammodo dicimus: ita Deus eas salvet, ut ego sincere loquor aut promitto. Itaque locutiones ejus generis juramenta erunt, si ad Deum referantur. 4.° Quandoque jurans inter jurandum dexteram suam sub illius femur ponebat, cui se se jurejurando obstringebat. Ita de Abrahamo Gen. (XXIV. 2.) *Dixitque* (Abraham) *ad servum .... pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te per Dominum Deum caeli et terrae, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananaeorum*; sic Iacob ait ad Ioseph Gen. (XLVII. 29.): *Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo: et facies mihi misericordiam et veritatem ut non sepelias me in Aegypto*. Hujus ritus ratio, pluribus aliis omissis, assignatur vel quia sic invocabatur Deus auctor vitae, cujus caussa et symbolum femur est, vel quia ita fiebat allusio ad Christum, qui a femore Patriarcharum oriturus erat.

Qui vero jusjurandum exigebat, formulam voce praeibat, et alter respondebat *Amen, Amen*; quare quod saepe legimus in Evangelio

amen amen non est juramentum, sed veritatis assertio.

Circa foedera.

Foedera quamvis jurata sanciebantur victimis, per quas divisas et utrinque positas foedus ineuntes transibant. Hoc Deus ipse praestitit, foedus iniens cum Abrahamo Gen. (XV. 10.) *Qui tollens universa haec divisit ea per medium, et utrasque partes contra se altrinsecus posuit.* Hujus ritus mentio habetur etiam apud Ierem. (XXXIV. 18.): *Et dabo viros, qui praevaricantur foedus meum, et non observaverunt verba foederis, quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes et transierunt inter divisiones ejus.* Ritus hic significabat, ineuntes sive ferientes ac sancientes foedus sibi ipsis eamdem sortem imprecari, si foedus per eos violatum foret.

Iamvero (obiter notamus) in illo magno foedere Dei cum Hebraeis (Exod. XXIV.) accessit quod Moyses sanguine victimarum conspersit altare, librum foederis, et universum populum, dicens: *Hic est sanguis foederis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.* Unde patet, quod cum Christus in ultima coena *sanguinem suum* dans Apostolis, eumdem appellavit *sanguinem foederis*, illum *sanguinem sacrificii* dedit, atque sanctissimam *Eucharistiam*, ceu *sacrificium* quoque instituit.

Multa quoque habebis ubi de *sacrificiis*, et ubi de *variis consuetudinibus Iudaeorum* praeter ea, quae in hac dissertatione sparsim inveniuntur. Pleraque vero ex superius dictis colligit Lamy (*Apparat.*) ex Thalmud, Philone et Iosepho praeter Scripturam.

Art. IV.

De Festis.

Nunc de Praxibus religiosis circa festa, quae recensebimus juxta temporis mensuras Capite II. Articulo II. assignatas.

§ 1.

In Hebdomade.

In singulis hebdomadibus festus dies erat Sabbatum, hocque religione summa colebatur ex praecepto Dei Exod. (XX. 8. etc.): *Memento ut diem Sabbati santifices. Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua. Septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum, et advena;* Levit. (XXIII. 3.) *Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia Sabbati requies est, vocabitur sanctus*. Colebatur autem praecipue cessando ab omni opere, ita ut homines et bestiae ipsae quiescerent ex loc. cit. Exodi, et XXIII. 12. ejusdem. *Sex diebus operaberis, septimo die cessabis, ut requiescat bos et asinus tuus, et refrigeretur filius ancillae tuae et advena*. Iam vero ut hoc praeceptum rite Hebraei implerent, speciatim prohibebantur: 1.° *cibos parare*: quod clare colligitur ex Exod. XVI. ubi praecipitur Hebraeis ut die sexta colligant manna etiam pro Sabbato, ut illud recte sanctificent: quod tamen aliis festis (praeter Expiationis diem, ut infra) permittebatur: nam Exod. XII. 16. loquendo de festo Paschae, licet celeberrimo, prohibentur opera *exceptis his, quae ad vescendum per-*

tinent ; 2.° *ignem accendere:* Exod. (XXXV. 3.) *Non succendetis ignem in omnibus habitaculis vestris per diem Sabbati;* quod recte explicatur de igne excitando ad cibos parandos, aut opera alia exercenda ; 3.° *longum iter peragere*. Ad summum Hebraei poterant Sabbato circiter cubitorum 2000. iter facere, quod est iter Sabbati, de quo Matth. (XXIV. 20.) *Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme vel Sabbato;* et Act. (I. 12.) *Tunc reversi sunt Hierosolymam a monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Ierusalem, Sabbati habens iter*. Hoc spatium illud erat, quo arca castraque inter se distabant, uti ex Ios. (III. 4.) *Sitque inter vos et arcam spatium cubitorum duorum millium;* aequivalebat vero plus minus milliario nostro. (Vide Calmet *in Act. I.* 12.). Omnia praeparabantur die antecedenti, qui *Parasceve* dicebatur, quo die ex Hebraeorum consuetudine ante solis occasum varii soni edebantur, quorum primo audito cessabant opera agri; secundo opera urbis, valvis subductis; tertio accendebantur lucernae ne Sabbato ignis accenderetur.

Lex porro severe quidem praecipiebat Sabbati cultum, ut apparet exemplo illius, qui cum ligna collegisset Sabbato, jubente Deo lapidatus est: Num. (XV. 36.) *Cumque eduxissent eum foras, obruerunt lapidibus et mortuus est sicut praeceperat Dominus*. At negari illud non potest superstitiones additas fuisse ab Hebraeis, qui ea quoque prohibebant, quae apprime sunt necessaria, ex. gr. aegros curare, uti illis exprobravit Christus, qui a Pharisaeis arguebatur, eo quod in Sabbato aegros curasset, et Apostoli vellerent spicas: Matth. (XII. 5. etc.) *Aut non legistis in lege, quia Sab-*

batis Sacerdotes in Templo Sabbatum violant, et sine crimine sunt .... Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit haec Sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam? Quanto magis melior est homo ove. Itaque licet Sabbatis benefacere.

Festum hoc pluribus omissis institutum erat 1.° ad creationis beneficium recolendum, Exod. (XX. 10. 11.): *Septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo .... sex enim diebus fecit Dominus caelum et terram et mare et omnia, quae in eis sunt et requievit die septimo: idcirco benedixit Dominus diei Sabbati et sanctificavit eum;* 2.° in memoriam quoque liberati populi a servitute Aegypti, Deut. (V. 15.): *Memento quod et ipse servieris in Aegypto et eduxit inde te Dominus Deus tuus in manu forti et brachio extento. Idcirco praecepit tibi ut observares diem Sabbati.* 3.° Ad requiem hominum et bestiarum, et ideo Exod. (XXIII. 12.) dicitur *Et refrigeretur filius ancillae tuae et advena.* Mystice vero Sabbatum caelestem requiem significavit ex Paullo ad Hebr. (IV. 4.) (1).

Sabbatum etiam ante Moysen sanctificatum fuisse, probabilius credimus; nam omissis aliis, 1.° de creatione loquens Moyses ait Gen. (11. 3.) *Et benedixit diei septimo et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omni opere suo, quod creavit Deus ut faceret;* 2.° commemoratur Sabbati sanctificatio ante latam de

(1) *Dixit enim* (Deus) *in quodam loco de die septima sic: et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis .... Itaque relinquitur Sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus.*

eo legem Exod. (XVI. 22-30.); 3.° Gentes quam plurimae, quae legem Mosaicam profecto imitatae non sunt, diem septimam aliqua ratione distinxerunt (Ioseph. *contra App. II.* 39.).

In Mense.

Neomeniae sive Kalendae mensium licet proprie non essent festi dies, cum in iis abstinentia non praeciperetur ab operibus (excepta Neomenia Thiscri, quae feria erat) tamen erant solemnes, ac tubis annunciabantur, cum in iis sacrificia quaedam fieri ex lege deberent, uti ex Num. (XXVIII. 11.) *In Kalendis autem offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos*, Hisce diebus pientiores Hebraei prophetas frequentabant (4. Reg. IV. 23.). Hoc autem 1.° ut beneficium conservationis, quemadmodum in Sabbato creationis commemoraretur; 2.° ut primitiae cujuslibet mensis Deo offerentur; 3.° ut fausta Hebraei sibi precarentur; 4.° ut mensium chronologiae provisum esset, et quae illo mense implenda forent, nunciarentur. Romanorum Kalendae, et Kalendaria nostra ab eodem nomine ac ritu ortum duxere.

§ 2.

In Anno.

Intra annum tria occurrebant festa celeberrima. Pascha, Pentecoste, Festum Tabernaculorum, quibus celebrandis Hebraei masculi ex omnibus finibus conveniebant Hierosolymam juxta Exod. (XXIII.) et Deut. (XVI. 16.) ubi dicitur: *Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit, in solemnitate*

azymorum, *in solemnitate hebdomadarum*, *et in solemnitate tabernaculorum*. Celebrabantur autem haec festa generatim, 1.° convenientium multitudine ac praesentia; 2.° celebritate sacrificii; 3.° laetitia.

Pascha.

Pascha (hebr. פֶּסַח *Pèsach*) celebrabatur mense Nisan נִיסָן ritu indicato in Exodo (cap. XII.); Levit. (XXIII.); et Deut. (XVI.). Die decimaquinta ineunte comedendus erat agnus mactatus in Templo, et ante aedificationem Templi in Tabernaculo. Hic agnus vel haedus integer, baculis duobus altero per longum, et altero ad anteriores pedes transversim perfossus, et sic quasi crucifixus, assabatur. Quod autem Hebraei jussi erant ne os frangerent ex eo, etsi ad properationem pertinebat, perpetuo observatum fuit (Pesachim, c. 3. Iohan. XIX. 36.).

Solemnitas durabat per septem dies; in ea autem praeter esum agni quatuor potissimum servabantur: 1.° comestio azymi per septem dies (Exod. XII. 19. XXIII. 15.): 2.° primo die et septimo cessatio ab operibus; 3.° singulis diebus varia offerebantur sacrificia juxta Num. XXVIII.; 4.° secundo die offerebantur spicae hordei maturescentis. (Vide a Lapide *in XXIII. 6. Levitici*). Qui legitime impeditus hoc mense Pascha celebrare non posset, id facere altero mense eodem ritu debebat juxta Num. IX. 10. etc.

Pascha celebrabatur 1.° in grati animi significationem pro liberatione ab Aegypto, et nomen ipsum Pascha (transitus) indicabat vel transitum per mare, vel transitum in Chanaan, vel probabilius transitum Angeli per Aegyptiorum aedes, quorum primogenitos Angelus inter-

fecerat parcens Iudaeis indicio sanguinis agni, Dei jussu mactati, quo Hebraeorum postes distinctae fuerant. Colligitur id Exod. (XII. 12. 27.) *Et transibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Aegypti ab homine usque ad pecus..... Dicetis eis* (filiis): *Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios et domos nostras liberans*. 2.° Ad primitiarum novae messis oblationem, antequam falx ad messem posset admoveri. Pascha vero Hebraeorum figura fuit Redemptionis per Christi sanguinem obtinendae, quemadmodum Scriptura ipsa in Novo Testamento declaravit per Ioannem (XIX. 36.): *Facta sunt enim haec ut Scriptura adimpleretur: os non comminuetis ex eo*: et per Paullum (1. Cor. V. 7.) *Expurgate vetus fermentum ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus*.

Pentecoste.

Completis a Paschate septem hebdomadibus, dies qui sequebatur quinquagesimus, hebr. חַג שָׁבֻעוֹת (*Chagh Scabuhòth* al. *Chag Scavuhòd*), *Festum Hebdomadarum*, graece πεντηκοστὴ *Pentecostè*, solemnis erat ex legis praescriptione Lev. (XXIII. 15. 16.): *Numerabis ergo ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas usque ad alteram diem expletionis hebdomadae septimae, idest quinquaginta dies: et sic offeretis sacrificium novum Domino*; et Deut. (XVI. 9. 10.) *Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in sege-*

tem miseris, et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo. Cum porro loco citato Deut. (vers. 15.) recensitis tribus diebus festis Paschae, Pentecostes, et Tabernaculorum dicatur: *septem diebus Domino Deo tuo festa celebrabis*, colligitur hanc quoque Pentecostes solemnitatem per dies septem continuasse. In hoc festo placentae ex novis frugibus coctae et fermentatae Deo offerebantur praeter alia sacrificia statuta Num. (XXVIII. 27.): *Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem*. Solemnitas haec instituta erat 1.° in grati animi testimonium ac memoriam pro lege data in Sina, die quinquagesima ab egressu Aegypti, uti narratur Exod. (XIX. 1.) (1). 2.° Ad primitias offerendas collectae segetis, sive tritici: nam ut festum Paschae incidebat in exordium messis hordei, ita Pentecoste post messem tritici (vide Calmet *in Lev. XXIII.* 10.). Hinc festum hoc dictum est etiam *Sollemnitas Messis primitivorum* Exod. (XXIII. 16.) seu *Dies primitivorum* Num. (XXVIII. 26.).

Cum autem quinquagesima die a Resurrectione Christi, data sit lex hominibus non tabulis conscripta lapideis, sed in cordibus, ut Paullus (2. Cor. III. 2.) *epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris:* pronum erit agnoscere in Pentecoste Hebraeorum figuram bonorum, quibus per Christum cumulati sunt Christiani per gratiam Spiritus Sancti. Oblatio quoque panum e novis frugibus, figuram exhibuisse videtur Eucharistiae, quae diebus Pentecostes

(1) *Mense tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai.*

coepit a fidelibus frequentari (Act. II. 46.; S. Thom. *Opusc. LVII.*).

Tabernaculorum.

Die decimaquinta mensis Thiscri תִּשְׁרִי incipiebat festum Tabernaculorum (hebr. חַג סֻכּוֹת), quod per octo dies continuos perseverabat Lev. (XXIII. 34. 36.): *A quintodecimo die mensis hujus septimi, erunt feriae tabernaculorum septem diebus Domino .... et septem diebus offeretis holocausta Domino, dies quoque octavus erit celeberrimus atque sanctissimus et offeretis holocausta Domino*. Hilarissimum autem erat festum hoc graece dictum σκηνοπηγία *Scenopegia* (tabernaculorum fixio). Illis diebus habitabant Hebraei in Tabernaculis ramis arborum constructis, in tectis aedium et Templi, et in platea. Ramum manu tenebant tota die prima et aliis diebus, dum ad Templum veniebant: hinc illud Psalm. (CXVII. 27.) *Constitute diem solemnem in condensis usque ad cornu altaris*. Id erat symbolum ubertatis terrae. Duae autem praecipue notandae sunt caeremoniae hujus sollemnitatis. 1.ª Primus et ultimus dies erant festi, siquidem opera exercere non licebat. 2.ª Statuta erant sacrificia, quae offerrentur singulis diebus ex ordine; haec fuse Num. XXIX. describuntur. Octavum tabernaculorum diem peculiaris festivitas distinguebat, quae dicebatur *coetus* sive *collecta*. Ita etiam apud Ioannem (VII. 37.) *In novissimo die magno festivitatis stabat Iesus et clamabat* etc. Eo die populus omnis simul conveniebat et solemnibus sacrificiis Deo gratias agebat antequam domos repeteret. Pari ratione septimus dies azymorum dicitur collecta Deut. (XVI. 8.)

Sex diebus comedes azyma et in die septima quae collecta est Domini Dei tui, non facies opus.

Festum hoc erat 1.° in animo grati signum pro divina protectione, qua Hebraei servati sunt in deserto veluti sub dio, et ducti in terram promissam; 2.° in gratiarum actionem pro fructibus omnibus collectis. Requies autem terrae a Deo promissae, docente Paullo, sempiternam bonorum requiem praefiguravit. Ergo et mysticam in Tabernaculorum festo significationem habemus.

Novus annus civilis.

Festa alia per annum celebrabantur, at minus solemnia; ac primo Neomenia Thiscri, seu prima dies anni civilis, qua nullum servile opus fiebat, ac peculiare holocaustum statutum erat Lev. (XXVIII. 24.) *Mense septimo, prima die mensis erit vobis sabbatum, memoriale, clangentibus tubis et vocabitur sanctum;* et Num. (XXIX. 1.) *Mensis etiam septimi prima dies venerabilis, et sancta erit vobis. Omne opus servile non facietis in ea quia dies clangoris est et tubarum.* Cum autem clangore tubarum annunciarentur, *Tubarum festum* (hebr. חַג שׁוֹפָרוֹת *Chag Scopharòth* al. *Scopharòd*) dictum est. Communius creditur id fuisse institutum 1.° in memoriam liberationis Isaac surrogato ariete ex (Gen. XXII. 12.) ubi Angelus sic alloquitur Abraham; *Non extendas manum tuam super puerum.... nunc cognovi, quod times Deum, et non pepercisti filio tuo pro pter me.... Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres haerentem cornibus, quem assumens obtulit holo-*

caustum pro filio; sicque explicatur quomodo in hoc festo, arietum cornibus clangebant, cum alias uterentur tubis argenteis juxta Num. X. 2. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles etc.*; 2.° ut Deus pariter protegeret Hebraeos anni primordia illi offerentes.

Expiationis.

Die decima Thiscri erat festum Expiationis (hebr. יוֹם הַכִּפֻּרִים *Iom Hachippurìm*). Praecipui ritus hujus festi erant: 1.° Pontifex qui hac die omnem liturgiam solus agebat, ad sanctuarium accedens adducebat vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum. 2.° Lotis manibus ac pedibus induebat vestes minorum sacerdotum, ac praesentabat vitulum et arietem Domino ad ostium Tabernaculi, vel Templi. 3.° Populus per aliquos seniores offerebat duos hircos pro peccato, et arietem in holocaustum. 4.° Pontifex per sortes destinabat quinam hircus offerendus, quinam emissarius esse deberet. 5.° Pontifex suum vitulum et hircum populi pro peccato jugulabat. 6.° Thurificans ingrediebatur Sancta Sanctorum, et sanguine earum victimarum permixto aspergebat septies contra propitiatorium, et orabat pro peccatis suis et populi. 7.° Aspergebat in Sancto altare thymiamatis, ibidemque rursus orabat. 8.° Ambas manus capiti alterius e duabus hircis a populo oblatis graviter imponebat, confitendo (in genere) et imprecando capiti ejus peccata Israelitarum, et eum per paratum hominem in desertum emittebat: hinc hircus ille appellabatur *emissarius*. 9.° Indutus vestibus Pontificalibus immolabat in holocaustum arietem suum et arietem populi. Hircus autem, qui pro peccatis populi, et vi-

tulus, qui pro peccatis Summi Sacerdotis immolatus fuit, symbolum erant promeritae paenae, et *extra castra* vel urbem integri cremabantur. 10.° A vespere antecedenti usque ad vesperas illius diei perfectum cibi ac potus jejunium servabatur, et abstinentia ab operibus servilibus ac ab iis etiam, quae ad parandum cibum erant necessaria, ut in Sabbato. Dicitur enim in Levit. (XVI. 29.) *nullumque opus facietis;* et (XXIII. 30.) *et quae operis quidpiam fecerit delebo eam* (animam) *de populo suo*.

Festum hoc institutum est a Deo 1.° occasione irreverentiae filiorum Aaron ignem offerentium alienum, ex Lev. (XVI. 1.) (1); 2.° ut certa die generalis fieret expiatio peccatorum. Expiationem veterem fuisse figuram sacrificii Christi per proprium sanguinem omnium peccata expiantis, asserit Paullus ad Hebr. (IX. et XIII.).

§ 3.

Purim, vel Phurim.

Alia erant festa minus etiam solemnia a Iudaeis ipsis instituta quolibet anno celebranda: ac 1.° decimaquarta et decimaquinta die mensis אֲדָר Adar in memoriam beneficii obtenti ab Esther, dicebaturque פּוּרִים *Purim* idest sortium, quia sortibus per Aman destinatus erat dies excidio Iudaeorum, ut ex Esth. (IX. 29.) etc. *Scripseruntque Esther.... et Mardochaeus Iudaeus*

(1) *Locutusque est Dominus ad Moysen post mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes ignem alienum interfecti sunt etc.*

etiam secundam epistolam, ut omni studio dies ista solemnis sanciretur in posterum. Et miserunt ad omnes Judaeos.... observantes dies sortium et suo tempore cum gladio celebrarent.... et illi observanda susceperunt a se, et a semine suo jejunia, clamores et sortium dies. Appellatur etiam dies hic *Mardochaei dies* 2. Mach. XV. 36.

Festum Iudith.

2.° Festum ad commemorandam victoriam Iudith, uti colligitur ex ejus libro (cap. XVI. v. ult.): *Dies autem victoriae hujus festivitatis ab Hebraeis in numero Sanctorum dierum accipitur, et colitur a Iudaeis ex illo tempore usque in presentem diem*. De hoc festo a Iudaeis labente tempore intermisso videsis *Nicolai Lezione ultima sopra Giuditta*.

Encaeniorum.

3.° Encaeniorum ἐγκαινίων idest dedicationis vel renovationis Templi et altaris postquam Hebraei ab Antiochi tyrannide liberati sunt. Hoc festum instituit Iudas ut indicatur prae aliis locis Mach. IV. 59. *Et statuit Iudas et fratres ejus et universa Ecclesia Israel ut agatur dies dedicationis in temporibus suis ab anno in annum per dies octo a quinta et vigesima die mensis Casleu cum laetitia et gaudio*. Ejusdem festi meminit Ioannes X. 22. (1). Consueverunt Iudaei in hoc festo multas accendere lampadas; hinc ab iis aliquando dictum est *festum* sive *luminum dies*.

(1) *Facta sunt autem Encaenia in Ierosolymis.*

Festa varia.

4.° Omittuntur alia multo minus celebria ut 1.° Ξυλοφορία *Xylophoria* sive *oblatio lignorum* ad usum altaris facienda a certis familiis per vices. De hoc festo legendus est Calmet *in illud* (2. *Esdr. X.* 34.) *Sortes ergo misimus super oblationem lignorum;* ejusdem mentionem quoque facit Iosephus (*de Bello lib.* 2. *c.* 17.): 2.° *recepti ignis sacri:* post captivitatem ex reperta aqua crassa ut narratur 2. Mach. I. 18. (1): 3.° *ob caesum Nicanorem* ex 1. Mach. VII. *Et caput Nicanoris amputaverunt et dexteram ejus, quam extenderat superbe, ... et suspenderunt contra Ierusalem. Et laetatus est populus valde.... et constituit agi omnibus annis diem istam tertia decima die mensis Adar.* Idem colligitur ex 2. Mach. XV. 36. (2).

Annus Sabbaticus, et Iubilaris.

Annus *Sabbaticus*, annus *Iubilaris* pro festis quodammodo habebantur ob ea, quae de his annis statuta erant, ut alibi diximus.

§ 4.

Pro diebus festis a Deo statutis generaliter adnotandum: 1.° Scripturam de his loqui diversis in Pentateucho locis, quae consuli debent: peculiariter vero habetur praescriptio festorum, quae a Deo statuta sunt Levitici cap.

(1) *Diem ignis, qui datus est quando Nehemias, aedificato templo et altari, obtulit sacrificia.*

(2) *Itaque omnes communi consilio decreverunt nullo modo diem istum absque celebritate praeterire: habere autem celebritatem tertia decima die mensis Adar, etc.*

XXIII.; victimarum in illis offerendarum Numerorum capp. XXVIII. et XXIX. 2.° Ex dictis, et ex Iosepho (*Antiq. lib. III. cap.* 13.) (1) nullum festum celebratum fuisse a Iudaeis sine holocausto, et laborum vacatione: universim tamen permittebatur opus, quod ad vescendum requireretur, exceptis Sabbatis et die Expiationis. Ex 4. Reg. (IV. 23.) ubi mulieri ad Elisaeum eunti dictum est: *Quam ob causam vadis ad eum: hodie non sunt kalendae neque sabbatum*, colligunt interpretes pios homines solitos fuisse adire diebus festis sacerdotes, vel prophetas, ut sermones de Religione audirent. Id etiam confirmatur Act. (XIII. 14. etc.) ubi de Saulo et Barnaba dicitur: *Ingressi Synagogam die sabbatorum sederunt; post lectionem autem legis et prophetarum miserunt principes Synagogae ad eos dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite*. 3.° Festa omnia a vesperis ad vesperas extendebantur: (Lev. XXIII. 32.) *A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra;* quo loco monemur nomen Sabbati inditum festis omnibus. 4.° Apud Sigonium (*de Rep. Hebr.*) et Lamy (*in Appar. bibl.*) Kalendarium reperiri anni sacri Hebraeorum iis omnibus adnotatis, quae ad festa pertinent. Multa etiam de Festis Iudaeorum apud Zanolini (*Disputationes ad Sacr. Script. spectantes etc.*) et P. Petr. Guarin (*Gramm. Hebr. T.* 2.) etc.

Duo etiam hoc loco credimus non praetereunda: 1.° juxta plures, ex Hebraeorum festis desumi rationem cur septenarius numerus sit

(1) *Nulla vero festivitas, in qua holocaustum non faciant: aut in qua ex operibus laboris requiem non habeant.*

apud Hebraeos ac Scripturam ipsam symbolicus. Nam septenariis includebantur praecipua eorum festa, ut septenario dierum, *Sabbatum*; hebdomadarum, *Pascha*: mensium, festa *Tubarum*, *Expiationis*, et *Tabernaculorum*; annorum, *Sabbaticus* annus; hebdomadarum annorum, *Iubilaris*; 2.° plurimam esse analogiam inter festa Ecclesiae veteris ac novae, quae per se manifesta satis est ex superius dictis, et facile consideranti patebit.

Art. V.

De Sacrificiis Veteris Testamenti.

Sacrificii Natura.

Sacrificium est oblatio rei sensibilis a legitimo ministro facta Deo per realem illius immutationem ad testandum supremum Dei dominium, et nostram subjectionem. Sacrificia, quae cum ipso Mundo coeperunt, ut patet exemplo Abel, Caini (1), et Noe (2), quaeque etiam gentibus Idololatris postea in usu Religionis fuerunt, voluit Deus ut in Iudaica Religione et numero et varietate plura celebrarentur, imo praecipua essent cultus sacri tessera. Praeterea his occupati Iudaei a pernicioso otio, et idololatria revocabantur, et ad venerationem veri Dei identidem excitabantur. Tan-

(1) *Factum est autem.... ut offeret Cain de fructibus terrae munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et adipibus eorum* (Gen. IV. 3.).

(2) *Aedificavit autem Noe altare Domino, et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis obtulit holocausta super altare.* (Gen. VIII. 20.).

dem variis typis dignitas, et ratio sacrificii Christi, qui finis erat legis, per sacrificia vetera adumbrabatur, ut patet praecipue ex Epistolis Paulli. Ergo leges de sacrificiis Deus ipse Moysi communicavit, quae in Levitico habentur, ex quibus praecipua ad rem nostram excerpimus. Sed primum de aliquibus quaestionibus, quae solent hoc loco agitari, breviter pauca indicabimus, fusiorem de his tractationem relinquentes Theologis et Apologistis.

Quaeritur 1.° an sacrificandi ritum desumpserint Hebraei a Gentilibus idololatris, ut increduli vellent, an potius isti ab illis?

Resp. Ex Scriptura apparet sacrificasse Abel, Cain, et Noe statim ab arca egressum: postea vero sacrificandi morem apud gentes idololatras invaluisse. Ergo non potest ab his desumi origo sacrificiorum.

Quaeritur 2.° An homines sacrificia coeperint adhibere ipsa natura dictante, an potius nutu Dei per Revelationem expresso?

Resp. Ex Gen. IV. et VIII. colligitur quidem Deum rata habuisse sacrificia Abel et Noe, at directe hoc non ostendere sacrificiorum originem. Indirecte tamen putant aliqui evinci ex Sacris Litteris divinam illorum institutionem, ex quo Deus Levit. (XVII. 11.) de sanguine victimarum sic dicat: *Ego dedi illum vobis, ut super altare in eo expietis pro animabus vestris, et sanguis pro animae piaculo sit.*

Revera sacrificia vetera debebant Christum praefigurare, insuper habere vim expiandi; ad haec autem requirebatur divina institutio. Accedit originem *victimarum cruentarum* non satis commode ex inventione humana repeti posse: quare verisimillimum est, Deus protoparentibus lapsis, per mortem immolatorum anima-

lium ostendisse quid per peccatum meruerint, et una sacrificium cruentum Christi Iesu praefigurare voluisse.

Quaeritur 3.° Quomodo veteris legis sacrificia expiatoria peccati fuerint, ut dicitur multis in locis, ac praesertim Lev. (I. 4.) *Ponetque manum super caput hostiae et acceptabilis erit, atque in expiationem ejus proficiens;* et simul Theologi cum Paullo (ad Hebr. IX. et X.) asserant Christum unice expiasse omnia peccata?

Resp. Veteris legis sacrificia per se quidem vim hanc non habuerunt; sed *per fidem Christi*, in cujus nomine tantum homines salvi fiunt, et *per charitatem* in Deum, poterant legalem victimam offerentes veram consequi peccatorum remissionem. Hinc Paullus (ad Hebr. XI.) ait Abel aliosque sanctos veteris Testamenti fide placuisse Deo. Hinc etiam David Psal. (L. 19.) fatetur: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non despicies*. Interim, ut sacrificiorum Veteris Testamenti naturam et adjuncta pro re nostra agnoscamus, haec de iis subjungimus.

Sacrificiorum materia.

Res, quae sacrificari poterant ex lege vel animatae erant vel inanimatae. Ex animalibus sola munda jussit Deus sibi offerri, et quidem inter ipsa, ut ex variis locis eruitur, octo solummodo, nempe ovem, capram, haedum, bovem, vitulum, columbam, passerem, et turturem, quae octo saltem ante dies fuissent in lucem edita, et absque macula. Ita legitur Levit. (XXII. 27.) *Bos, ovis, et capra cum genita fuerint, septem diebus erunt sub ubere matris*

suae: die autem octavo, et deinceps offerri poterunt Domino: Deut. (XV. 21.) *Sin autem habuerit maculam vel claudum fuerit vel caecum aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo*; et (XVII. 1.) *Non immolabis Domino Deo tuo ovem et bovem, in quo est macula aut quippiam vitii quia abominatio est Domino Deo tuo*. Immutatio autem hujusmodi victimae in occisione posita erat.

Res inanimatae aliae erant liquidae idest vinum, oleum et haec per effusionem immutabantur: aliae solidae ut panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentium, et triticum. Haec autem postquam sacerdos in altum levaverat, variis modis immutabantur; panis in frusta dissecabatur; simila sartagine, clibano vel craticula coquebatur; sal urebatur; thus adolebatur; manipulus spicarum torrebatur; triticum conterebatur. Hinc

Sacrificiorum Divisio.

Sacrificia veteris Legis sic dividi possunt. Aliud *animatum*, aliud *inanimatum*. Animatum juxta finem dividebatur in *holocaustum*, *pacificum*, et *pro peccato*. Inanimatum dividebatur juxta materiem in *solidum*, ut farris et panis, et *liquidum* ut olei et vini.

Animata.

Holocaustum (hebr. עוֹלָה *holàh*) erat sacrificium a lege statutum vel ex voto privato aut sponte oblatum, unice ad Dei obsequium; ac in eo tota victima, excepta pelle, comburebatur: unde nomen *holocausti* id est *solidi combusti*. *Pacificum* seu *Eucharisticum* (hebr.

שְׁלָם *Scèlem*) erat sacrificium non ex praecepto offerendum sed sponte, vel ex voto sive ad gratiarum actionem sive ad novi beneficii impetrationem. Hostia in tres partes dividebatur: adeps et sanguis Deo adolebatur; pectus et armus dexter cedebat sacerdoti sacrificanti: reliquum offerentibus, qui convivium apparabant, ad quod etiam mancipia, viduae, pupilli, pauperes et Levitae invitandi erant. Victimae huic accedebant placentae azymae oleo subactae, quarum una Sacerdoti cedebat. *Pro peccato* (hebr. חַטָּאָה *Chattaàh*) dicebantur sacrificia in lege statuta ad expiandum peccatum sive Pontificis sive aliorum. Generatim una pars hostiae idest adeps et sanguis Deo offerebatur, caetera sacerdoti cedebant, nil vero offerentibus. Pro peccatis Pontificis, et totius populi, ut in die Expiationis praeter adipem et sanguinem reliquum comburendum erat extra castra, uti innuit etiam Apostolus (ad Hebr. XIII. 11.): *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra*.

Omnia ad haec pertinentia describuntur primis Levitici capitibus; capite vero VII. sermo habetur de sacrificio *pro delicto*, cui ritus praescribitur similis sacrificii pro peccato. Dicitur enim vers. 7. *Sicut pro peccato offertur hostia, ita et pro delicto: utriusque hostiae lex una erit, ad sacerdotem, qui eam obtulerit, pertinebit*.

Quaeritur autem quomodo delictum a peccato differat?

Resp. Opinantur aliqui *peccata* esse transgressiones legum *negativarum non sine testibus* admissas; *delicta* autem esse transgressiones *legum*

positivarum sine omni teste commissas; sed plurium sententia est nomine delicti intelligi culpam vel dubiam, vel ob ignorantiam commissam.

Inanimata.

Nunc de Sacrificio *inanimato*, cujus prima species erat *solidorum* nempe panis vel farris (hebr. מִנְחָה *minchàh*: quod aliqui vertunt *fertum*). Hujus tres erant subalternae species, nempe *similae*, *panis*, *spicarum virentium*. Cum vero alia sacrificia propria habeant omnia, hinc passim in Levitico hoc absolute dicitur sacrificium. De eodem speciatim agit Levit. cap. II. *Fermentum* autem et *mel* ab altari exclusum erat (Lev. II.) exceptis duobus panibus fermentatis festo Pentecostes, et sacrificiis pacificis. Altera species inanimati sacrificii erat *liquidorum*, ut vini et olei; et haec *libamina* dicebantur (hebr. נְסָכִים *Nesachìm*) (1), de quibus Num. XV. In sacrificio tam solidorum, quam liquidorum partem solum aliquam Sacerdos Deo immolabat, reliqua ejus usibus cedebant.

Porro sacrificia hactenus recensita praecepta erant ex lege statutis diebus, ac praecipue festis tum ut omnium rerum genera Deo offerrentur, tum ut plenius quasi convivium Dei cum hominibus significaretur; tandem ut sacerdotibus ad eorum vitam sustentandam nihil deesset.

Sacrificiorum circumstantiae.

Quod ad tempus sacrificii nota: Aliqua

(1) Mensura *fertorum*, et *libaminum* e quatuor tesseris constabat, quarum in 1.ª erat vox עֶגֶל *Hèghel*, in 2.ª זָכָר *Zachàr*, in 3.ª גְּדִי *Ghedì*, in 4.ª tandem חוֹטֵא *Çhotè*.

sacrificia quotidie complebantur, nam agnus unus mane, alius vespere immolari debebat: Alia vero in Sabbato, Neomeniis, aliisque festis erant statuta juxta Num. XXVIII.

Quod ad ritus Sacrificii haec erant praecipua: 1.° solum in Templo sacrificium fieri poterat, uti superius innuimus de *Locis Sacris* agentes. 2.° In omni sacrificio Holocausti et Hostiae Pacificae addebatur tamquam appendix et complementum simila, oleum, vinum, sal, thus, quorum complexio *libamentum* dicebatur. Colligitur id ex Num. (XV. 4.). *Offeret quicumque immolaverit victimam, sacrificium similae, decimam partem ephi, conspersae oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin.* Obiter addimus sal fuisse in omnibus sacrificiis et oblationibus praescriptum, uti constat ex Lev. (II. 13.) *Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies, nec auferes sal foederis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal;* et Marc. (IX. 48.). *Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur;* etsi quidam interpretes ex loco cit. Levitici colligant id tantum praeceptum de sacrificiis similae et panis. 3.° In actu sacrificii fuerunt sacerdotis caeremoniae usitatae imponere manus victimae, quasi victimam sacrificio destinaret, qua caeremonia victima in locum sacrificantis substituebatur, ut in ea ostenderetur poena, quam sacrificans promeruit, vel promeriturus esset si peccaret: deinde victimam sursum tollere, quasi Deo eamdem praesentaret. 4.° Non raro ignis miraculose e coelo descendens victimam cremabat, quo signo Deus ostendebat se illam acceptam habere. Vide dicta superius ubi *de Tabernaculo.*

Art. VI.

De Oblationibus, Votis, Sacramentis, et Lustrationibus.

Aderant in Veteri Testamento sacrificia minus proprie talia, oblationes nempe multarum rerum, quae Domino consecrabantur sive lege a Deo statuta, sive hominum pietate. De his nunc ex ordine agendum.

§ 1.

Simplices Oblationes.

Iusserat Deus quaedam in sui honorem offerri: quae tamen oblationes nullum peculiare nomen habuerunt. Ita ex lege debebant Hebraei offerre thymiama certis aromatibus compositum perpetuo adolendum in altare thymiamatis (Exod. XXX. 8. 35.); *Uret thymiama sempiternum coram Domino; ..... faciesque thymiama compositum* etc. Singulis hebdomadibus *panes propositionis* offerendi erant (Levit. XXIV. 5. etc.): *Coques.... duodecim panes.... ut sit panis in monumentum oblationis Domini. Per singula sabbata mutabuntur*, etc. Primogenita masculina *hominum, et jumentorum* offerenda erant ex praecepto Exodi (XIII. 2.): *Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israel tam de hominibus quam de jumentis: mea sunt enim omnia.* Tandem ad has oblationes referendus est dimidius siclus a singulis Hebraeis vigesimum annum excedentibus offerendus in Templi usus, quoties census fieret populi jubente Deo, vel ex necessitate uti habetur in Exodo (XXX. 12.): *Quando tuleris summam filiorum Israel*

juxta numerum, dabunt singuli etc. Recentiori autem aetate *dimidium siclum* seu didrachma, Iudaei ubique terrarum pendebant, Matth. (XVII. 24.), Ios. (*Antiq. XIV.* 12. etc.), quem a Vespasiano Iovi Capitolino post Templum excisum pendere jussi sunt (Dionis LXVI. 8.).

Primitiae.

Quovis labente anno quadruplices primitias offerebant Iudaei nempe 1.ª *Spicarum* die secunda azymorum Levit. (XXIII. 10.): *Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, et messueritis segetem, feretis manipulos spicarum primitias messis vestrae ad Sacerdotem, qui elevabit fasciculum coram Domino.... altero die Sabbati.* 2.ª *Panum* in Pentecoste (XXIII. 16.); *Offeretis sacrificium novum Domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similae fermentatae, quos coquetis in primitias Domini.* 3.ª *Panum* quos familiae domi pinsebant Num. (XV. 21.); *Ita et de pulmentis dabitis primitiva Domino.* 4.ª *Omnium frugum*, ac insuper *vini* in festo tabernaculorum Exod. (XXIII. 19.); *Primitias frugum terrae tuae deferes in domum Domini Dei tui*: Num. (XVIII. 12. 13.) *Omnem medullam olei et vini ac frumenti.... universa frugum initia, quas gignit humus et Domino deportantur, cedent in usus tuos* etc. Ante hanc oblationem res habebantur immundae: hinc illud Paulli ad Rom. (XI. 16.) *Quod si delibatio sancta est, et massa.*

De Primitiarum vero oblatione haec habet Hieronymus (*in Ezech. XLV.*) *At vero primitiva, quae de frugibus offerebant, non erant*

speciali numero definita, sed offerentium arbitrio relicta. Traditionemque accepimus Hebraeorum non lege praeceptam, sed magistrorum arbitrio inolitam; qui plurimum, quadragesimam partem dabat sacerdotibus; qui minimum, sexagesimam; inter quadragesimam et sexagesimam licebat offerri quodcumque voluissent. Eodem loco plura habentur, quibus Hieronymus ea confirmat, quae hoc articulo de *decimis*, aliisque *oblationibus* tradimus.

Decimae.

Decima pars omnium proventuum offerebatur a Iudaeis his legibus: 1.° Levitis solvebant Iudaei decimas omnium frugum quolibet anno, et ex animalibus decimas boum, ovium, et caprarum: ad haec enim reduci possunt juxta interpretes omnia quadrupedia apta sacrificio Levit. (XXVII. 30. etc.): *Omnes decimae terrae sive de frugibus sive de pomis arborum, Domini sunt, et illi sanctificantur.... Omnium decimarum bovis et ovis: et caprae, quae sub pastoris virga transeunt quidquid decimum venerit, santificabitur Domino*: Deut. (XVI. 22.) *Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per annos singulos.* Ipsi quoque Levitae suarum decimarum decimas sacerdotibus offerre debebant Num. (XVIII. 26. etc.): *Praecipe Levitis, atque denuntia; cum acceperitis a filiis Israel decimas, quas dedi vobis, primitias earum offerte Domino idest decimam partem decimae.... offerte Domino et date Aaron sacerdoti*. 2.° E reliquis novem partibus alteram quotannis separabant Hebraei occasione itineris ad Ierusalem tribus festis solemnibus consumendam partim in victu, partim in hostiis, partim in epulis coram

Domino una cum Levitis Deut. (XII. 17.); *Non poteris comedere in oppidis tuis decimam frumenti et vini et olei tui, primogenita armentorum, et pecorum, et omnia quae voveris, et sponte offerre volueris et primitias manuum tuarum; sed coram Domino Deo tuo comedes ea, in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, tu et filius tuus et filia tua, et servus et famula atque Levites, qui manent in urbibus tuis;* et (XIV. 22. etc.) *Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis.... et comedes in conspectu Domini Dei tui.... et epulaberis tu et domus tua, et Levites.* 3.° Singulis trienniis separabantur tertiae decimae, quae pauperibus, viduis, pupillis, et Levitis in modum eleemosynae distribuebantur, Deut. (XIV. 28.): *Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quae nascuntur tibi eo tempore, et repones intra januas tuas. Venietque Levites, qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, et peregrinus ac pupillus et vidua qui intra portas tuas sunt et comedent, et saturabuntur.* Porro non solvere decimas, ut in lege praescriptum est, peccatum erat gravissimum ut colligitur ex Num. XVIII. E contrario Tobias laudatur ob illarum solutionem (Tob. I.). Ratio autem et ipsa suadet sapientissimas fuisse leges hujusmodi de simplicibus oblationibus, de primitiis, deque decimis. Congruum enim erat, ut Hebraei undecumque cognoscerent Dei dominium, et ab eo dependentiam, cultus sacri promoverent decus et Templi ministris omnia ad victum praeberent necessaria. Hinc Abraham *decimas* de praeda obtulit Melchisedecho, (Gen. XIV.) et Iacob (XXVIII.) vovit Deo decimas omnium proventuum suorum, quod ipse (XXXV.) et posteri ejus observabant. Narrat

etiam Plinius (*lib. XVIII. c.* 2.) Romanos quoque primitias obtulisse in Sacerdotum usum; imo decimae spoliorum, proventuum, fructuum sunt antiquissimae, et fere omnibus gentibus cognitae uti constat ex Herodoto (VII. 132.), Pausania (X. 11.); Diodoro (XX. 14. etc.). Hactenus de oblationibus ex lege praescriptis.

§ 2.

Vota.

Olationes autem aliae, quae sponte ab hominibus fiebant proprie appellantur in Scripturis *vota*, etsi forte aliquando voti nomen iis etiam oblationibus applicetur, quae sunt lege praescriptae. Vota porro sic juvat distinguere. Aliquando vovebant homines se aliquid facturos vel a re quapiam abstenturos in Dei honorem, et vota hujusmodi appellari solent *obligationis*: hujusmodi erat votum Nazaraeorum, de quo supra. Aliquando homines vovebant vel personas vel res in usus sacros, et tuuc vota dici solent *consecrationis.*

Haec autem vota consecrationis dupliciter emittebant Hebraei. Aliquando enim res aut persona irrevocabiliter consecrabatur Deo sine redemptionis jure, et tunc votum in Scriptura dicitur hebraice חֵרֶם *Chèrem*, graece ἀνάθημα *Anathema*. Res aut persona sic devota destruenda erat physice aut civiliter saltem. Enimvero de hoc voto sic loquitur Scriptura Levit. (XXVII. 28. 29.) *Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit sive animal sive ager non vendetur, nec redimi poterit.... et omnis consecratio quae offertur ab homine non redimetur,*

sed morte morietur, idest juxta meliorem Interpretum explicationem, destruetur modo quo juxta rei cujusque naturam licebat. Hinc ager, aurum, argentum aliaeque res inanimatae, postquam ita fuissent oblatae, ad usum profanum redire amplius non poterant. Animal immolationis capax occidebatur in sacrificium si quidem sacrificio aptum esset; sin minus, extra sacrificium interficiebatur. Homines innocentes civiliter moriebantur, quatenus negotiis saecularibus abdicatis cultui divino perpetuo deputati existebant, fere ut religiosi nostri, et sanctimoniales. Hostes a Deo morti addicti ad internecionem usque delebantur. Ita Chananaei ab Hebraeis devoti sunt Deo Num. (XXI. 2.) *At Israel voto se Domino obligans ait: si tradideris populum istum in manu mea, delebo urbes ejus*: ita Iericho *anathemate* a Deo perculsa est: Ios. (VI. 17.) *Sitque civitas haec anathema; et omnia, quae in ea sunt Domino.* Ex his patet quo sensu Paullus optabat fieri anathema pro fratribus; (ad Rom. IX. 3.) *Optabam enim ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem.*

Quod si quaeratur an integrum cuique esset, Deoque gratum vota hujusmodi emittere: in eam rem verba afferemus Calmet, qui *Dissert. in Iudic. de voto Iephte*, haec de *cherem* sive *anathemate* habet. *Communis reipublicae et familiarum ratio exigebat ut sui essent judices rebus hisce cognoscendis et dirigendis constituti, qui eventus discernerent varios, quando scilicet impleri vota illa, quando remitti deberent. Facile haec omnia ad Sacerdotes deferebantur, quemadmodum et caeterae quaestiones arduae et implexae. Tandem fa-*

cile credimus raro quidem de his rebus negotium factum fuisse judicibus.

Aliquando vero res personave consecrabatur quidem Deo per votum, sed animo redimendi juxta inferius dicenda.

De his, quae hactenus diximus nota: 1.° Praeceptum erat Hebraeis ut in iis quae offerebantur, perfectionem exquirerent, et munditiem. Hoc de animalibus statuit Scriptura Levit. (XXII. 21. etc.) *Homo, qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota solvens vel sponte offerens tam de bobus quam de ovibus immaculatum offeret.... omnis macula non erit in eo: si caecum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas aut scabiem aut impetiginem; non offeretis ea Domino.... bovem et ovem, aure et cauda amputatis, voluntarie offerre potes, votum autem ex eis solvi non potest. Omne animal quod vel contritis, vel tusis, vel sectis ablatisque testiculis est, non offeretis Domino.* De Decimis Num. (XVIII. 29.): *Omnia quae offeretis ex decimis.... optima et electa erunt.* Ex paritate rationis concludunt Interpretes de qualibet oblatione id fuisse praeceptum. 2.° Ea, quae Deo erant oblata, excepto voto *Chèrem*, primitiis quoque et decimis forte exceptis, redimi poterant, dummodo levitae et sacerdotes vel pecunia vel alia ratione compensarentur juxta regulas a Deo assignatas Lev. (XXVII.), quas regulas in ordinem concinne redigit a Lapide in *Synopsi* illius capitis. 3.° Quamvis Deus in lege Moysi tradita regulas praescripserit de oblationibus variis, tamen eas etiam ante Moysem in usu fuisse, uti etiam sacrificia, vel ab initio mundi, colligitur ex ipsa Scriptura, quae narrat Gen. (IV. 3.) Cain obtulisse Domino de fructibus terrae, Abelem autem de primogeni-

tis gregis: *Factum est autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terrae munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum;* Abraham obtulisse decimas Melchisedech sacerdoti de praeda hostium (XIV. 20.): *Et dedit ei decimas ex omnibus;* pariterque de Iacobo (XXVIII. 22.): *Cunctorumque quae dederis mihi, decimas offeram tibi;* quibus verbis Iacob vovet Deo decimas omnium rerum suarum. Alia exempla omittimus. 4.° In libro Num. (XXX.) declaratur quae personae aptae sint, quae non, votis et juramentis emittendis, idest statuitur ut maritus uxoris vota, pater filiae irritare possit, dummodo id faciat ea ipsa die, qua id cognoverit. 5.° In Scriptura severe inculcatur ne homo negligens sit in iis Deo reddendis, quae etiam per spontaneum tantummodo votum illi debet: uti Deut. (XXIII. 21. etc.) *Cum votum voveris Domino Deo tuo non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis et facies sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore tuo locutus es.*

§ 3.

Sacramenta.

Hoc loco opportunum arbitramur aliqua de *Sacramentis* Veteris Testamenti animadvertere. Admittunt enim unanimiter Theologi et Interpretes fuisse in lege veteri Sacramenta, nempe caeremonias sacras et sensibiles a Deo firmiter institutas ad significandam sive praefigurandam

Christi gratiam, simulque aptas ad producendam sanctitatem legalem et externam, vi cujus homines mundi reputabantur et participes fiebant sacrificiorum aliarumque rerum sacrarum, ex. gr. ingressus Templi. Veram enim Christi gratiam figurabant solum, at per se dare non poterant. Hoc sensu ait Ioannes (I. 17.): *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est.* Paullus vero (ad Gal. IV. 9.) verbis illis *infirma et egena elementa* indicat juxta multos interpretes Sacramenta V. T. et (ad Hebr. X. 1.) ait: *Umbram enim habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.*

Innumera sunt alia Novi Testamenti loca, quibus haec duo memorantur legem scilicet veterem fuisse novae figuram et non valuisse ad gratiam conferendam. Huc referri potest quod Eugenius IV. habet (*in Decreto de unione Armenorum in Concilio Florentino*) *Novae legis septem sunt Sacramenta.... quae multum a Sacramentis differunt antiquae legis: illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant: haec vero nostra et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt.* Dein Concilium Trid. (*Sess. VII. can. 2.*) ait, *Si quis dixerit ea ipsa Novae Legis Sacramenta a Sacramentis antiquae legis non differre, nisi quia caeremoniae sunt aliae, et alii ritus externi, anathema sit.*

Sunt enimvero, qui ab hac generali regula de Sacramentis veteris legis excipiunt *Circumcisionem,* quam justificantem gratiam peperisse dicunt in remedium peccati originalis, uti *baptismus,* cujus illa erat figura, idque praecipue quia Geneseos (XVII. 14.) dicitur: *Masculus,*

cujus praeputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo. Ita Scotus, aliique. Sed sunt alii, ut Angelicus et Bellarminus, qui *Circumcisionem* quidem necessariam fuisse agnoscunt, ut quis pertinere posset ad populum Dei electum, nullam vero rationem sufficientem recognoscunt excipiendi eamdem a generali *infirmitate et egestate elementorum* veteris legis quod ad gratiam interiorem producendam. Deinde etsi *Circumcisio* gratiam contulisset parvulis, ut ab originali mundarentur, non hanc habuisset vim quatenus sacramentum legis mosaicae, sed aliunde, et quemadmodum nonnulli ajunt, ut sacramentum legis naturae, sive ut signum quoddam sensibile cum protestatione fidei in Messiam ad originalis peccati remissionem.

Si quaeras autem quaenam in veteri lege suppeterent media hominibus ad gratiam justificationemque assequendam; respondemus 1.° pro parvulis, ab originali culpa mundandis divinae quidem providentiae consentaneum fuisse videri, ut remedium aliquod statuerit illis applicandum; quodnam vero hoc fuerit prorsus ignoratur. Quamvis enim ut superius diximus, aliqui assignent *circumcisionem*, (ut praeteream id esse incertum) tamen remedium aliud assignandum esset pro foeminis, et pro masculis ipsis ante octavum diem decedentibus: 2.° adultis comparanda erat gratia per actus virtutum nempe fidei, spei, charitatis, contritionis. Et sane fidem in Christum sive in Mediatorem venturum necessariam fuisse in Veteri Testamento ad salutem assequendam colligi potest ex pluribus Scripturarum locis, inter quae: Act. (IV. 12.) *Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*

(Ad Gal. II. 16.) *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi.* Fuse hoc prosequitur Augustinus (*Epist.* 89. *ad Hilar. Quaest. de pecc. origin.*). Insuper de contritione ait Tridentin. (*Sess. XIV. c.* 4.): *Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius.* Bonorum tandem operum influxus in justificationem innuitur a Paullo pluribus locis, ac a Iacobo (Epist. II. 22.) de Abraham: *Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est.* Uberiorem de his sermonem relinquimus Theologis. Consulatur Suarez *de Sacramentis in genere, et de Poenitentia.*

Haec autem erant Veteris Testamenti Sacramenta, atque eorum ratio juxta Angelicum (1. 2. *quaest.* 102. *art.* 5.), cujus verba afferimus: *In istis sacramentis veteris legis quaedam pertinebant communiter ad totum populum, quaedam autem specialiter ad ministros, et circa utrosque tria erant necessaria. Quorum primum est institutio in statu colendi Deum, et haec quidem institutio communiter quantum ad omnes fiebat per* circumcisionem, *sine qua nullus admittebatur ad aliquid legalium: quantum vero ad Sacerdotes per Sacerdotum* consecrationem. *Secundo requirebatur usus eorum, quae pertinent ad divinum cultum, et sic quantum ad populum erat* esus paschalis convivii, *ad quem nullus incircumcisus admittebatur, ut patet Exod. XII. et quantum ad Sacerdotes* oblatio victimarum et esus panum propositionis *et aliorum, quae erant Sacerdotum usibus deputata. Tertio requirebatur remotio eorum per quae aliqui impediebantur a cultu divino, scilicet immunditiarum;*

et sic quantum ad populum institutae erant quaedam purificationes *a quibusdam exterioribus immunditiis, et etiam* expiationes *a peccatis. Quantum vero ad Sacerdotes et Levitas erat instituta* ablutio manuum ac pedum et rasio pilorum. *Et haec omnia habebant rationales causas et litterales secundum quod ordinabantur ad cultum Dei pro tempore illo, et figurales secundum quod ordinabantur ad figurandum Christum.* De Sacramentis primae et secundae ex assignatis ab Angelico classibus nihil hic occurrit addere iis, quae alibi tradita sunt. De tertia classe sive *de purificationibus* speciatim hoc loco agendum nobis est.

§ 1.

Lustrationes.

Aderant ergo inter sacramenta etiam illa, quae erant ad removanda divini cultus impedimenta sive ad immunditias legales, externasque abstergendas a Deo instituta, et *lustrationes* quaedam erant, vel *purificationes*. *Immunditiae* autem seu *pollutiones* aliae *personarum* fuerunt, aliae *rerum*.

Immunditiae personarum praecipuae erant: 1.ª Puerperium: Lev. (XII. 2. et seqq.) *Mulier si suscepto semine pepererit masculum immunda erit septem diebus..... ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suae. Omne sanctum non tanget nec ingredietur in sanctuarium donec impleantur dies purificationis suae. Sin autem pepererit faeminam, immunda erit duabus hebdomadibus.... et sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suae:* 2.ª Menstrua: (XV. 19.) *Mulier, quae redeunte mense patitur fluxum*

sanguinis, septem diebus separabitur: 3.ª Fluxus seminis; (XV. 2.) *Vir, qui patuit fluxum seminis immundus erit*: 4.ª Concubitus conjugalis; (XV. 16.) *Vir de quo egreditur semen coitus, lavabit aqua omne corpus suum, et immundus erit usque ad vesperum*: 5.ª Nocturnae pollutiones; Deut. (XXIII. 10.) *Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur priusquam ad vesperam lavetur aqua*: 6.ª Lepra; Levit. (XIII. 46.) *Omni tempore, quo leprosus est et immundus, solus habitabit extra castra*: 7.ª Tactus mortuorum corporum ossium, ingressus ad eorum domos; Numer. (XIX. 11. 14.) *Qui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur etc. qui ingrediuntur tentorium etc.*: 8.ª Contactus rei immundae; Num. (XIX. 22.) *Quidquid tetigerit immundus immundum faciet, et anima, quae horum quippiam tetigerit immunda erit usque ad vesperum*: 9.ª Comestio carnium immundarum, sanguinis, adipis, morticini, vel laniati a bestiis; Exod. (XXII. 31.) *Carnem, quae a bestiis fuerit praegustata non comedetis*: Lev. (XXII. 8.) *Morticinum et captum a bestia non comedent nec polluentur in eis*: (Vide infra cap. V. Art. IV. ubi *de Victu Iudaeorum*.). Nomine autem morticini ait Hieronymus, intelligendum esse corpus animalis mortui sine sanguinis effusione: 10.º Sacerdotes per sola quoque signa luctus de defuncto contaminabantur, ideoque illis signa luctus nonnisi de mortuis parentibus, filiis, fratribus et sororibus virginibus, in domo paterna existentibus, permissa: summo autem Sacerdoti de quocumque mortuo interdicta erant: (Lev. XXI.).

Res quoque nonnullae immunditiam contrahebant, ut lectus, strangula, vasa, aliaque humanis usibus accommodata, quae contigissent menstruatam, seminifluum, leprosum etc. ex Lev. XV. His recte accenseri possunt morticina immundorum et reptilia ex Lev. XI. praecipue vers. 43. (1). Pro his autem immunditiis generaliter adnotamus 1.° quae in se immunda erant, immunditiam suam transtulisse in tangentes: sed quae facta essent immunda per contactum, non transfundebant immunditiam suam: uti fere apud nos, licet dum commercium cum excommunicato habetur, excommunicatio aliqua incurratur, non tamen haec ulterius procedit. 2.° Quaedam immunditiae praecepto Dei erant vetitae, ut comedere carnes immundas, aut sanguinem, et haec peccata erant, quasi uti nostrae irregularitates *ex delicto*. 3.° Aliae non erant vetitae, sed solum indicatae et statutae, et haec non erant peccata, sed solum inducebant quamdam legalem irregularitatem, per quam Hebraei ingredi non poterant Sanctuarium ante expiationem, quam si neglexissent tunc peccassent: (Vide a Lapide *in Levit. XV.* 4. 22.). Immunditiae hujusmodi perinde ac nostrae irregularitates *ex defectu* sunt censendae. 4.° Non omnes immunditiae aequaliter durabant, sed pleraeque uno die, aliae septem diebus, aliae quadraginta, diutius aliae.

Legales istae immunditiae institutae sunt ad mores Israelitarum informandos, ad idololatriae occasiones removendas, ad reverentiam Sanctuario conciliandam, ad jugem Dei memoriam conservandam, ad significandam immundi-

(1) *Nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis.*

tiam peccati et similia. Vide Natal. Alex. *de Vet. Test. Aetat. IV. Diss. III. Art.* 4.

Ad immunditias omnis generis expiandas statutae erant, ut diximus, *purificationes* et *lustrationes*, quas omnes descriptas habes in Pentateucho, et praecipue in Levitico. In genere erant *sacrificia, lotiones, aspersiones*, et *unctiones*. In his lustrationibus, aqua miscebatur sanguini, ne hic concresceret. Lana coccinea et hyssopus adhibebatur ut aspergillum, tum propter earum rerum densitatem, a quibus facile retinebatur aqua, tum propter mysticas significationes; nam lana praefigurabat Christi innocentiam et candorem; color coccineus peccatum; hyssopus, qui calidissimus est et humi serpit, charitatem et humilitatem. Ita Paullus lustrationem describens ad Hebr. (IX. 19.) a Moyse factam, dum lege accepta foedus inivit cum Deo, ait: *Accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit.*

Celebris prae aliis erat *lustratio*, quae adhibebatur pro contactu mortuorum (hujusmodi immunditia tantum exprimitur in usu talis lustrationis) adhibitis cineribus *vaccae rufae*, de qua Apostolus loquitur (loc. cit. vers. 12.) *Si enim... cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis*, etc. Hujus ritus describitur Num. XIX. Sacerdos immolabat vaccam rufam quae nunquam jugum portaverat (sanguineus color peccatum figurabat), extra castra. Cineres illius servabantur, atque in hydriam vel aliud vas injiciebantur cum aqua, et cum ea aspersiones postea fiebant lustrationis.

Art. VII.

De Doctoribus, Sectis, et Schismatibus.

§ 1.

Doctores.

Rabbini.

Prophetae dum floruerunt simul Doctorum legis officia implebant, et scholas habebant ad discipulos erudiendos, ut alibi etiam indicavimus. Deficientibus autem Prophetis non ideo defuerunt scholae et discipuli pro studio Scripturarum et Traditionum. Discipulus vocabatur תַּלְמִיד *Thalmìd*, et quando optime doctrina pollebat inter sapientes computabatur. Hi circa Christi tempora appellari coeperunt רַבָּן *Rabbàn* sive רַבִּי *Ràbbi* a voce רב *Rab* (al. *Rav*) hoc est *magnus*, seu *multiplicans*, quae significat etiam: *Dominus*. Non desunt vestigia Academiarum inter Hebraeos, cujusmodi dicunt aliqui fuisse Abelam: (2. Reg. XX. 18.) *Dicebatur in veteri proverbio: qui interrogant, interrogent in Abela: et sic perficiebant*. Ex Iosue (XV. 15.) putant pro Chananaeis fuisse *Dabir*, quae prius vocabatur *Cariath-Sepher* et comparari poterat Athenis Graecorum: *Atque inde conscendens venit* (Caleb) *ad habitatores Dabir, quae prius vocabatur Cariath Sepher idest civitas litterarum.*

De Scholis Hebraeorum videatur Calmet *Dissert. in Ieremiam.*

Scribae.

Scribae dicebantur סוֹפְרִים *sopherim* (narra-

tores) graece vero γραμματεῖς, (litterati). Inter Scribas alii inquit Calmet (Dissert. de *Praefectis in Paral.*) erant *tabelliones*, a quibus publica monumenta et privatae scripturae in tabulas referebantur. Alii *a secretis* erant Regum. Tandem alii describebant, simulque exponebant sacros libros. Hoc sensu hic Scribas consideramus, qui idcirco non solum doctores, sed et interpretes ac expositores dicebantur, ac simul etiam Legisperiti: et quemadmodum munus Prophetae hoc nomine spectati, erat Dei voluntatem annuntiare, ita Scribae erat legem ejus interpretari. Hinc illud Christi Matth. (XXIII. 2.) *Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisaei: omnia ergo quaecumque dixerint vobis servate et facite.* Quaevis tribus suos habebat Scribas, sed Levitica potissimum, quia ceteris curis prope soluta, majore etiam ad litteras addiscendas legisque studium otio abundabat. Scriba fuit Esdras, de quo dicitur 1. Esdr. (VII. 6.) *Et ipse* (Esdras) *scriba velox in lege Moysi*.

§ 2.

Sectae.

Sadducaei: צְדוּקִים.

Ubi Prophetiae cessavit lumen, Sectae nonnullae inter Hebraeos pullularunt (1). Antiquissima et anno a creatione mundi plus minus

(1) Iuxta Iosephum (*Antiq. XV.*) tres praecipuae sectae ortae sunt ex studio graecae philosophiae: *Pharisaei* scilicet, qui *Stoicis*, *Sadducaei Epicureis*, *Esseni Pythagoreis*, simillimi erant.

3460. orta, secta fuit Sadducaeorum (1) ab auctore Sadoc (2), qui post Simonem cognomento Iustum, et Antigonum Sochaeum, Pontificatum gessit anno ante Christum 290. Sadducaei negabant resurrectionem, credebant animas mortales, omnia libero hominis arbitrio adscribentes, contendebant nullum existere spiritum bonum vel malum, Deum non omnia videre, et solum Pentateuchum admittebant. Hoc autem postremum aliquibus videtur inverosimile, cum libri Prophetarum publice legi consueverint in Templo, et Sadducaei non interdicerentur a sacris apud Hebraeos. Sadducaei insuper ex aliis libris praeter Pentateuchum pro suis sententiis argumenta depromunt. Tandem Iosephus (*Antiq. XIII.* 10.) traditiones tantum et decreta majorum a Sadducaeis repudiata dicit.

Pharisaei: פְּרוּשִׁים.

Pharisaei (3) legem ad scrupulum inter-

(1) Aliquoties Sadducaei veniunt sub nominibus מִינִים *Minim*, אֶפִּיקוֹרְסִים *Epikorim*, קָרָאִים *Karaim* hac tantum varietate, quod Karraei admittant *Resurrectionem*, et justos praemio esse afficiendos, injustos autem aeternis poenis cruciandos.

(2) Non tantum a Saddoco, quam a Baithoso, qui aeque ac Sadoc fuit Antigoni discipulus, Sadducaei originem trahunt, licet illum veluti nothum dedignentur.

(3) Aliqui inter Philologos *Pharisaei* nomen derivantur a radice פָּרַס *Paràs*, *partitus est*, *divisit* etc.: sed fere omnes e contra derivari concedunt a פָּרַשׁ *Paràsc*, quae *in Niphal*, idest נִפְרַשׁ sibi vult *separari dividi* etc. uti Ezech. 34. v. 12., separati enim erant a caeteris hominibus: et haec opinio magis arridet.

pretabantur, traditiones varias adjungebant, ambitiose ducebant vitam, summam ostentantes religionem, unde Deo se acceptissimos esse gloriabantur Luc. (XVIII. 11.). Hinc tot eorum superstitiones circa observantiam Sabbati, manuum lotiones, et alia hujusmodi. Ex iis plerique erant insuper Scribae. Notat Iosephus (*Antiq. lib. XIII. c.* 17.) Hierosolymis populares frequenter se adjunxisse Pharisaeis, optimates vero Sadducaeis.

De sectis hactenus indicatis juvat adducere tamquam historicum monumentum, quae apud Calmet *Comment.* libro quarto Machabaeorum (apocrypho) habentur (cap. VI.): *Erant Iudaeorum eo tempore tres sectae: una Pharisaeorum idest segregatorum seu religiosorum, quorum institutum erat asserere quidquid in lege continetur secundum praedecessorum expositiones. Secunda Sadducaeorum, et sunt asseclae viri cujusdam de doctoribus nomine Sadoc, quorum institutum erat asserere secundum ea, quae praecipiuntur ex textu legis, et de quibus demonstratur ex ipsa Scriptura, non autem quod in textu non extat, nec demonstratur ex eo. Tertia vero secta erat Hasdanim seu virtutibus operam navantium.... incumbebant enim operibus, quae ad praestantiores virtutes accedebant, quod est seligere ex istis duobus institutis, quod est, tutius in fide, securius, ac cautius.*

Herodiani: עַבְדֵי הוֹרוֹדוֹס (1).

De Herodianis mentio occurrit apud Matth.

(1) עַבְדֵי הוֹרוֹדוֹס *havdè* (al. *habdè*) *horodòs*, idest *servi Herodis*.

(XXII. 16.): *Et mittunt* (Pharisaei) *ei discipulos suos cum Herodianis etc.;* et apud Marc. (III. 6.): *Exeuntes autem Pharisaei, statim cum Herodianis consilium faciebant adversum eum;* (XII. 13.): *Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisaeis, et Herodianis ut eum caperent in verbo.* Conflabant isti sectam illorum, qui favebant Herodi. Sed non est satis exploratum quisnam fuerit Herodes, a quo secta nomen sumpsit, et quinam essent proprii hujus sectae errores. Alii putant fuisse Herodem magnum a patria Ascalonitam vocatum, quem Messiae honores affectasse referunt: alii Herodem Antipam illius filium, qui occidit Ioannem Baptistam, quemque plurimi adulabantur.

De Pharisaeis, Sadducaeis, Herodianis etc. egregie scripsit Calmet *Dissert. in Evang. Marci:* et Zanolini, *Disputationes ad Sacram Scripturam spectantes* etc.

Hemerobaptistae: Ἡμεροβαπτιςαὶ.

Hemerobaptistae erant hominum genus, qui singulis diebus sese aqua abluebant, quod necessarium dicebant ad recte vivendum. Cum Sadducaeis negabant resurrectionem, in caeteris cum Pharisaeis consentiebant. De his Epiphan. *contra haeres. T.* 1. *L.* 1. *num.* 17.

Zelotae: Ζηλωταὶ *seu Galilaei:* Γαλιλαῖοι.

Addunt aliqui sectam illorum, qui anno Christi XII.° duce Iuda Gaulonita, sive Galilaeo ex urbe Gamala, zelo exarserunt contra Romanos, detrectantes eis tributum postquam Iudaea in provinciam Romanorum est redacta. Eorum zelus potissimum nitebatur verbis illis Deut.

(XVII. 15.) quibus Deus eligi prohibuerat regem alienigenam. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere qui non sit frater tuus.* Isti sunt juxta multorum opinionem qui appellabantur *Zelotae*; at inter Apostolos Iesu Luc. (VI. 15.) Simon dicitur *Zelotes*; et Actor. (XXI. 20., XXII. 3.) etiam inter Christianos primaevos erant *aemulatores legis*, seu *Zelotae* eo solum nomine quod observationem legis Mosaicae urgerent.

§ 3.

Schismata.

Samaritani : שֹׁמְרֹנִים.

Etsi Israelitae, sive decem tribus, qui Ieroboam adhaerentes schisma conflarunt et Samariam incoluerunt, schismatici *Samaritani* appellari possint juxta alibi dicta; nihilominus propria ac recepta Scripturarum phrasi eo nomine significantur illae gentes, quae Israelitis in captivitatem abductis postmodum regionem Tribus Ephraim et Manasse incoluerunt, atque a Metropoli *Samaria* dicti sunt *Samaritani*. Gentes autem hujusmodi constabant partim ex coloniis, quas Assyrii illuc miserant, quarum praecipua pars Cuthaei erant, partim ex Israelitis, qui captivitatem effugerant sive qui ex ea reduces erant, partim tandem ex Iudaeis nonnullis, qui ad Samaritanos transmigrarunt. Idololatrae quidem hae gentes primitus fuere, at sensim ad adorandum eumdem Iudaeorum Deum inducti sunt, cui etiam tempore Alexandri aedificarunt Templum in monte Garizim. Atque hi proprie sunt *Samaritani* quorum historiam

colliges ex 4. Reg. (XVII.). Samaritani, pergere nolebant Ierusalem Deum adoraturi contendentes locum adorationis esse montem Garizim, in quo Templum sibi construxerant; non utebantur familiariter Iudaeis; insuper solum Pentateuchum amplectebantur, Messiam tamen prophetam expectabant Ioan. (IV. 25.). Tantum inter Samaritanos et Iudaeos odium erat, ut illicitum sibi esse crederent simul edere et bibere.

Alexandrini: Ἀλεξανδρῖνοι.

Alexandrini dici poterant Schismatici. Licet enim in aliis omnibus cum Iudaeis consentirent, in eo tamen contra Dei praeceptum agebant, quod alibi quam Ierusalem sacrificarent, adeuntes Templum, quod Onias Oniae III. filius sibi metuens ob mortem Menelai patrui sui, et in Aegyptum secedens condidit forma simile Templo Hierosolymitano; vide supra ubi de *Templo*. Iudaei tamen Alexandrini et Cyrenenses non raro quoque Templum Ierosolymitanum adibant: Act. (VI. 9.).

Hellenistae: Ἑλληνισταί.

Postquam hebraica lingua desiit esse vernacula, et graeca ubique magis frequentari coepit, quidam fuerunt Iudaei, qui graecas versiones legerent in Synagogis, contemnentes caeteros Iudaeos, qui Bibliis Hebraicis uterentur. Hi vocati sunt *Hellenistae* sive *Graecizantes*, et tempore procedente pro Schismaticis habebantur.

Karraei: קָרָאִים. *Rabbanitae:* רַבָּנִים.

Karraei sive Karaitae (1) majorum traditionem respuebant, unice litterae adhaerentes. Rabbanitae e contra nullam amplectebantur explicationem nisi juxta traditiones ipsorum, falsas saepenumero, et ridiculas. Karraei sectam suam conflarunt quando Thalmud invectum fuit. Plura de *Karraeis et Rabbanitis* habet Simon (*Hist. Crit. Vet. Test. lib.* 3. *c.* 5.), et Trigland (*de Secta Karraeorum*.

CAPUT V.

DE REPUBLICA HEBRAEORUM.

Art. I.

De forma Reipublicae, sive de Magistratibus.

§ 1.

Theocratia: Θεοκρατία.

Respublica Hebraeorum nata est in Sinai. Nam quum posteri Iacob in Egypto augerentur, *Imperium Patriarchale* conservarunt. Quilibet nempe paterfamilias potestatem paternam exercebat in suos domesticos, et quaelibet

(1) Karraei dicti sunt a radice קָרָא (*Karà*) *convocavit*, *legit* etc. unde est etiam מִקְרָא (*Mikrà*) *convocatio*, *Scriptura Sacra*, quasi *lectura* dicta Exod. XII. 16. Nehem. VIII. 8. Iudaei vero hos veluti pessimos haereticos inspiciunt, quos מַמְזֵרִים (*Mamserìm*), idest *nothos* appellant.

Tribus parebat Principi suo. Omnes itaque primores populi appellabantur *Capita Tribuum*, *Senes* seu *Senatores*, et regimine paterno gubernabant tribus et familias, bonum commune curantes; caetera enim patresfamilias sibi vindicabant. Sed postquam Deus Hebraeorum populum, quem in suum delegerat a servitute aegyptiaca liberaverat, in monte Sinai solemni legum promulgatione populum eumdem in Rempublicam colligavit acceptatione et plausu ipsius populi. Hinc Deus ait Hebraeis: *Si ergo audieritis vocem meam et custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta.... Responditque omnis populus simul: Cuncta, quae locutus est Dominus, faciemus:* Exod. (XIX. 5. etc.). Cum autem Reipublicae hujus finis esset, ut Dei cultus servaretur, et ut via sterneretur Messiae, ita Religionem cum Politia conjunxit Deus ut qui in sacros ritus peccaret, simul rei publicae hostis judicaretur. Interim Deus, qui omnibus nationibus dominatur, et totum mundum Providentia sua regit, peculiari tamen modo dominatus est in hac republica, ac populi regimen sibi reservavit, eique tribuebantur, quae in juribus sunt Principum, Regum, Imperatorum. Hinc Deus in Tabernaculo, ut Imperator in Praetorio, circumdabatur exercitu Israelitarum, castraque ad illius nutum movebantur, nec non caetera pro regimine populi mandabantur. Ita Deus ipse Exod. (XXV. 22.) ait ad Moysen: *Inde praecipiam tibi, et loquar ad te supra propitiatorium ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quae mandabo per te filiis Israel*. Hoc idem confirmatur Exod. (XXIX.

43.) (1). Hinc etiam Deus selegerat incredibilem numerum Sacerdotum, Levitarum, Nathinaeorum, qui tribunorum instar ac centurionum ministrarent in Templo, et excubias agerent. Hinc etiam tributum singulis imposuit, primogenitos sibi reservavit, primitias ac decimas.

His omnibus ante oculos propositis patet formam hujus, quam Deus instituit, Reipublicae, rectissime appellari Theocratiam Θεοκρατίαν, sive Dei Principatum. Quod quidem multa confirmant, ac 1.° Scriptura ipsa; nam, Hebraeis Reipublicae formam mutare cupientibus ac Reges petentibus, Deus Samueli, qui ut Iudex imperabat, ait 1. Reg. (VIII. 7.): *Non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos*: 2.° Patrum testimonia, inter quos Theodoretus in illud Psalmi (CXLIX. 2.) *Filii Sion exultent in rege suo*, ait: *Omnium quidem Deus universitatis est Deus: proprie autem Israelitarum Rex nuncupabatur*: 3.° Interpretes ac Theologi passim, uti videre est apud a Lapide (*in* 1. *Reg. VIII.* 6.); et Bellarminum (*de Rom. Pontif. lib.* 1. *c.* 2.): 4.° Hebraei ipsi Theocratiam a Deo institutam fatentes cum Iosepho Flavio (*l.* 2. *contra Appionem*). Hanc Theocratiam fatentur ipsi Neoterici, qui ad Protestantium errores et Deistarum inclinant: sed et ipsam erroribus suis adspergunt. Ita aliqui cum Iahnio (*Archaeol. Part. III.*) dicunt Moysen regiminis hanc formam invexisse ad Reipublicae stabilitatem facilius obtinendam. Quod quidem eo sensu verum est, quia nempe in Dei Cultu et Religione felicitas quoque civium fundatur: at falsum si

(1) *Ibique* (in Tabernaculo) *praecipiam filiis Israel .... et habitabo in medio filiorum Israel.*

nihil aliud spectetur in lege, quae ex superius dictis, et ex characteribus ipsius, de quibus artic. sequenti, pro fine primario Dei cultum, bonum aeternum hominis, Christum respicit. Sunt alii, ut Paullusius (*Tom. I. comment.*), qui dicunt Moysen sese accommodasse genio et persuasioni communi gentium, quae peculiarem Deum unius tantum nationis curantem colunt, sicque Moysen introduxisse Deum Hebraeorum, ut Minos Iovem in Creta, Lycurgus Apollinem Spartae, Numa Aegeriam Romae. Hoc autem quantum abhorreat a Dei natura, quem colebant Hebraei, quantum repugnet Scripturae veritati, nemo est qui non videat. Et sane quod apud alios populos de diis tutelaribus fictum erat, apud Hebraeos veritate nitebatur; et si alibi, ut quidam sapienter monuit, Religio erat medium ad salutem civitatis, apud Hebraeos civitas erat medium ad conservandam Religionem.

Iam vero in hac Republica indigebant homines rectore visibili, quem adire et appellare possent praesertim cum vix ferre possent terribilem Dei praesentiam. Hac de caussa praefecit Deus illis homines, tamquam suos Pro-Reges, qui nullo modo a populo sibi subjecto, sed a solo vero Rege Deo penderent, sicque intactam Theocratiam relinquerent. Hoc sensu de Moyse, qui primus, ut dicemus electus fuit, ait Paullus (ad Hebr. III. 5.) : *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tamquam famulus*. Porro pro varietate magistratuum quos vice Dei homines gesserunt in hac Republica Theocratica, evenit ut Respublica eadem varias induerit formas, de quibus hic pauca subjungemus ut quantum in nobis est, clariorem Hebraeorum Reipublicae ideam exhibeamus.

§ 2.

Aristocratia : Ἀριστοκράτεια.

Primum selegit Moysen Deus, ut caput totius populi; post eum Iosue, et postea Iudices, qui Rempublicam regerent, et supremum imperium tenerent. Hi judices bella indicebant, exercitui imperabant, et pacem concludebant. At unus homo impar erat huic oneri. Ad illum namque majores populi caussae referebantur; ad eumdem spectabat in minoribus caussis ultima appellatio; tandem ipsius curae omnia, quae ad Dei cultum spectabant, commissa erant. Hinc praecepit Deus Moysi ut eligeret septuaginta Seniores, quibus Deus contulit spiritum illi similem, quo instructus erat ipse Moyses uti patet ex Num. (XI. 16. etc.): *Et dixit Dominus ad Moysen: congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri: et duces eos ad ostium tabernaculi foederis, faciesque ibi stare tecum. Ut descendam et loquar tibi: et auferam de spiritu tuo, tradamque eis ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris.*

De hoc vero spiritu senioribus concesso nota 1.° ablatum eum dici de Moysis spiritu, non quatenus hic in Moyse sit imminutus, sed eo fere modo quo candela, ajunt interpretes cum Origene, ab alia recipit lumen, quin huic quidquam detrahatur: 2.° spiritum hujusmodi fuisse donum divinum, quo seniores illi possent, data occasione, Moysen adjuvare, atque ut illi populum regere, dubia explicare, occulta cognoscere, futura providere scirent, Deique laudibus vacare. Ex illis autem alii curam habebant sa-

crorum illaesis Leviticae Hierarchiae, Sacerdotum ac Summi Pontificis juribus; alii profana procurabant consultationibus ac judiciis. Forma Reipublicae hoc tempore fuit, ut patet, *Aristocratia* aut saltem *Aristocratia mixta*.

Monarchia : Μοναρχία.

Iudaei a Samuele Iudice petierunt Regem tribus inducti caussis: nempe Samuelis senectute simul ac filiorum ejus impietate; Regnorum, Regumque, qui conterminis praeerant gentibus splendore; spe melioris regiminis ac auxilii. Hoc licet Deo injuriosum, concessum tamen fuit Hebraeis (vide 1. Reg. VIII.). Primus inter Reges fuit Saul, postea David, post quem haereditarium evasit regnum usque ad Sedeciam, qui captivus abductus est Babyloniam. Hoc tempore Reipublicae status fuit, ut patet, *Monarchicus*.

Quaeri autem potest an constitutis Regibus, qui Regnum uti suum ac proprium possiderent, et ad filios ac nepotes transmitterent, Theocratiae forma ablata sit a Iudaeorum Republica, praesertim cum Deus ea occasione Samueli dixerit: *abjicerunt me ne regnem super eos*. Conservatam nihilominus Theocratiam censent bene multi, tum quia extraordinario modo ipsius Dei nutu electus fuerit Saul, ac postea David; Saul exauctoratus, regnum vero in familia Davidis haereditarium constitutum; tum ex eo quod Deus sive immediate per se, sive per suos Prophetas non raro Reges ac populum modo prorsus speciali adjuverit, ac rexerit; tum tandem quia undecim Tribus Davidi Regi Iudae subjecerunt se, quia *Deus Rex eorum vicarium suum designavit*, (vid. 2. Reg. V., 1. Par. XXVIII.), et David disertis idem verbis

professus est (1. Paral. XXVIII. 7 - 10.).

In hac autem sententia verba illa Dei: *ne regnem super eos*, aut explicanda sunt quatenus constitutis Regibus imminutum sit quodammodo immediatum Dei gubernium, quo antea fruebantur Hebraei: aut quatenus reprehendere Deus voluerit impium Hebraeorum desiderium et conatum excutiendi Dei regimen, imitandi gentiles, Samuelem circumveniendi, et similia. Fatendum est tamen temporibus saltem procedentibus, cum sensibilis Dei praesentia paullatim rarior effecta fuerit, ac rariora quoque signa voluntatis Dei extraordinaria, sensim quoque defecisse Theocratiam ut vix distingueretur a generali Dei regimine.

Aristocratia: Ἀριστοκράτεια.

Soluta captivitate coeperunt eligi a populo homines, qui simul essent Summi Pontifices et Duces totius populi Deo approbante, imo etiam ipso (saltem interdum) eligente (vid. 1. Mach. XIV. etc.). Tales fuerunt Machabaei, qui veteribus institutis, et praecipue Seniorum Synedrio restituto, vel saltem restaurato, gubernarunt. Aristocratia, ut liquet, tali modo fuit restituta. Attamen titulus Regis aliquando sive imperantis ambitione, sive subditorum adulatione datus est alicui, ut Aristobulo.

Monarchia: Μοναρχία.

Extinctis Machabaeis instaurata fuit Monarchia, cum Herodes a M. Antonio, Iudaeae *Tetrarcha*, et deinceps *Rex*, senatu quoque Romano adsentiente designatus, ac ab Augusto confirmatus est. Omissis porro variis bene notis vicissitudinibus Iudaeae post Herodem, de

quibus locuti sumus ubi *de Chronologia*, populus tandem dispersus est, cessante simul Reipublicae Iudaeorum umbra. Haec de primariis Magistratibus, a quibus Reipublicae forma pendebat. Nunc aliqua de inferioribus magistratibus.

§ 3.

Inferiores Magistratus.

1.° Notandum Moysem consilio Iethro soceri sui elegisse viros strenuos ex cuncto Israel, populi suffragiis collectis, quos constituit principes populi, tribunos, centuriones, quinquagenarios, decanos, qui judicarent plebem omni tempore. Hi tamen sub hoc tantum adspectu considerati non habebant spiritum et auctoritatem septuaginta Seniorum, atque rei summam devolvere tenebantur ad supremum tribunal (vid. Exod. XVIII.). Addunt nonnulli hos juvasse Moysen in civili administratione, ac in forensibus negotiis: quare hac etiam de caussa postea Deus collegium instituit Septuaginta, ut Moysi in spiritualibus opem ferrent, legem docentes, explicantes etc.

2.° Ex his electos esse alios, qui singulis cognationibus, alios, qui cuique e duodecim Tribubus praeesent, quod forte prae oculis habuit Christus Matth. (XIX. 28.) dicens: *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel;* alios qui singulis civitatibus praeficerentur, ac dicebantur principes *mille* vel *centum* vel *quinquaginta* juxta numerum civium, quibus praeerant. Hinc illud Mich. (V. 2.) *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus*, indicat eam civitatem ita parvam, ut non habeat principem mille ho-

minum. Sic etiam explicant aliqui illud Saulis de Davide 1. Reg. (XXIII. 23.) *Perscrutabor eum in cunctis millibus Iuda.*

3.° A Iudae Machabaei temporibus delegatae fuerunt cohortes militum ad custodiam Templi, jussui sacerdotum parentes; 1. Mach. (IV. 61.) *Et collocavit* (Iudas) *illis* (in Sion) *exercitum ut servarent eum, et munivit eum ad custodiendam Bethsuram, ut haberet populus munitionem contra faciem Idumaeae.* Qui praeerant dicebantur Duces, sive praefecti Templi. Quidam etiam ad hoc referunt quod legitur: Luc. (XXII. 52.) *Dixit autem Iesus ad eos, qui venerant ad se, principes Sacerdotum, et magistratus templi, et seniores, etc.*; et Act. (IV. 1.) *Loquentibus autem illis* (Petro et Ioanne) *ad populum, supervenerunt Sacerdotes, et magistratus templi et Sadducaei;* idem habes alibi, ac praesertim *in historia passionis Christi.*

4.° Solemne fuisse apud Iudaeos neminem magistratum juberi, nisi habita manuum impositione, ut ipse Moyses et Iosue, et septuaginta Senatores elegit.

De hisce omnibus prae oculis habeatur Calmet *Dissert. in Numeros, de Politia, sive Ratione jus dicendi apud Hebraeos, et potissimum de Sanhedrio:* nec non Cornelii Bertrami liber *de Politia Iudaica tam Civili, quam Ecclesiastica.*

ART. II.

De Legibus.

Civitatis anima sunt Leges, dixit Demosthenes. Sapientissimas revera Leges Deus in

Sina tradidit Hebraeis, cum eos in populum collegit. Hoc tamen non ita intelligendum est quasi nihil antea Deus hominibus praecepisset. Nam Adam praeter naturalem legem cordi inscriptam, expressa quoque habuit praecepta a creatore; aliaque etiam habuerunt Patriarchae posteriores partim naturalia, quae gentes omnes respiciunt ac obligant, partim positiva Hebraeorum stirpem respicientia, ut de distinguendis animalibus mundis ab immundis Gen. (VII.); de non sumendo sanguine (IX. 4.) *Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis*; de circumcisione (XVII. 10.) *Circumcidetur ex vobis omne masculinum*. Videatur Maimonides *lib. 4. de Proselyto*. Sed in Sina promulgavit Deus codicem perfectum ad Rempublicam Hebraeorum regendam. Praecepta naturalia ac praecipua, insculpta voluit Legislator tabulis lapideis: caetera tum ad Religionem tum ad Politiam pertinentia Moysi tradidit, qui postea eadem scripta reliquit in Pentateucho.

Legis Mosaicae proprietates.

Communes vero ac praecipuae Mosaicae legis proprietates sunt quae sequuntur:

1.° Lex illa data quidem fuit ministerio Angelorum per Moysen, tamquam per proximum promulgatorem ejusdem, quo sensu, aliis omissis, dicit Paullus (ad Gal. III. 19.) de illa: *Ordinata per Angelos in manu mediatoris*; at lex eadem vere divina fuit, sive Deum unice habuit auctorem. Hinc sexcenties haec lex appellatur *lex Domini*, *praecepta Dei*, ac dicitur Exod. (XX. 1.) *Locutus est Dominus cunctos sermones hos*; sive aliud quid simile.

2.° Scopus illius legis fuit Christus, quatenus praefigurare illum debebat, viam eidem

sternere, ejusque fidem in hominibus excitare. Hoc sensu explicatur illud Paulli (ad Rom. X. 4.) *Finis enim legis, Christus, ad justitiam omni credenti;* hinc (1. Corint. X. 11.) *Haec autem omnia in figuris contingebant illis;* tandem (ad Gal. III. 24.) *Lex paedagogus noster fuit in Christo* (Graec. εἰς Χριστὸν idest, *ad Christum*), *ut ex fide justificemur*. Haec urgenda sunt maxime contra Neotericos illos, qui sensum litteralem solummodo admittunt.

3.º Lex Moysis praeterea pro fine habuit felicitatem populi Dei tum in hac vita per bonos mores ac sanctitatem, tum in futura per supernaturalem fruitionem Dei. Ita pluries dicuntur *beati*, qui legem sectantur, et ipsa legis praecepta appellantur *verba vitae*. Christus etiam cuidam interroganti Luc. (X. 25.) *Quid faciendo vitam aeternam possidebo?* respondit: *In lege quid scriptum est?* Similiter apud Matth. (XIX. 17.) (1).

4.º Cum lex illa Deum unice haberet auctorem, ac Rempublicam Theocraticam regere deberet, sapientissimis praeceptis constabat, ac provide curabat omnia, quae ad religionem, ad regimina, ad judicia, ad servos, ad jumenta, ad agros etc. pertinebant, ut nos innuimus in texenda Iudaeorum historia, ac clarissime patere potest Pentateuchum legenti. Praecepta porro omnia dividi solent in *moralia*, *caeremonialia*, *judicialia*, quam divisionem assignavit etiam Moyses Deut. (VI. 1.): *Haec sunt praecepta, et caeremoniae, atque judicia*.

5.º Cum lex esset apparatus venturi Messiae, hujus necessitatem utilitatemque ostende-

(1) *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata*.

bat, ulcus retegendo humanae naturae, ac singula omnino per totidem praecepta enumerando, quae homines exequi, aut vitare deberent.

6.° Cum lex dirigere deberet rudem populum ac carnalem, non pauca significabat per allegorias; ex. gr. prohibens alligari os bovi trituranti, praecipiebat mercedem aequam laborantibus dari. Ita etiam Paullus ait (ad Rom. II. 29.) *Circumcisio cordis in spiritu non littera*. Uti enim apud nos multa proverbiis edocemur, ex ideis, quas cum illis colligatas habemus; ita fere apud Hebraeos multa per allegorias significata retinebantur.

7.° Nil itaque mirum si numero bene multa essent praecepta legis Mosaicae. Hoc est pondus, quod, ajebat Petrus Act. (XV. 10.), *neque Patres nostri neque nos portare potuimus;* cui doctrina simplicissima, ac abundans Christi gratia in lege nova successit.

8.° Si quis plura de lege Mosaica desideret, adeat Suarez *de Legïbus Lib. IX.* Si quis vero ipsarum legum Mosaicarum elenchum sive summam ex ordine digestam cupiat, Calmetum legat *Prolegomen. in Deuteron.*

Lex oralis.

Praeter leges scriptas alia bene multa observabant Iudaei, quae partim Moyses ore communicaverat, partim Synedria decernebant, partim doctores explicabant spectantia ad veram legum interpretationem, et perfectum populi regimen. Hanc appellabant *legem oralem*. Haec tamen plura continebat, quae falso Moysi accepta referebantur; unde Christus, Pharisaeos redarguens eam appellabat: *traditionem hominum, traditionem vestram* (Matth. XV. 9., Marc. VII. 7. 9.). Ne vero temporis lapsus

scholarum dissidia, praesertim inter duas scholas Schammaei et Hillelis, quae florebant etiam ante Christum, neque aliae Iudaeorum vicissitudines *oralem legem* incertam et obscuram redderent, Rabbinus Iudas sub finem II. vel sub initium III. saeculi sub Antonino, publico scripto omnia consignavit, ac codici huic datum est nomen hebraice מִשְׁנָה *Miscnàh*: graece δευτέρωσις, sive secunda lex. Opus hoc auctum fuit variis glossis, commentariis, interpretationibus, et tale augmentum dictum est hebraice גְּמָרָה *Ghemaràh*, graece τελέωσις sive perfectio. Ex *Miscnàh* et *Ghemaràh* conflatus est תַּלְמוּד *Thalmùd*, sive opus doctrinale: totum porro Thalmud Maimonides contraxit in summam brevem et claram sub titulo *manus fortis*, ex quo aliqua, quae hic tradita sunt, fuerunt excerpta.

Caeterum Thalmud pro Hebraeis duplex est. Hierosolymitanum et Babylonicum, quod utpote clarius et facilius pluris faciunt Hebraei, et Legi quoque scriptae praeferre non dubitant.

Scatet vero Thalmud fabellis et absurdis. Docet ex. gr. Deum ad otium vitandum plures condidisse mundos, eosdem illi non placuisse, et hunc tandem creasse caeteris destructis; Deum ipsum quotidie legere Moysis libros; Christum Christianosque maledictis impetit; docet licitum esse falsum jurare pro Iudaeis coram judice extraneo; licitam privatam ultionem cum extraneo, aliaque similia. *De Thalmud* fuse agit Sixtus Senensis *Bibliothec. Sanct. lib. II.*

Art. III.

De Iudiciis.

Tribunalia.

Non minus pro legibus quam pro moenibus pugnandum docuerunt sapientes. Hinc rectissime in Hebraeorum Republica instituta sunt Iudicia. Duo autem erant tribunalia: unum in singulis civitatibus appellatum *Iudicium*, alterum Hierosolymis dictum ab Hebraeis communi usu *Sanhedrin* vel *Synedrion* συνέδριον, latine *Concilium*. Illud levioribus, hoc majoribus vacabat caussis. Hinc Christus Matth. (V. 22.) *Qui irascitur fratri suo reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo: raca, reus erit concilio*. Tribunalia haec instituit Moyses primum ex consilio Iethro, deinde jussu ipsius Dei Deut. (XVI. 18.) *Iudices et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per singulas tribus tuas, ut judicent populum justo judicio*. Confirmata fuerunt sub Regibus 2. Paral. (XIX. 5.) *Constituitque* (Iosaphat) *judices terrae in cunctis civitatibus Iuda munitis per singula loca;* restituta quoque sunt post captivitatem (1).

Tribunalia primi generis, nempe *Iudicia*, sessiones habebant in portis civitatis, ut patet ex Deuteronomio supra cit., ob majorem in iis populi frequentiam, et ut aditus facilior pateret colonis. Commune id etiam fuit aliis na-

(1) Restitutum id creditur ab aliquibus per Esdram qui plenam obtinuerat ab Artaxerxe facultatem restituendi judicia: (1. Esdr. VII. 25.) *Constitue judices et praesides ut judicent omni populo*. Fatendum tamen non certo constare de forma supremi tribunalis post Moysen, in omnibus saltem.

tionibus uti novimus ex Abraham petente sepulcrum pro uxore sua a filiis Heth, Gen. (XXIII. 10.) *Responditque Ephron ad Abraham cunctis audientibus, qui ingrediebantur portam civitatis illius*. Putant vero nonnulli Hebraeorum historiis inhaerentes, *Iudicia* fuisse in duo subdivisa, quorum unum tribus constans judicibus (seu potius arbitris, quos leges Romanae Iudaeis in caussis civilibus concedebant) judicaret de pecuniis ac bonis; aliud 23. constans judicibus de vita ac morte sententiam ferret; vid. a Lapid. *in Matth. V.* 22. Contendunt tamen alii tribunal hoc idem fuisse ac tribunal Synagogae, de quo Ioan. (XVI. 2.); 2. Cor. (XI. 24.); quod scilicet solummodo de caussis Religionis tractaret, et nonnisi 40. ictuum (uno minus) poenam infligeret.

Tribunal supremum, quod appellabant *Synedrion* constabat 72. judicibus, qui seniores erant. Isti sessiones habebant in Templo: judicabant de caussis omnium gravissimis, ac de illis rebus, quas judices inferiores relinquissent insolutas. Tribunali huic suprema inerat judicandi potestas et imperandi auctoritas. De hoc enim illud Deut. (XVII. 8. etc.) *Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, et judicum intra portas tuas videri verba variari, surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus: veniesque ad Sacerdotes Levitici generis et ad judicem, qui fuerit illo tempore: quaeresque ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem, et facies quodcumque dixerint, qui praesunt loco, quem elegerit Dominus, et docuerit te juxta legem ejus; sequerisque sententiam eorum nec declinabis ad*

dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto judicis, morietur homo ille, et auferes malum de Israel. Arbitrantur aliqui *Synedrion* sive magnum Hebraeorum concilium diversis vicissitudinibus obnoxium fuisse, ita ut *Synedrium*, quod erat tempore Christi, toto coelo differret a tribunali, quod Moyses instituit. De hac re videatur Calmet *Dissert. in Numeros.*

Judiciorum leges.

Quod ad judices et judicandi formam sanxit Deus: 1.° aequitatis regulam hisce verbis Exodi (XXIII. 1. etc.) *Non suscipies vocem mendacii .... pauperis quoque non misereberis in judicio .... nec accipies munera quae etiam excaecant prudentes, et subvertunt verba justorum;* quod rursus inculcatur Deut. (XVI. 19.) *Non accipies personam nec munera, quia munera excaecant oculos sapientum et mutant verba justorum.* 2.° Cum religio in Republica Theocratica intime esset Politiae conjuncta, ac majores caussae omnes in Templo agitarentur, judices ut plurimum sacerdotes erant, imo tribunal supremum nonnisi sacerdotibus constabat cum Scriptura tribunalis illius judices constituat eos, qui *praesunt loco*, qui locus Templum erat, cui soli sacerdotes praeerant. Immo verba superius citata Deut. *et ad judicem, qui fuerit illo tempore*, Rabbini, plerique commentatores, Iosephus (*lib. 2. contra Appion.*) et Philo (*libr. de Principe constituendo*) aptant Summo Sacerdoti, qui indutus אֵפוֹד *Ephod*, ורים *Urim*, et תוּמִים *Thummim* gerens, Deum consulens divina consilia accipiebat.

Hoc tamen aegre ferentes, qui Ecclesiae nostrae auctoritatem minuere contendunt veteris Ecclesiae exemplo, uti Calvinus, Grotius, aliique, ajunt judicem illum non fuisse Sacerdotem; atque ideo particulae *et* vim apponunt disjunctivae *vel*; quod cum minus contextui cohaereat, facile rejici potest. Quod si nihilominus cum quibusdam sanae mentis interpretibus apud Malvendam *τό ad Iudicem* referre velis ad judicem saecularem puta Ducem, Iudicem aut Regem; attamen ex contextu apparet supremam in judicando auctoritatem penes Sacerdotes fuisse, nam dicitur servandam esse sententiam eorum, *qui praesunt loco*, et morti damnandum *qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio*. Caeterum sacerdotibus judicandi fuisse potestatem, eruitur etiam ex Deut. (XXI. 5.) ubi de sacerdotibus dicitur: *Ad verbum eorum omne negotium et quidquid mundum vel immundum est judicetur*: ex Ezech. (XLIV. 24.) *Cum fuerit controversia stabunt* (sacerdotes) *in judiciis meis et judicabunt*. Sacerdotum quoque arbitrio cuncta Regi, Gentiles naturali sensu voluerunt, uti de Aethiopibus testatur Strabo (*lib.* 17.), de Aegyptiis Aelianus (*lib.* 14. *variar. hist.*), de Persis Eusebius (*Chron.*) de Areopagitis apud Athenienses Iosephus (*Antiq. lib.* 14. 19.), de Germanis Tacitus (*de mor. Germ. c. VII.*). Attamen facile concedi potest in lege veteri, in inferioribus tribunalibus aut in causis mere civilibus competere potuisse judicandi munus etiam laicis quo sensu intelligendum est Iudices et Reges hoc munere quandoque esse functos: Iudic. (III. 10.) *Fuitque in eo* (Othoniele) *spiritus Domini et judicavit Israel*; (X. 2.) *Et judicavit* (Thola) *Israelem viginti et tribus an-*

nis; 2. Reg. (VIII. 15.) *Faciebat quoque David judicium et justitiam omni populo suo*; 3. Reg. (III. 28.) *Audivit itaque omnis Israel judicium, quod judicasset Rex* (Salomon). 3.° Nemo indicta caussa damnabatur. Ita Nicodemus Ioann. (VII. 51.) *Numquid lex nostra judicat hominem nisi prius audierit ab ipso et cognoverit quid faciat?* Hinc reus custodiebatur usque ad judicium: ita Levit. (XXIV. 12.) *Miseruntque eum in carcerem donec nossent quid juberet Dominus*; et Num. (XV. 32. et seqq.) *Colligentem ligna in die Sabbati obtulerunt eum Moysi et Aaron et universae multitudini, qui recluserunt eum in carcerem, nescientes quid super eo facere deberent*. Testium porro fide judicium peragebatur, qui tamen duo vel tres esse debebant; Num. (XXXV. 30.) *Ad unius testimonium nullus condemnabitur*; Deut. (XVII. 6.) *In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. Nemo occidatur uno contra se dicente testimonium*; (XIX. 15.) *Non stabit testis unus contra aliquem .... sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum*. Falsis vero testibus gravissimae poenae sunt impositae. Nam legimus Deut. (XIX. 18. etc.) *Cumque diligentissime perscrutantes, invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit, et auferes malum de medio tui .... non misereberis ejus, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges* .. 4.° Prae aliis regulis circa varia delicta per totum Pentateuchum sparsis, specialem meretur mentionem illud, quod de homicidiis incognitis vel casualibus statutum est. Si homicidii auctor detegi non posset, Sacerdotes et Seniores illius

civitatis, in qua patratum erat homicidium, juvencam ad vallem ducebant, cervices ejus caedebant, manus super ea in innocentiae testimonium lavabant, Deumque exorabant ne innocens quis culparetur. Si autem aliquis quempiam inopinate praeter intentionem, vel iniquum viae aggressorem, vel furem ante solis ortum occidisset, occisor fugere debebat in unam e sex civitatibus, quae constitutae erant tamquam asylum inter 48. urbes Levitis assignatas. Civitates hae dicebantur *refugii*; erantque tres trans, et tres cis Iordanem, in tres ferme aequales partes utramque partem Palaestinae dividentes; ac viae ad singulas diligenter sternendae fuerunt Deut. (XIX.). Deinde instituebatur judicium. Si culpa detecta foret, reus tradebatur occisi propinquo; sin minus, occisor tamen petinebatur in asylo usque ad mortem Summi Pontificis, ac si pedem inde movisset, impune occidi potuisset ab occisi cognato: quod ad duritiem cordis, uti repudium, dicitur permissum. Ita in Exod. (XXI. 12. etc.) dicitur: *Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manus ejus, constituam tibi locum, in quem fugere debeat*: in Num. (XXXV. 6.) *De ipsis autem oppidis quae Levitis dabitis, sex erunt in fugitivorum auxilia separata, ut fugiat ad ea qui fuderit sanguinem*. Hoc idem pluribus verbis describitur Deut. (XIX. 2. etc.); Iosue (XX. 2. etc.).

Poenae non Capitales.

Quod ad poenas, quae apud Iudaeos in usu erant, eas dividimus in *non-capitales* et *capitales*. *Non-capitales* erant *Restitutio*, in qua non solum id quod ablatum fuisset redde-

batur, sed aliquid amplius ratione poenae et satisfactionis; imo plerumque duplum furti vel rapti restituebatur (Exod. XXI.); *Mulcta pecuniaria* in variis casibus. (De his poenis vid. Exod. XXI. XXII.). *Verberatio*, in qua pro mensura delicti erat plagarum numerus, ita tamen ut quadragenarium numerum excedere nunquam possent; Deut. (XXV. 2. etc.) *Pro mensura peccati erit et plagarum modus: ita dumtaxat, ut quadragenarium numerum non excedant: ne foede laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus;* quare condemnato ad ictus quadraginta, uno minus infligebant, ne numerum excederent, uti Paullo accidit 2. Cor. (XI. 24.) *A Iudaeis quinquies, quadragenas* (plagas) *una minus accepi*. *Talio*, vi cujus in falsum testem, aliosque, judicum sententia, irrogabatur reo quidquid ille in alterum commiserat: Exod. (XXI. 24.) *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore;* Lev. (XXIV. 19.) *Qui irrogaverit maculam cuilibet civium suorum, sicut fecit, sic fiet ei;* Deut. (XIX. 18.) *Cum invenerint .... falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit*. Hanc legem innuit Christus Matth. (V. 38.) *Audistis quia dictum est: oculum pro oculo etc.*

De hac vero talionis poena monemus 1.° per hanc non fuisse privatis apertam viam exercendae proprio marte ultionis, sed solum exhibitam judicibus normam servandam, caeteris paribus, et consideratis omnibus adjunctis; 2.° in Republica Theocratica potuisse a Deo illarum poenarum genus constitui, etiamsi forte humanam illud excederet auctoritatem; 3.° tandem

legem hanc, Hebraeorum duritiei accommodatam, a Christo expresse abrogatam, et in suaviorem charitatis legem commutatam fuisse (Matth. loc. cit.) *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram: et ei qui vult tecum judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium etc.* Plura in *Exercitationibus Biblicis*.

Poenae Capitales.

Capitales poenae erant: 1.° *Lapidatio*, quae juxta Seldenum antonomastice exprimitur in Scriptura pro poena mortis. 2.° *Ignis, gladius, laqueus*, quae postrema poena ita infligebatur ut cadavera non deberent remanere suspensa nisi usque ad vesperas, cum maledictus censeretur qui in ligno penderet: Deut. (XX. 22.) *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur, quia maledictus a Deo est qui pendet in ligno*. Hoc autem alii ideo arbitrantur fuisse constitutum quod suspensus sufficientem jam luerit poenam; alii vero quod dignus ille fuerit statim a terra absorberi et ab humano adspectu illico abduci. Omittuntur alia genera mortis extraordinaria. Crucis supplicium Romanorum erat.

Obiter nota 1.° cum virtutis exercitium censeretur morte reos mulctare, solemne erat primoribus gentis in id incumbere. Imo, ut lex praecipiebat, lapidatio fieri debebat a populo testibus delicti incipientibus; Deut. (XVII. 7.) *Manus testium prima interficiet eum; et manus reliqui populi extrema mittetur.* Apud Hebraeos tamen fuisse carnifices, colligi videtur ex Marco

(VI. 27.) ubi Herodes *misso spiculatore* Ioannis imperat necem. 2.° Doctores Hebraei aliam addunt poenarum speciem nempe spiritualium, quae in *Excommunicationibus* erant positae. Excommunicationum hujusmodi tres enumerant species, quarum prima 30. dies durabat; secunda addebat maledicta; tertia pronuntiabat adesse solum expectationem terribilis judicii Dei vindicis. Docent porro excommunicationem in genere fuisse prohibitionem a Templo, a Sinagoga, et ab humano consortio.

Caeterum qui plura cupit de *delictis*, et *poenis* adeat Calmet (*Comm. in Exod. XXI.* 12.) quemadmodum etiam (*Dissert. in Deuter. de Suppliciis*).

Art. IV.

De Variis Iudaeorum Consuetudinibus.

§ 1.

Consuetudines illas recensemus, quarum vel mentio vel allusio haud raro reperitur in Sacra Sriptura.

Ortus.

Quod ad Circumcisionem, de qua cap. 1. hujus Dissertationis locuti sumus, notanda haec sunt: Circumcisio octavo ab ortu die in masculis a quocumque et in privatis etiam domibus peragebatur. Eruitur hoc ex pluribus Scripturae locis; Gen. (XVII. 12.) *Infans octo dierum circumcidetur in vobis*; (XXI. 4.) *Et circumcidit eum octavo die sicut praeceperat ei Deus*: Exod. (IV. 25.) *Tulit illico Sephora acutissimam petram et circumcidit prae-*

putium filii sui: 2. Mach. (VI. 10.) *Duae enim mulieres delatae sunt natos suos circumcidisse:* Act. (VII. 8.) *Et sic* (Abraham) *genuit Isaac, et circumcidit eum die octavo.* Quid vero nascentibus foeminis, vel praemorientibus masculis ante octavum diem praestarent Hebraei, cognoscere nunquam potuimus neque ex illorum historiis, neque ex Rabbinis, quos allocuti sumus. Certe aliquid instituit Deus pro illis etiam, saltem in remedium originalis peccati, ut alibi diximus. Qui a Iudaismo deficiebant, medica arte circumcisionis vestigia occultabant: ita 1. Mach. (I. 6.) *Et fecerunt sibi praeputia:* 1. Cor. (VII. 18.) *Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat praeputium.* Vide in haec a Lapide, et praecipue Ludolf. *Comment.* ad suam *Histor. Aetiop. l. III. c. 1. not. 4. pag.* 270.

In Circumcisione nomen imponebatur, quod antiquiori aetate ab adjunctis personae, temporis, vel historiae depromebatur, nunquam significatione vacuum: ita significativa nomina imposita sunt filiis Iacob juxta Gen. (XXX. et seqq.). Saepe quoque Dei nomen exprimebatur, ut *Nathanael* (נְתַנְאֵל idest, *donum Dei*) *Ioannes* (יוֹחָנָן idest, *Dei gratia*) et similia. Verum postquam incessit Iudaeis peculiaris veneratio erga nomen Dei *Iehovah* יְהוָֹה, mutaverunt nomina, in quibus primae hujus nominis litterae occurrerent. Ita pro *Ioachim* dixerunt *Eliacim;* pro *Iojada, Zachariam.* Hinc quidam binomines fuerunt, quod contigit etiam ob proprium et familiae nomen, nec non ob Orientalium morem mutandi nomen suum, aut nomina ministrorum, et servorum. Diversitas igitur nominis non semper ostendit personarum diversitatem; quod attendendum est

praesertim in libris Paralipomenon, ubi non raro appellantur personae alio nomine ab eo, quo illae appellantur in libris Regum et Genesis. Iudaei nomina quoque Idolorum, et templorum falsi numinis vitabant, quae ab Idololatris adhibebantur. Ita pro *Bethel* (בֵּית־אֵל *domus Dei*) ajebant *Bethàven* (בֵּית־אָוֶן *domus iniquitatis*). Consueverant etiam dum inter Gentiles versarentur, ad se occultandos nomina sua hebraica in graeca idem sonantia commutare. Ita pro *Thoma* adhibebatur *Didymus:* sic de aliis; quare nil mirum si graeca nomina multa occurrunt ex. gr. *Aristobulus*, *Andreas*, *Philippus* etc. Quandoque etiam in ea mutabant, quae romana viderentur. Ita pro *Mardochaeo Marcus*, pro *Saulo Paullus*. Hìnc ab aliis quoque caussis deducitur diversitas nominum in eodem homine.

Ad ortum redeuntes monemus convivium celebrari solitum fuisse; neque licuisse filio servi vocare patrem suum אַבָּא *Abba*, sed soli filio Patrisfamilias: ea de caussa nos, ut ait Apostolus ad Rom. (VIII. 15.) per adoptionem clamare possumus Deum *Abba*. Vide Lamy.

§ 2.

Matrimonium.

Quae ab Hebraeis servanda erant ante matrimonium haec fuere praecipue: 1.° virgines puellae in parentum domo summa custodia et cura servabantur. Hinc Amnon nonnisi simulatione adhibita potuit adire sororem suam Thamar (2. Reg. XIII.); et, ut res insolita, narratur virgines per Hierosolymam fuisse vagatas: 2. Mach. (III. 19.) *Sed et virgines quae conclusae erant procurrebant ad Oniam, aliae autem ad muros, quaedam vero per fenestras*

aspiciebant. Hinc etiam virgo dicebatur *halmàh* עַלְמָה idest *abscondita*. 2.° Prohibitum erat matrimonium cum septem his gentibus: Hethaeis, Gergezaeis, Amorrhaeis, Chananaeis, Pherezaeis, Hevaeis, Iebusaeis; idque ob perversionis periculum: Deut. (VII. 3.) *Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo, quia seducet filium tuum ne sequatur me et ut magis serviat diis alienis*: 1. Esdr. (IX. 1. et seqq.) *Non est separatus populus Israel.... a populis terrarum et abominationibus eorum, Chananaei videlicet, et Hethaei, et Pherezaei, et Iebusaei, et Ammonitarum, et Moabitarum, et Aegyptiorum, et Amorrhaeorum: tulerunt enim de filiabus eorum sibi et filiis suis..... Cumque audissem sermonem istum scidi pallium meum et tunicam, et evelli capillos capitis mei et barbae, et sedi moerens. Convenerunt autem ad me omnes qui timebant verbum Dei Israel pro trangressione eorum qui de captivitate venerant etc.* Ex loco vero Esdrae nuper cit. et ex Philone, Iosepho aliisque ob eamdem caussam vetitum erat Hebraeis matrimonium inire cum quibusvis Gentilibus; quod si exempla hujusmodi matrimoniorum occurrant, vel dicendum gentilem fuisse conversum, uti Rahab nubens Salmoni, vel Dei instinctum interfuisse, uti Esther nubens Assuero. 3.° Virgines haeredes nubere non poterant nisi viris contribulibus patri suo, ne scilicet avita bona a tribu distraherentur; Num. (XXXVI. 8.) *Et cunctae foeminae de eadem tribu maritos accipient ut haereditas permaneat in familiis*. Ab hac Lege eximebantur non haeredes, et Levitae non habentes bona peculiaria. 4.° Inter propinquos matrimonium

erat illicitum juxta gradus in lege expressos, et juxta Lev. (XVIII.). Secundum et tertium consanguinitatis gradum non fuisse matrimonii impedimentum extra lineam rectam, colligitur ex Isaac et Iacob consanguineas tertii et secundi gradus ducentibus. Specialiter tamen vetitum erat (loco cit. vers. 12.) nepoti matrimonium inire cum amita, ea fortasse de caussa, quod indecens videbatur amitam subesse nepoti. 5.° Fratre sine liberis mortuo, frater superstes, eoque vel deficiente vel recusante, propinquus proximior uxorem ducere debebat viduam, primusque ortus ex iis nuptiis filius censebatur filius defuncti: id ad avertendum sterilitatis opprobrium: Deut. (XXV. 5. 6.) *Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater ejus: et suscitabit semen fratris sui et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ex Israel*. Hinc non raro duplex genealogia, altera secundum naturam, altera secundum legem. 6.° Non parentes sed sponsus sponsae dotem conficiebat. Hinc David pro Michol obtulit Sauli 100. Philistaeos occisos: 1. Reg. (XVIII. 27.) *Et percussit* (David) *ex Philistiim ducentos viros et attulit eorum praeputia, et annumeravit ea regi ut esset gener ejus. Dedit itaque Saul ei Michol filiam suam uxorem*. Pariter Iacob pro Lia et Rachele serviit Labano 14. annos ex Genes. (XXXI. 41.) (1). Ita etiam Sichem cum Iacob ex Genes. (XXIV. 12.) (2). Morem tamen hunc non fuisse con-

(1) *Per viginti annos in domo tua servivi; quatuordecim pro filiabus, et sex pro gregibus tuis*.

(2) *Augete dotem, munera postulate, et libenter tribuam quod petieritis: tantum date mihi puellam*.

stantem, aut saltem universalem praesertim ubi de Principum nuptiis ageretur, colligitur ex matrimoniis Salomonis cum filia Pharaonis, et Tobiae cum Sara, in quibus dos a parentibus fuit exhibita; 3. Reg. (IX. 16.) *Pharao Rex Aegypti .... cepit Gazer .... et dedit eam in dotem filiae suae uxori Salomonis:* Tob. (VIII. 24.) *De omnibus autem, quae possidebat Raguel dimidiam partem dedit Tobiae et fecit scripturam ut pars dimidia, quae supererat post obitum eorum, Tobiae dominio deveniret.* Movet nos etiam ne quid certum et universale de hac re statuamus historia Liae et Rachelis filiarum Labani, pro quibus servivit quidem Iacob, sed hac etiam in re Labanum injuste egisse, suspicionem excitant querelae tum Liae tum Rachelis de patre: *Nonne quasi alienas reputavit nos et vendidit comeditque pretium nostrum?* tum Iacobi qui indignatus ait Labano quasi exprobrans: *Per viginti annos in domo tua servivi* Gen. (XXXI. 41.). 7.° A sponsalibus contractis usque ad nuptias, intervallum 10. vel 12. mensium plerumque relinquebatur (Gen. XXIV. 55.; Iud. XIV. 8.).

Matrimonium fiebat extra Templum, atque ita celebrabatur. Sponsus sub vesperam domum adibat sponsae juvenibus stipatus; deinde virgo simul cum sponso velo tecta ducebatur in domum sponsi, multo aliarum virginum, amicorum, et propinquorum comitatu. Qui comitabantur, manu faces tenebant, canebant, laetabantur. Occurrit haec in nuptiis Tobiae celebrati matrimonii descriptio. Raguel Sarae filiae dexteram tradens Tobiae dexterae dixit: *Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Iacob vobiscum sit, et ipse conjungat vos impleatque benedictionem suam in vobis* Tob. (VII. 15.).

Sequebatur nuptiale convivium virorum, quum alter sexus in ginaeconitide convivium seorsim celebraret. Illud autem diebus etiam pluribus durabat: in nuptiis Sampsonis et Tobiae continuatum est diebus septem. Ritus hi pluribus locis indicantur, praecipue vero in Veteri Testamento: de Sampsone Iud. (XIV. 11. et seqq.) *Cum ergo cives loci illius vidissent eum, dederunt ei sodales triginta, ut essent cum eo, quibus locutus est Sampson: proponam vobis problema quod si solveritis mihi intra septem dies convivii etc.*: de nuptiis Tobiae; *Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gavisi sunt* Tob. (XI. 21.): ex Novo Testamento: Marc. (II. 19.) *Et ait illis Iesus: numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est jejunare? quanto tempore habent secum sponsum non possunt jejunare*: Ioann. (III. 29.) *Amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi*.

De contracto jam matrimonio adnotanda haec sunt. 1.° A diluvio ad Christum licita fuit polygamia ad restaurationem et multiplicationem generis humani, quod colligitur ex facto Patriarcharum sanctissimorum: Abraham Gen. (XVI. 2.) *Dixit* (Sara) *marito suo .... ingredere ad ancillam meam si forte saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiesceret deprecanti tulit Agar Aegyptiam .... et dedit eam viro suo uxorem*: Iacob Gen. (XXIX. et XXX.): Elcana 1. Reg. (I. 2.) *Et habuit Elcana duas uxores*: David. 1. Paral. (III.). Prohibitum tamen fuit Regi plurimas uxores habere Deut. (XVII. 17.) *Non habebit* (rex) *uxores plurimas, quae alliciant animam ejus*. Iusserat id Deus ne populus nimis opprimere-

tur, et ne Regis cor corrumperetur in populi perniciem, ut contigit Salomoni. Summus Pontifex unicam tantum ducere poterat uxorem, eamque virginem Lev. (XXI. 13.) *Virginem ducet uxorem* (Summus Sacerdos): idem constat praeterea ex Thalmud et Iosepho. Uxores legitimae quidem, sed in inferiori dignitatis gradu, appellabantur concubinae: 2. Reg. (XVI. 21.) *Et ait Achitophel ad Absalom: ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum*: 3. Reg. (XI. 3.) *Fueruntque ei* (Salomoni) *uxores quasi reginae septingentae, et concubinae trecentae*. Concubinae ducebantur sine ritu solemni, sine syngrapha, et dotis fidejussione. 2.° Licuit, aut saltem permissus est libellus repudii a diluvio ad Christum: ac per illum, (si licuisse quidem supponatur) matrimonii vinculum solvebatur. Ad duritiem cordis Hebraeorum permissum fuisse, habetur apud Matth. (XIX. 8.): *Ait illis* (Iesus) *quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras*. Legitimae tamen causae et solemnitatis caeremoniae ad id requirebantur. 3.° Adultera uxor lapidabatur, et similiter vir si cum nupta coivisset Lev. (XX. 10.) *Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius ..... morte moriatur et moechus et adultera*. Uxor adulterii suspecta bibebat aquam a sacerdote porrectam vi cujus moriebatur si rea foret. De hoc ritu *zelotypiae* dicto vid. Num. V. 4.° Primogeniti etiam ante Moysem auctoritate pollebant in fratres. Ita Isaac ad Iacob Gen. (XXVII. 29.) *Esto dominus fratrum tuorum et incurventur ante te filii matris tuae*; Praeterea in haereditatis distributione duplicem omnium partem percipiebant; Deut. (XXI. 17.)

Dabitque (Pater) *ei* (primogenito) *de his quae habuerit cuncta duplicia*. In lege naturae erant insuper sacerdotes; Num. (III. 12.) *Ego tuli Levitas a filiis Israel pro omni primogenito*. Habebant tandem paternam benedictionem, quae plurimi aestimabatur, quamque tantopere expetivit Iacob ab Isaac juxta Gen. (XXVII.), et ut in Ecclesiastico (III. 11.) dicitur: *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta*. At fatendum cum Calmet (*in Gen. XXV.* 31.) duplicem portionem certissimum quidem primogeniti fuisse privilegium, caetera vero quibus primogeniti forte donabantur appendices potius reputandas insitae a natura propensionis, qua inclinamur in obsequium primorum natu, qui veluti primario parentem repraesentant, quam certa jura ac inviolabiles leges. Et revera Cain et Abel seorsim obtulerunt sacrificia, et pro Ruben 1. Paral. (V. 2.) *primogenita reputata sunt Ioseph*, nempe hujus filii. Vid. Gen. (XLVIII. 5.).

De Connubiis Hebraeorum plura videantur apud Calmet *Dissert. in Cantic. Canticor.*, et *De divortiis in Deuteron.*

§ 3.

Vestes.

Vestes ad has reducuntur: *tunica*, *baltheus* sive cingulum, *pallium*, *pileus*, *calceamenta*. Iuvat autem generatim aduotare: 1.° vestes non poterant esse heterogeneae, ut ex lana et lino, vel quia hoc vestis genere distinguebantur Sacerdotes, vel ut indicaretur fugiendum esse duplicitatis vitium: Lev. (XIX. 19.) *Veste, quae ex duobus texta est non indueris:*

Deut. (XXII. 11.) *Non indueris vestimento, quod ex lana linoque contextum est*. 2.° Laxae erant, ideoque praecingendae in itinere, et in operando. 3.° Sandalia adhibebantur: quare necessariae erant frequentes lotiones. Eadem corrigiis ligabantur. Huc alludit illud Baptistae de Christo Marc. (I. 7.) *cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus*, quod nempe erat servorum infimorum vel recenter emptorum. 4.° Ut Hebraei melius a Gentilibus distinguerentur, et ut legis recordarentur, fimbrias seu vittas hyacinthinas vestium extremitati apponebant, pro quibus nunc Hebraei utuntur amiculis cum penniculamentis: Num. (XV. 38.) *Loquere filiis Israel .... ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum ponentes in eis vittas hyacinthinas*; Deut. (XXII. 12.) *Funiculos in fimbriis facies per quatuor angulos pallii tui, quo operieris*; hinc illud Lucae (VIII. 44.) de Haemorrhoissa: *Accessit retro et tetigit fimbriam vestimenti ejus*. 5.° Membranae, in quibus aliqua Scripturae verba praesertim Decalogi erant conscripta, aliae alligabantur capiti, aliae manibus ad significandam legis custodiam. Ita litteraliter explicabant illud Deut. (VI. 8.) quod forte mysticum est: *ligabis ea* (praecepta) *quasi signum in manu tua*. Superstitiosiores producebant fimbrias, et dilatabant membranas hujusmodi graece dictas φυλακτήρια *phylacteria*, quod tamquam hypocrisim exprobrat Christus Pharisaeis in Evangelio. 6.° Ad discrimen Gentilium vetitum illis erat tondere comam in rotundum, et barbam novacula radere Lev. (XIX. 27.) *Neque in rotundum attondebitis comam: nec radetis barbam*. Haec tamen aliqui explicant de illis angulis barbae, quibus cum coma capitis concur-

rit; quia gens Arabum hac rasura angulorum barbae et capillorum cum barba concurrentium, se numini cuipiam, quod Baccho simile erat, devovebant. 7.° Viri non minus quam foeminae, prout et nunc in oriente consuetum est, capite erant tecto in Synagoga et in Templo. Quod ad viros autem hunc ritum mutarunt Apostoli 1. Cor. (XI. 4.) *Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum*. Faeminae, cum in vulgus prodirent, velatae ut plurimum incedebant; diximus *ut plurimum*, cum nonnulli putent contrarium aliquando usitatum fuisse, quod colligunt ex locis, ubi Iudith ostenditur ornata capillis, et Sponsa Canticorum cum coma purpurea. 8.° Usus invaluit scindendi vestes ad luctum ostendendum, cum malum nuntium vel blasphemia audiretur. Vid. 1. Mach. (XI. 71.); Matt. (XXVI. 65.). 9.° In vestibus mulierum splendorem quaesitum ostendunt ornamenta omnia, quibus Iudith induit sese, ut habetur ex illius libri cap. X. Luxum quoque introductum patet ex Prophetia Isaiae, qua enumerantur omnia muliebria ornamenta, quibus mulieres hebraeae erant exuendae: Isai. (III. 17.) *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, et discriminalia, et periscelidas, et murenulas, et olfactoriola, et inaures, et annulos, et gemmas in fronte pendentes, et mutatoria, et palliola, et linteamina, et acus, et specula, et syndones, et vittas, et theristra. Et erit pro suavi odore foetor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvitium et pro fascia pectorali cilicium*. 10.° Vir

uti non poterat veste muliebri, neque e contrario, idque ob decentiam: Deut. (XXII. 5.) *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste foeminea: abominabilis enim apud Deum est, qui facit haec.*

De re vestiaria Hebraeorum videatur Calmet *Dissert. in Ieremiam*; Braunium *de Vestibus Hebraeorum*.

§ 4.

Aedes.

Veteres Patriarchae in tentoriis et tabernaculis habitabant, quae pro opportunitate praesertim gregum alendorum transferebantur. Id de Abraham novimus Gen. (XIII. 18.) *Movens igitur tabernaculum suum Abraham venit et habitavit juxta convallem Mambre;* Et de fratribus Ioseph (XXXVII. 12.) *Cumque fratres illius in pascendis gregibus patris morarentur in Sichem.* Sed in Aegypto, et postea in Chanaan Hebraei domos incolebant, uti ex multis colligitur, et praesertim ex sequentibus Scripturae locis: Exod. (XII. 7.) *Et sument* (Hebraei) *de sanguine ejus* (agni), *ac ponent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum*: Num. (XXXII. 16. etc.) *At illi* (filii Ruben).... *dixerunt: caulas ovium fabricavimus et stabula jumentorum, parvulis quoque nostris urbes munitas..... Parvuli nostri et quidquid habere possumus erunt in urbibus muratis propter habitatorum insidias. Non revertemur in domos nostras donec etc.*

De his generatim nota: 1.° vetabantur in domibus ejusmodi structurae, quae Templi, aut alicujus rei, quae in Templo esset, similitudinem haberent. 2.° Tecta erant plana, ut in iis

posset deambulari: Solaria dicta sunt, ibidemque tentoria exponi solebant majoris commodi gratia. In illis Samuel cum Saule collocutus est, et David Bethsabeam inde prospexit. Scalae extrinsecus positae ad ea ducebant. Ita 1. Reg. (IX. 25.) *Stravitque Saul in solario et dormivit. Cumque mane surrexissent .... vocavit Samuel Saulem in solario:* 2. Reg. (XVI. 22.) *Tetenderunt ergo Absalom tabernaculum in solario*. 3.° In Ierusalem non locabantur domus, sed patebant advenis illuc ad sacra facienda convenientibus. 4.° In postibus, et in partibus conclavium internorum, schedulae erant membranaceae cum aliquibus verbis legis; Deut. (VI. 9.) *Scribesque ea* (verba legis) *in limine et ostiis domus tuae;* (XI. 20.) *Scribes ea super postes et januas domus tuae*. 5.° Mulieres a viris separatas fuisse colligitur ex historia Amnon et Thamar 2. Reg. (XIII.); Salomonis, qui aedificavit aedes uxori suae filiae Regis Aegypti 3. Reg. (VII.). Sua quoque erat domus sponsae in Cantico Canticorum. Morem hunc in usu fuisse a vetustis temporibus apparet ex eo, quod tentoria Sarae, Rachelis, et Liae distincta fuisse leguntur a tentoriis Abrahami, Isaaci, et Iacobi. Idem etiam usitatum a caeteris Orientalibus fuisse deduci posse videtur ex libro Iudic. (VI. 17.) ubi narratur Iahel uxorem Haber Cynaei suum habuisse tentorium a viro separatum, et ex historia Esther, quae separatim degebat a marito (Esther. V.).

De priscis Hebraeorum aedibus conferatur Calmet *Dissert. in Iudices*.

§ 5.

Victus.

1.° Prohibuerat Deus Hebraeis vesci animalibus immundis, uti pluries exprimitur (Levit. XI. et Deut. XIV.) idque partim ut obedientiae assuescerent, partim valetudinis caussa, partim ut vitia quaedam improbarentur, quae per animalia immuuda significabantur. Ex quadrupedibus munda erant, quae ungulam divisam haberent, et ruminarent. Ex piscibus solum qui pinnulas et squamas haberent. Ex volucribus immundae erant rapaces, vel sordida esca utentes. Immundi autem erant serpentes, omniaque reptilia, aliquibus exceptis, uti locustae. Vide loc. cit. 2.° Praeceptum illud omnibus in Noemi persona injunctum Gen. (IX. 4.) *Carnem cum sanguine non comeditis*, instauratum est Levit. (XVII. 14.) ac iterum Hebraeis praescriptum: *Sanguinem universae carnis non comedetis*. Id constitutum fuit tum ut absterrerentur ab effusione sanguinis, qui ad vitam necessarius est, tum quia in eadem sanguinis effusione expiatio consistebat. Hac eadem lege vetabatur Hebraeis comedere animalia suffocata, ex quibus nempe sanguis non erat expressus. Prohibitum est etiam adipe uti in cibum: Lev. (III. 17.) *Nec sanguinem nec adipem omnino comedetis*; (VII. 25.) *Si quis adipem qui offerri debet in incensum Domini comederit; peribit de populo suo*; sed ex illis verbis, *si quis adipem qui offerri debet etc.* colligunt multi prohibitionem de solo adipe immolatorum intelligendam esse. 3.° Ex frugibus quoque quaedam interdicebantur. Nam immunda erant quae protulerat ager vel vinea, si in eodem loco plura diversi generis semina jacta

essent, Lev. (XIX. 19.) *Agrum tuum non seres diverso semine;* Deut. (XXII. 9.) *Non seres vineam tuam altero semine*. Immundi pariter erant arborum fructus trium primorum a plantatione annorum; fructus autem anni quarti Deo cedere in primitias debebant: Lev. (XIX. 23. et seqq.) *Quando ingressi fueritis terram et plantaveritis in ea ligna pomifera auferetis praeputia eorum: poma, quae germinant, immunda erunt vobis nec edetis ex eis* (1). *Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autem anno comedetis etc.* 4.° Cavebant Iudaei summa cura ne uterentur vasibus coquinariis, quibus usus fuisset aliquis non Iudaeus. Vasa quoque habebant distincta pro carne ac pro lacte, idque quia Exod. (XXIII. 19.) praecipitur: *Non coques haedum in lacte matris suae*. 5° Ante meridiem, ac sine manuum lotione Hebraei non solebant manducare aut saltem prandere. Ex illo vero Lucae (XIV. 12.) *cum facis prandium aut coenam*, colligunt aliqui usum manducandi bis quotidie. 6.° Mensis olim adsidebant, uti narratur Gen. (XLIII. 33.) de fratribus Iosephi prandentibus: *sederunt coram eo*: et 1. Reg. (XX. 5.) de Davide *Ego ex more sedere soleo juxta regem* (Saulem) *ad vescendum;* at postea mensae accumbebant lectis strati (faeminae tamen ut traditur sedebant ob decentiam) utentes etiam pulvillis, et saepe sub arboribus. Ita Esther (I. 5.) *Iussit .... convivium praeparari in vestibulo horti, et ne-*

(1) Ex textu hebraico et Graeco, qui habent שָׁלֹשׁ שָׁנִים τρία ἔτη etc., evincitur *tribus annis* ab immundis abstinendum fuisse, quae comparantur praeputiis.

moris: Ioann. (XIII. 23.) *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu*. 7.° Mensae antiquiori aetate simplici modo instruebantur, quod vel ex convivio solum, quod Abraham tribus illis paravit nobilibus hospitibus, apparet ex Gen. XVIII., nempe nil aliud apposuit nisi panem, vitulum, butyrum, et lac. Convivia lauta ac splendida, non ferculorum delectus et varietas constituebant, quamvis de illustribus ageretur hospitibus; sed potius copia cibi, quo mensa struebatur. Id, praeter exemplum superius indicati convivii sat pinguis pro tribus tantum personis, ostendunt etiam tum mensura mannae copiosa singulis data quotidie unius *Hòmer* עֹמֶר (al. *Gòmer*); tum quarta pars vituli, quam Samuel dedit Sauli in fine convivii, tum ferculum duorum hircorum, quos Iacob patri suo Isaac exhibuit. Potum Hebraeis praebebant *aqua*, et *vinum*, quod etsi generosum, nonnunquam tamen aromatibus miscebatur: saepius etiam aqua dilutum erat: *sicera* insuper ex dactylis et diversis seminibus et radicibus confecta. *Acetum* non modo ad olera et cibos, sed etiam ad potum adhibitum fuisse colligitur ex Num. (VI. 3.).

De re cibaria Hebraeorum videatur Calmet *Dissert. in Eccli.*

§ 6.

Artes.

1.° Pastoralem vitam agebant vel ipsi principes: hujus rei exemplum praebent Abraham et Sara, qui divitiis, famulis, famulabusque affluebant, et tamen pastores erant gregum: et ille ad armentum currit ut vitulum pro hospi-

tibus delegeret, dum haec panem parat ac coquit: ita Gen. (XIII. 2.) *Erat* (Abraham) *autem dives valde in possessione auri et argenti:* (XVIII. 6.) *Festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram dixitque ei: accelera, tria sata similae commisce, et fac subcinericios panes. Ipse vero ad armentum cucurrit et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum..., tulit quoque butyrum et lac et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis: ipse vero stabat juxta eos sub arbore.* (XXIV. 34. 53.) *Servus.... Abraham sum et Dominus benedixit Domino meo valde magnificatusque est: et dedit ei oves et boves, argentum et aurum, servos et ancillas camelos et asinos.... Prolatisque vasis argenteis et aureis et vestibus dedit* (puer Abraham) *ea Rebeccae pro munere.* 2.° Post captivitatem praesertim, ut Thalmudici tradunt, unusquisque licet dives et nobilis, aliquam profitebatur artem ac vulgare dicitur apud eos fuisse effatum: qui non docet filium suum aliquod opificium, docet latrocinium. Optimas vero artes non ignorasse Hebraeos eruitur ex structura Tabernaculi, et ex aedificatione Templi. Praeterea Iud. (XVII. 3. etc.) satis clare indicantur fabri auri et argenti, qui extabant paulo post obitum Iosue. 3.° Mercaturam non exercebant saltem cum exteris, quorum vitabant commercium. Innuit hoc Iosephus (*contra Appionem lib.* 1.) ubi rationem reddens cur Iudaicae gentis a paucis scriptoribus facta sit mentio, ait: *Nos.... neque regionem maritimam habitamus, neque mercimoniis congaudemus, neque per hoc alterutris peregrinationibus fatigamur. Sed quidem nostrae civitates procul a mari positae, regionemque uberrimam possidentes in ea assidue*

laboramus, praecipue circa filiorum nutrimenta studentes, legumque custodiam, et traditionem pietatis totius opus vitae necessarium judicamus. Non arbitramur tamen Hebraeis omnibus, omnique tempore mercaturam fuisse interdictam, aut inusitatam. Nam omissis aliis, Tribui Zabulon, cujus haereditas mediterraneum mare habebat conterminum, Moyses benedicens Deut. (XXXIII. 18. etc.) ait: *Laetare Zabulon in exitu tuo, ... qui inundationem maris quasi lac sugent et thesauros absconditos arenarum*. Haec porro verba ab interpretibus intelligi solent de divitiis ex negotiatione percipiendis. Prona est autem conjectatio loqui Iosephum de regione speciali puta de Tribu Iudae, aut saltem de consuetudine aetatis suae.

Usuram cum fratribus generatim prohibet Deus Lev. (XXV. 36. 37.) *Ne accipias usuras ab eo* (fratre) *nec amplius quam dedisti; .... pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges;* speciatim vero usuram damnat cum pauperibus Exod. (XXII. 25.) *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes*.

At usura Hebraeis permissane fuit cum alienigenis? Permissa videtur ex Deut. (XXIII. 19.) *Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam..... sed alieno;* at cum alibi usura generatim damnetur, ac praesertim Psalm. (XIV. 5.) *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* (salutem obtinebit); et Psalm. (LIV. 12.) inter iniquitates ponatur, quod *non defecit de plateis ejus usura*, hinc dicendum vel fuisse solum a lege positiva mosaica cum extraneis toleratam propter duritiam cordis Iudaeorum ne

fratres suos opprimerent, ut arbitratur Angelicus; vel solum positive permissam cum Chananaeis, Amorrhaeis, Amalecitis, quos exterminare debebant Hebraei: nam ubi jus belli, ibi etiam jus usurae. Vide a Lapide in loc. cit. *Deut.*; et Calmet in loc. cit. *Exodi*.

§ 7.

Funera.

1.° Ex fide immortalitatis animorum et resurrectionis corporum Hebraei solliciti erant ante mortem de corporis sepultura. Ita Iacob juramentum exegit a Iosepho circa sui cadaveris sepulturam, Gen. (XLVII. 29. 30.) dicens: *Si inveni gratiam in conspectu tuo pone manum tuam sub femore meo .... ut non sepelias me in Aegypto .... condasque in sepulcro majorum meorum*. Id ipsum innuit Ioseph moriens; (L. 24.) *Asportate ossa mea vobiscum de loco isto*. 2.° Occasione mortis alicujus e familia varia edebant doloris ac luctus signa: vestes proprias scindebant, viliores assumebant, cinere capita inspergebant, et alia fere omnia agebant, quae in jejuniis erant usitata. Ita de Abraham Saram lugente dicitur (XXIII. 2.) *Venitque Abraham ut plangeret et fleret eam*. Luctus ut plurimum durabat septem dies: Eccli. (XXII. 13.) *Luctus mortui septem dies*; sed diutius protrahebatur in morte illustrium virorum, ut contigit in morte Iacobi, quem *flevit Egyptus septuaginta diebus* Gen. (L. 3.); deinde in morte Aaron, Num. (XX. 33.) *Omnis autem multitudo videns occubuisse Aaron; flevit super eo triginta diebus*; et in morte Moysis Deut. (XXXIV. 8.) *Fleveruntque eum* (Moysen) *filii Israel in campestribus*

Moab triginta diebus. 3.° Mortui corpus diligenter lavabant, ligabant, ungebant, ac si de divite ageretur, aromatibus condiebant; cujus ritus vestigia apparent etiam in morte Lazari: Ioan. (XI. 44.) *Et statim prodiit* (Lazarus) *qui fuerat mortuus, ligatus pedes, et manus institis, et facies illius sudario erat ligata;* et in morte Christi Ioan. (XIX. 39.) *Venit autem Nicodemus.... ferens mixturam myrrhae et aloes, quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Iesu et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudaeis sepelire.* 4.° Pauperum corpora condebantur in terra, divitum in sepulcris excisis e petra in propriis fundis ac proprio sumptu: sepulcra exterius dealbabantur ne quis accederet, ac colorem singulis annis mense Adar renovabant; id autem quia ob legalem immunditiam cavebant tactum cadaveris. Ita sepulcris dealbatis comparat Christus Pharisaeos hypocritas Matth. (XXIII. 27.) *Vae vobis Scribae et Pharisaei hypocritae quia similes estis sepulcris dealbatis*. 5.° In aedibus mortui congregabantur propinqui ejus et amici, tibicines musica, lamentatrices fletu funus prosequebantur. Confirmatur hoc ex iis, quae de morte Lazari narrantur a Ioanne (XI. 33.) *Iesus ergo ut vidit eam* (Mariam) *plorantem, et Iudaeos, qui venerant cum ea plorantes* etc.; nec non ex iis, quae Ieremias ait, prophetice vocans lamentatrices in exitio Iudaeorum: Ierem. (IX. 17.) *Vocate lamentatrices et veniant .... festinent, et assumant super nos lamentum*. 6.° Spectata animarum immortalitate mortem appellabant *venire ad patres suos, dormire apud patres*, atque sepulcra dicebant *coemeteria*, et *domus viventium*, ut ex Leone Modena ostendit Calmet *Dissert.* inferius

citata. Cum autem crederent etiam Purgatorium, preces fundebant, ac filius, ut traditur, duobus mensibus precari debebat pro parente defuncto. Haec omnia partim a Deo praecepta in lege, partim ab hominibus statuta sunt vel usu inducta ad observantiam legis.

De Funeribus et Sepulturis Hebraeorum videatur Calmet *Dissert.* in *Eccli.*

§ 8.

Pleraque alia omittimus ne plus aequo his immoremur. In genere adnotare praestat diversitatem regionis, temporis, aliarumque rerum, quae maximam inducunt inter nos, atque Hebraeos differentiam, qua fit ut libri, cujusmodi sunt Sacrae Scripturae, qui peculiares Hebraeorum usus attingunt, difficiles in multis appareant, nec semel risu quoque digni prima fronte indoctis videantur: ex. gr. ex libro Iudicum colligitur viros etiam dignitate graves asinis usos esse dum equitarent; Iud. (V. 10.) *Qui ascenditis super nitentes asinos, et sedetis in judicio .... loquimini*; (X. 3. 4.) *Successit Iair Galaadites, qui judicavit Israelem per viginti et duos annos habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum*; (XII. 13. 14.) *Iudicavit Israel Abdon .... qui habuit quadraginta filios et triginta ex eis nepotes, ascendentes super septuaginta pullos asinarum.* Ex libro Numer. (XI. 4. et seqq.) eruitur Hebraeos manna fastidientes porros ac caepe Aegypti plurimum desiderasse: *Quis dabit nobis ad vescendum carnes? recordamur piscium quos comedebamus in Aegypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, et pepones, porrique et caepe et allia: anima nostra arida*

est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man. Haec omnia, supposita Hebraeorum in victu aliisque usibus (de quibus supra) simplicitate, habita quoque ratione tum locorum, tum temporum, facile explicantur, quae cum nostra vivendi consuetudine collata haud ita facile forent credibilia.

In explicatione veterum orientalium librorum prae oculis quoque habeatur discrimen inter vegetabilia, atque animalia regionum illarum, et vegetabilia atque animalia regionum nostrarum, licet tum illa, tum ista eodem nomine exprimantur. Hinc naturalis historia plantarum, animalium ac mineralium regionis Palaestinae plurimum confert ad rectam sacrorum librorum explicationem. Utilissimas propterea judicamus sequentes lucubrationes: *Similitudinum ac Parabolarum, quae in Bibliis ex herbis atque arboribus desumuntur Dilucida Explicatio* auctore Levino Lemnio; *De Gemmis aliquot, Iis praesertim, quarum D. Ioann. Ap. in sua Apocalypsi meminit*, auctore Francisco Rueo. Ambas insertas habes *Prolegomenis* Tirini, Venetiis 1786. Interim videantur Olai Celsii *Hierobotanicon*, Bocharti *Hierozoicon*, Scheuchzeri *Physica Sacra*, aliique.

Nobis hermeneuticas tantummodo institutiones exhibentibus haud licet pluribus haec omnia persequi.

Art. V.

De Ponderibus, Nummis, ac Mensuris Hebraeorum.

Nunc de ponderibus, quemadmodum postea de nummis ac mensuris locuturi, opus est

ut de iisdem etiam juxta Graecorum et Romanorum calculum agamus; tum quia haec pondera simul cum nummis et mensuris coeperunt esse ante Christum Hebraeis communia cum Graecis, et Romanis, qui alii post alios Orientem occuparunt; tum quia interpretes non raro illa graecis nominibus aut romanis indicavere. Mox si debita instituatur ratio inter Romana pondera et ea, quae apud quamlibet regionem ex. gr. apud Bononienses in usu nunc sunt, constabit etiam quanti juxta vigentes usus propriae regionis sit pondus, quod in Scriptura occurrit. Idem de nummis ac mensuris.

§ 1.

De Ponderibus.

Romanorum.

Usitatum pondus Romanis dicebatur libra, quam ut aliam quamlibet rem integram dicebant *assem:* duo asses dicebantur *dupondium*, tres *tripondium*, centum, *centumpondium*. Libram autem dividebant in 12 partes, quas *uncias* vocabant quasi *unicas* partes, quibus haec assignabant nomina, uncia $\frac{1}{12}$, sextans $\frac{2}{12}$, quadrans $\frac{3}{12}$, triens $\frac{4}{12}$, quincunx $\frac{5}{12}$, semis $\frac{6}{12}$, septunx $\frac{7}{12}$, bes $\frac{8}{12}$, dodrans $\frac{9}{12}$, dextans $\frac{10}{12}$, deunx $\frac{11}{12}$, as $\frac{12}{12}$. Dividebant quoque unciam in duas *semuncias*, in 8 *drachmas*, in 24 *scrupulos*, seu *scripla*, in 48 *obolos*, in 96 *semiobolos*, vocabulis a graeca lingua et moneta derivatis. Omittuntur aliae minus necessariae divisiones.

Graecorum.

Usitatum pondus apud Graecos (de Atticis

loquor) erat drachma, scilicet pars octava unciae romanae, continens sex *obolos*, aut duodecim *semiobolos*. Pondus centum drachmarum dicebatur *mina*, ut videtur a מָנָה *manàh* hebraica voce, quae respondet latino verbo *numerare*. Pro mina dicitur etiam *mna* μνᾶ. Apud Alexandrinos vero pondera erant duplo majora Atticis. Hinc Alexandrinorum drachma aequivalebat duabus drachmis Atticis, et sic de caeteris.

Hebraeorum.

Usitatum ac praecipuum pondus apud Hebraeos dicebatur *siclus* שֶׁקֶל *scèkel* cui nomini (non tamen quantitati) respondet graecum *stater* στατήρ, latinum *pondus*. Aequivalebat porro semunciae sive quatuor drachmis romanis. Siclus habebat viginti partes, quas vocabant *gheràh* גֵּרָה sive obolos; (Num. XVIII. 16.) *Siclus viginti obolos habet*. Habebant etiam Hebraei (saltem post exilium) drachmas et minas, sed juxta calculum Alexandrinorum, nempe dupla drachmis et minis Atticis. Hinc drachma Hebraeorum erat quarta pars unciae romanae, et dimidium Sicli: mina continebat ducentas drachmas Atticas vel quinquaginta Siclos. Tirinus vero aliique ex Ezech. (XLV. 12.) colligunt speciem quamdam minae regiae valoris sexaginta Siclorum. *Siclus autem viginti obolos habet: porro viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli, mnam faciunt.*

§ 2.

De Nummis.

Notandum 1.° primis temporibus pecuniam non fuisse numeratam nec signatam, sed solum ponderatam, adeo ut pondera ac nummi nec nomine, nec pretio distinguerentur, quod ab appensi metalli qualitate, ac pretiositate desumebatur. Usum signandi nummos coepisse tempore Abraham, colligunt aliqui, inter quos Tirinus in Prolegomenis, ex Gen. (XXIII. 16.) *Abraham appendit pecuniam, quam Ephron postulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos siclos argenti probatae monetae publicae;* imo quum ibidem (cap. XXXIII. 19.) dicatur de Jacob: *Emitque partem agri, in qua fixerat tabernacula.... centum agnis;* inde inferunt etiam signum fuisse pecudis, unde nomen pecuniae, ibi enim dicitur Iacob emisse partem agri *centum agnis,* cum in Actibus Apostolorum (VII. 16.) ubi de illa emptione, uti nonnulli opinantur, fit sermo, dicatur, agrum illum emptum pretio argenti: *Quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filii Sichem.* Sed critici melioris notae incertam agnoscunt originem apud Hebraeos monetae signatae, cujus expressam mentionem non facit liber ullus Scripturae antiquior 1.° Machab. XV.: Vide Calmeti in Pentat. *Disquisitiones de vetustate monetae signatae.*

Notandum 2.° etsi apud alias nationes vel justum nummorum pondus, vel pura et impermixta metalli qualitas non semper servata sit, in nummos tamen Israelitarum minus dubitare possumus utrum hae fraudes irrepserint; utrumque enim erat Hebraeis religione prohi-

bitum. Et revera legitur sacerdotes fuisse constitutos super pondera et mensuras, (1. Paral. XXIII. 29.) *Sacerdotes autem.... super omne pondus atque mensuram;* et frequens est praesertim Num. III. siclus, vel aliud pondus *Sanctuarii* vel *Templi*, ita vers. 47. *Accipies quinque siclos per singula capita ad mensuram Sanctuarii;* et vers. 49. *Tulit Moyses.... pro primogenitis filiorum Israel mille trecentorum sexaginta quinque siclorum juxta pondus sanctuarii;* quod licet ab aliquibus intelligatur de pondere speciali, communius tamen explicatur de pondere justi valoris, cujus ponderis exemplar servabatur in Sanctuario. Hisce positis juvabit singillatim recensere praecipuos nummos Romanorum, Graecorum, Persarum et Hebraeorum.

Romanorum.

As, qui dividebatur communius in *semissem*, *trientem*, *quadrantem* (1), *sextantem*, *unciam*. Aerei fuerunt primi Romanorum nummi a rege Servio Tullo signati juxta Plinium (*lib. XXXIII. c.* 3. etc.). *As* habuit ab initio librae pondus, ejusque partes peraequa proportione. Sed primo punico bello constitutum est ut asses *sextantario* (idest duarum unciarum) pondere ferirentur: deinde secundo punico bello asses *unciales* sunt facti, ac tandem lege Papiria circa an. 660 ab U. C. *semiunciales*, juxta Plin. loco cit. Videatur Eckhel *Doctr. Num. Vet. T.* 5. *sect. I. capp.* 1. *et* 2.

Argentum Romae juxta Plin. cit. feriri

(1) Quadrans seu quarta pars assis respondebat duobus minutis, ut ex Marc. (XII. 42.) *Vidua.... misit duo minuta, quod est quadrans.*

coepit anno U. C. 485. Ita autem cusi sunt *denarius, quinarius* et *sestertius*, ut quinarius esset dimidium denarii, sestertius quinarii, seu quarta denarii pars. Sestertiorum frequentissima occurrit mentio in Romanorum supputationibus.

Denarius nomen habuit a *denis assibus*, quibus adhuc *libralibus* cum primum cudi coepit, permutabatur. Servavit autem vetus nomen eo quoque tempore, quo asse *unciali* facto, sexdecim assibus est aestimatus. Romani denarii pondus ferme idem servatum est sub Imperatoribus.

A veteribus scriptoribus de romana moneta loquentibus accipitur denarius pro drachma attica. Id nos quoque tamquam certum retinebimus, quamvis ex recentiorum experimentis deprehensum sit, drachmam fuisse nonnihil denario graviorem: nam drachma reperta est esse ad denarium ut 112: 100 seu proxime ut 9: 8. Vid. Eckhel *Doctr. Num. Vet. T.* 5. *Sect. I. c.* 3. §§ 1. 2. 3.

Graecorum.

Apud Graecos nummus usitatissimus erat *drachma* δραχμὴ, quae erat pars octava unciae. *Stater* στατὴρ, qui et *Tetradrachmum* τετράδραχμον quatuor drachmis constabat, et Matth. XVII. (23. 26.) duobus dimidiis siclis, seu integro siclo aequalis ponitur. *Mina* seu *mna* μνᾶ erat alter nummus (*immaginarius*) aequivalens centum drachmis. *Talentum* τάλαντον aequivalebat 60. minis seu 6000. drachmis. *Imaginarius* hic quoque nummus censendus est; vid. Eckhel *T.* 1, *Prolegom. cap. IX.*

Persarum.

Nummus antiquissimus exoticus, qui in

Vet. Test. memoratur, est *aureus*, seu *Daricus Persicus*, qui in textu hebraico (1. Par. XXIX. 7.; Esdr. II. 69. VII. 27.; et Nehem. VII. 70. 72.) *Zahàv Darchemonìm* זָהָב דַּרְכְּמֹנִים dicitur: in vulgata autem *Solidus*, vel *Drachma* redditur. Darici aurei, qui et *Toxotae* a sagitarii figura impressa dicti sunt, adservantur hodiedum in Museis, et ex pondere ac testimoniis veterum, valuisse 20. drachmas argenteas eruitur.

Hebraeorum.

Apud Hebraeos nummus communis dicebatur *siclus* שֶׁקֶל *scèkel*, cui nomini diximus aequivalere *stater, pondo*, atque prope accedere ad semunciam romanam. Siclus signatur ex una parte hac inscriptione שֶׁקֶל יִשְׂרָאֵל *scèkel Israèl, siclus Israel;* ex alia parte his verbis הַקְּדֹשָׁה יְרוּשָׁלַיִם *Jeruscalàim Hakedoscàh, Ierusalem Sancta.* Invaluit sententia, non tamen comprobata, typis illis raepraesentari *Vas mannae*, et *Virgam Aaronis florentem*. Simon autem et alii Principes et Reges Judaeorum complures alios nummos, praesertim aereos, procuderunt.

Habebant etiam Hebraei pro nummis *drachmas* et *minas*, quae, ut diximus de ponderibus, duplo erant Atticis majora. Hinc non raro haeremus incerti quisnam valor sit nummorum, de quibus fit mentio in Scriptura; ex. gr. *duodecim millium drachmarum argenti* quas Iudas Hierosolymam misit ad suffragia 2. Mach. (XII. 43.) cum incertum sit an agatur de valore Attico an Alexandrino et Hebraico.

Talentum (ita enim vertunt Hebraeorum

כִּכָּר *chichàr*) erat apud Hebraeos duplo majus talento attico: nam Chichàr aequivalet 3000. siclis, ut ex a Lapide in *Exod. XXXVIII.* Ex quo haec deducitur ratio: singuli Hebraei quolibet anno in singula capita solvebant dimidium sicli: Exod. (XXX. 13.) *Dabit omnis.... dimidium sicli juxta mensuram templi.* Dicit autem Moyses (loc. cit.) sexcentum millia hominum solvisse centum talenta. Si igitur 600,000. semisicli = 100. talenta, ergo 3000. sicli = unum talentum. Ex eodem capite liquet siclum Hebraeorum aequivalere semunciae romanae: nam tributum illud semisicli in singula capita solvendum dicitur in Evangelio (1) *didrachmon* δίδραχμον, idest valens duas drachmas: ergo integer siclus continet quatuor drachmas; sed uncia romana dividitur in octo drachmas; ergo integer siclus aequat semunciam romanam.

Animadvertendum hic pariter est, calculo ad scrupulum inito, quatuor drachmas aliquantulum esse siclo ponderosiores, ut docet Eckhel citatus (*p. I. vol.* 3. *nummi Iudaeae cap.* 4.) et Christoph. Rasche (*Lexicon universae rei nummariae verbo* siclus integer). Animavertendum est denique talentum non semel juxta alium valorem supputatum fuisse, ac quandoque etiam rudem metalli massam significasse.

(1) *Accesserunt, qui didrachma accipiebant ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma* (Matt. XVII. 23.).

§ 3.

De Mensuris Solidorum et Liquidorum.

Romanorum.

Amphora (sic dicta a graeca origine, quia utrinque per ansas ferebatur) erat apud Romanos praecipuum vas. Dicebatur etiam *quadrantal* eo quod esset undique quadrata: pedem autem quaquaversum quadratum habebat. Partes seu vasa alia in quae dividebatur amphora erant: *Urnae duae: Modii tres*, quae rerum aridarum, sive frugum mensurae erant: *Congii octo; Sextarii quadraginta octo* (sextarius nominatus est, eo quod sexta pars esset congii). Media pars sextarii erat ἡμίνα *hemina* (ab ἥμισυς *dimidius, semis*). Amphora capiebat 80. romanas libras aquae.

Graecorum.

Apud Graecos Atticos praecipuum vas dicebatur μετρητής *metreta* (a graeco verbo μετρέω metiri). Superabat amphoram romanam una urna idest erat dimidia parte major, quare capiebat 120. libras aquae. Dividebatur in 12. *chus* χοῦς respondentes congiis romanis. *Cotyla* κοτύλη par erat heminae romanae, seu dimidio sextae partis congii. Ad dimetiendas fruges Graeci utebantur vase dicto *medimno* μέδιμνος sex modius et 160. aquae libras capiente.

Notandum nomine metretae communis significari potius in Scripturis juxta interpretes mensuram aequalem amphorae romanae, sive parti decimae *cori*, de quo paulo post. Notandum etiam ὑδρία hydrias (ab ὕδωρ aqua), de quibus in Evangelio, continuisse vel partem metretae vel metretam integram vel plures me-

tretas. Quae in quibusdam Italiae urbibus asservantur tamquam reliquiae nuptiarum Galilaeae, vel supposititiae sunt, vel saltem erant vasa illis minora in quibus facta est conversio aquae in vinum. Nam hae juxta Evangelium capiebant saltem metretas binas. Ergo ad minimum capiebant aquae 160. libras. Quae vero conspiciendae exhibentur nonnisi multo minorem aquae partem capere possunt; sic illa, quae Bononiae apud Servos Mariae asservatur, continet plus minus octavam partem Corbis, idest libras bonon. p. m. vigintiquinque.

Hebraeorum.

Apud Hebraeos capacissimum vas erat *Chòmer* חֹמֶר quod vertitur *Corus*. Vas continens decimam partem cori dicebatur *Epha* אֵיפָה sive *Ephi:* et hoc in metiendis frugibus utebantur. Aliud ejusdem capacitatis vocabatur *Bathus* בַּת, et liquidorum erat mensura. *Epha* et *Bathus* aequabant amphoram romanam; quare corus continebat 10. amphoras romanas sive libras romanas aquae 800. Bathus tamen juxta Iosephum (*Antiq. VIII.* 2. 9.) comparatur *Metretae*, quae amphoram unam cum dimidio continebat, unde Corus juxta Iosephum continebat 15. amphoras romanas, sive libras 1200. *Seah* סְאָה sive *satum* erat pars tertia bathi seu ephi. *Hin* הִין media pars sati. *Homer* עֹמֶר (Vulg. *Gomor*) pars decima ephi. *Cabus* קַב pars sexta sati. *Log* לוֹג pars quarta cabi. *Quartarius* רְבַע pars quarta *log*. *Cadus* censetur aequalis amphorae atticae. *Artaba* saltem aegyptiaca aequalis 5. modiis sive

libris 133 $\frac{1}{3}$. *Cyathus* קְבִיץ (genus calicis pro mensura vini in mensis) capiebat duodecimam partem sextarii romani. *Cochlearis* כְּפֹר est pars quarta cyathi. *Lethek* לֶתֶךְ (hebr. *lèdech*) dimidium est cori. Consule auctores, quos inferius citabimus.

§ 4.

De Mensuris Longitudinum.

Usi sunt homines ubique gentium proprii corporis partibus ad longitudines dimetiendas. Quare non adeo notatu digna esse potest differentia inter nationes circa mensuras hujusmodi.

Digitus est latitudo digiti transversi. *Palmus minor* est intervallum ab articulo manus expansae ad digitorum radices, seu 4. digitorum transversorum. *Cubitus* est longitudo a flexu brachii dextri usque ad extremum digiti, quae inspecta hominis bene formati statura sex palmis definita est, seu viginti quatuor digitis. Putant aliqui cubitum Scripturae fuisse uno palmo cubitis nostris majorem, cum constitutus fuerit cubitus apud Hebraeos eo tempore, quo corpus hominis erat majus. *Pes* continet quatuor palmos, sive sexdecim digitos; idcirco cubitus est pes cum semipede. *Passus* sive *gressus* est intervallum inter pedes hominis gradientis, quod putatur esse duorum pedum cum dimidio in passu simplici: in alio, quem vocant compositum, 5. pedum. *Milliarium* continet mille passus seu octo stadia. Nam *Stadium* constat 125. passibus. Apud Graecos tantum constabat 100. Graecis Hebraeisque peculiaris erat mensura spatium illud quod distenta manu interjacet pollicem inter ac in-

dicem, continens 12. digitos. Graeci appellabant *Spithama* σπιθαμὴ, Hebraei *Zereth* זֶרֶת. Appellatur etiam *Palmus major*. Hebraei habebant etiam *Chibrath* כִּבְרַת (al. *Chivràd*), quod ut multi putant, erat 100. cubitorum. Duorum millium cubitorum seu 6. ad 7. stadiorum erat *iter seu via Sabbati*, nempe iter quod praetergredi Iudaeis non licebat illa die. Haec mensura erat longitudinis et latitudinis ejus spatii, quod occupabant castra in deserto.

§ 5.

De illis, quae hoc Articulo tradita sunt plura habes apud a Lapide post Commentarium in Pentat. *De Mensuris et Ponderibus Hebraeorum, Graecorum, Romanorum, et Hispanorum*; consule Calmet *Disquisitiones de vetustate monetae signatae* in Pent.; ubi tabula exhibetur, in qua Calmet comparat valorem ponderum, monetarum, longitudinum Hebraeorum, cum valore ponderum, monetarum, longitudinum Gallorum; Tirinum in *Prolegomenis*; novissime apud Sanquintino *Delle misure Lucchesi*. *Badia Fiesolana*. Describit hic oeconomiam, qua Romani ex solo pede pondera, et mensuras alias deduxere. Ex pedum scilicet *iteratione* constituerunt *passum*; ex passibus *milliarium* etc. Ex pede autem diviso constituerunt *palmum*, et ex palmo caeteras mensuras inferiores. Ex pede *cubico amphoram* constituerunt, et ex amphora mensuras alias solidorum, et liquidorum. Pondus vini *octogesima amphorae parte contenti*, *libram* dixerunt, a qua caetera pondera derivarunt. Proponit etiam idem auctor modum comparandi mensuras longitudinis

duarum regionum, comparando scilicet mensuras illas cum longitudine unius gradus *Meridiani*, quae ubique eadem est.

Vide etiam Luca de Samuele Cagnazzi, *Valori delle Misure e Pesi antichi: Napoli* 1825.: nec non *Tabulas Nummor. Pond. et Mens. apud Romanos et Graecos* a cl. Letronne confectas. Ex accuratissimis rationibus ab hoc supputatis,

Denarius Consularis = centesimis 82. denarii italici; 79·78. denarii ab Augusto ad Claudium.

Drachma Attica = centesimis 92.

As = Grammat. 327. 187.

Amphora = Litris 26. 39. 9.

Metretes = Litris 39. 6.

Interim ut aliqua pro usu nostro lectoribus suppetant, notetur 1.° pro ponderibus, monetis, ac mensuris solidorum et liquidorum, libram romanam minorem esse bononiensi, adeo ut illa aequet uncias bononienses undecim et quadrantem. Illa quoque minor est libra parisiensi; valet enim paulo minus quam tres quadrantes hujus librae. 2.° Corbis bononiensis pro liquidis continet 200. libras; ergo aequalis est duabus amphoris cum dimidio. Corbis vero bononiensis pro tritico vulgo censetur pondus continere librarum 140., etsi revera tritici libras contineat circiter 165. 3.° Denarius argenteus, ex quo drachmarum, et siclorum valor deduci potest juxta superius dicta, respondet 15. circiter aut 16. solidis (*bolognini o bajocchi*) monetae bononiensis; vid. *Del Ritrovamento di Medaglie Consolari, e di Famiglie fatto a Cadriano nel Bolognese, Ragionamento* Philippi Schiassii Viri omnis eruditionis, ac doctrinae genere clarissimi, de me

optime meriti. 4.° Pro mensuris longitudinis ex Cl. Scarpellino Rom. Prof. scimus pedem Romanorum sub Vespasiano aequare pollices 11., lineas 2. pl. mi. pedis parisiensis. Pes vero parisiensis aequat circiter uncias 10 $\frac{1}{4}$ pedis bononiensis.

§ 6.

Exempla.

Ad majorem rerum hujusmodi declarationem sint haec exempla.

1.° Quaero quid tribuerit Salomon Regi Hiram singulis annis pro lignis, quae dederat Hiram ad Templi aedificationem. Lego 3. Reg. (V. 11.) dedisse *coros tritici viginti millia.... et viginti coros purissimi olei.* Pondus farinae et olei ponatur aequare pondus aquae aut vini: ita licebit ratiocinari.

Corus = 10 Amphoris.

Amphora = 80 libris romanis.

Ergo Corus farinae = libris rom. 80 × 10 = 800

At 20000 × 800 = 16000000.

16000000 librr. rom. = 15000000 librr. bonon.

15000000 : 140 = 107143 plus minus. Hic erit numerus corbium farinae, quam Salomon tribuit Hiram.

Quod ad oleum:

Corus olei = librr. rom. 80 × 10 = 800.

Sed 20 × 800 = 16000.

16000 librr. rom. = 15000. librr. bonon.

15000 : 20 = 750. Hic erit numerus corbium olei, quod Salomon tribuit Hiram.

2.° Quaero quanti venditus sit Christus. Lego apud Matth. (XXVI. 15.) triginta argenteis.

Argenteum cum variis interpretibus siclo aequivalere reputantes ita ratiocinari poterimus.

Siclus = 4 drachmis pl. mi.
Drachma = denario pl. mi.
Denarius = 15 solidis pl. mi.
Ergo siclus = 4 × 15 = 60.
60 × 30 = 1800 solidis (bajocchi). Hic erit pl. mi. valor monetarum, quibus venditus est Christus.

3.° Quaero quantum Bethania a Ierusalem distaret. Lego apud Ioann. (XI. 18.) *quasi stadiis quindecim*. Hoc posito sic licet ratiocinari.

Stadium = 125 passibus.
Sed 125 × 15 = 1875.
1875 : 1000 = 1 milliario + $\frac{7}{8}$. Haec quasi erit distantia Bethania a Ierusalem.

DISSERTATIO II.

DE IDIOTISMIS COMMUNIORIBUS HEBRAICI AC GRAECI SERMONIS.

CAPUT UNICUM.

Art. I.

De Idiotismis in genere.

Praenotanda.

Quanti facienda sit peritia hebraici, ac graecis sermonis, quibus majori ex parte conscripti sunt S. Scripturae libri, ostenderunt multi, ac prae aliis Melchior Canus in opere *de Locis Theologicis*. Id etiam perspicuum est ex iis, quae alibi innuimus, ubi de Sacrorum Librorum obscuritate et interpretatione locuti sumus. Cum porro non adeo multi illi sint, qui longo ac perdifficili exoticarum linguarum studio dare operam possint, colligemus praecipuos illarum idiotismos, sive proprietates dicendi, ut textuum difficultas, quae ex primigeniis sermonibus enascitur, aliqua saltem ex parte imminuatur.

Quod antequam aggrediamur, monendum in primis censemus, difficilem admodum rem esse latinae linguae scriptoribus vim assequi quam prae se ferunt hebraici idiotismi, qui dum alio sermone exprimendi sunt, enervari haud parum videntur. Nedum autem id difficile, sed et periculosum valde putamus quia

tirones regulas, quae ad hoc traduntur, facile transferunt ad propositiones alias Sacrae Scripturae, quae similes videntur, in quo si errabunt, (errabunt autem saepe) sensum eruent falsum. Tandem in multis etiam vix ullius utilitatis id nobis esse videtur, cum S. Scripturae phrases, quae et usu et Ecclesiae voce familiares nobis sunt factae, melius cognoscimus, non raro saltem, nativis ac simplicioribus coloribus depictas, quam alienis licet fortasse clarioribus. Hisce de caussis (ut creditur) S. Hieronymus in versione sua latina retinere maluit idiotismos hebraicos, quam omnia ad latinae linguae, quam tamen optime callebat, modos revocare. Summopere enimvero, ajebat Augustinus argumenta hujusmodi pertractans (*lib. IX. de Doctr. Christ. cap. 20.*), *cavendum est ne divinis gravibusque sententiis, dum additur numerus, pondus detrahatur*. Nihilominus ne a via, quam interpretes fere sequuntur, recedere videamur, et ne auditores nostros luce illa privemus, qualiscumque sit, quae ex idiotismorum explicatione oboritur, hanc tractationem aggrediemur, ea tamen lege ut Patrum explicatio, et Ecclesiae sensus, quem saniores interpretes ostendunt, cuivis grammaticali commentationi praeferatur.

Monemus praeterea idiotismos alios ita proprios esse hebraici graecive sermonis, ut nullius alterius sermonis sint proprii, alios vero convenire alteri quoque sermoni ex. gr. latino vel italico. *Proprios* illos, *communes* istos appellare possumus. Iam vero in figuris praesertim recensendis nedum proprios sed et communes interdum persequemur, idque tum claritatis gratia, tum interpretum exemplo. Quas autem trademus regulas ab aliis accepimus, a Tirino praesertim in *Prolegomenis*.

Hisce praejactis, ad idiotismorum explicationem proximius accedentes notabimus 1.° in genere (quod ad ea etiam, quae superius diximus magis confirmanda valet) apud Hebraeos exiguum esse numerum radicum, unde caeterae voces omnes derivantur. Hinc idem nomen, verbum, sententia diversis rebus aptatur. Hinc diversitas apud interpretes ac etiam apud eumdem interpretem, dum ita quisque verbum convertit ut sibi convenientius videtur. Ex. gr. *tzinàh* צִנָּה est commune nomen *armorum*, et vertitur 3. Reg. (X. 16.) *scutum*; ibid. 17. *pelta*; Ezech. (XXIII. 24.) *lorica*; ib. (XXVI. 8.) *clypeus*; Amos (IV. 2.) *contus*. Pariter *asciscàh* אֲשִׁישָׁה significat id, quod in conviviis et diebus festis exhilarat, sed vertitur Cant. (II. 5.) *flos: fulcite me floribus*, alias *unguentum*, aut in genere omnia, quae exhilarare possunt. Id valet etiam in multis aliis orationis partibus, ut videbimus. 2.° Interpretes Graeci ac Latini stilo ac phrasi hebraicae nimis interdum adhaerentes hebraizant aliquando, ac soloecismum faciunt, ut notavit ipse Hieronymus in 2. *libr. Commentariorum ad Ephesios*. 3.° Lingua graeca in iis libris, qui graece conscripti sunt non semper est pura. Quemadmodum enim hebraico sermoni commiscuerunt Hebraei multa ex Chaldaeis, quibuscum vixerant in Babylonia, ex vicinis etiam Syris et Arabibus, ita et sub Graecorum imperio, licet graecae linguae assueverint, tamen aliqua interdum ex proprio sermone retinuerunt, ut accidit quando linguas usu addiscimus. Hinc in textu graeco occurrunt voces hebraicae, uti *Amen* אָמֵן (*vere*), *Allelujah* הַלְלוּיָהּ (*Laudate Deum*), *Korban*

קָרְבָּן (*Templi aerarium, oblatio* etc.), *Satan* שָׂטָן (*adversarius*) *Sabaoth* צְבָאוֹת (*Exercituum*) etc. Hinc etiam constructio et modi dicendi Hebraeorum. Ex. gr. Luc. (I. 37.) *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*; idest *omnis res*; (XXII. 49.) *Domine si percutimus in gladio*? idest *debemus ne gladio percutere*? Alia omittimus quae deinceps occurrent: saepe enim aptari possunt ea, quae de hebraica lingua dicemus exemplis e graecis etiam Scripturae libris depromptis. Siriaca quoque sunt aliqua uti *Abba* אַבָּא; *Raca* רֵיק (juxta hebr. *Rek*); *Mammona* מָמוֹן (*Mamòn*); *Maranathà* מָרַן אֲתָא, idest *Dominus noster venit*. Persica sunt *angariare*, *magi*. Expressa sunt etiam graecis vocabulis nomina latina aliqua uti *Legio* Λεγεὼν, *Praetorium* Πραιτώριον etc.

Puritatem graecae linguae aufert praeterea aut saltem obscurat tum ordo, sive phrasis, verborum varius pro varietate peculiarium dialectorum, tum stilus maxime diversus. Et sane Paullus ipse 1. Corinth. (XIV. 6. 18.) (1) testatur se omnium Corinthi civium, incolarumque linguis esse locutum; ex quo patet in una Corinthi urbe, quae colonia Romanorum erat, admixtis Graecis, Hebraeis etc. diversimode homines locutos. Quare licet Paullus puram calleret Graecam linguam ut ostendit in Areopago, nec non coram Felice et coram Festo ut ex Apostolorum Actibus constat; tamen non eumdem servavit sermonem semper, sed se iis

(1) *Nunc autem fratres si venero ad vos linguis loquens . . . . . Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor.*

accommodavit quibus scribebat, quemadmodum et caeteri hagiographi. Retinuit etiam aliqua Cilicibus propria, quippe qui oriundus erat ex Tarso Ciliciae urbe; sicut alii alias retinuerunt dialectos.

Hisce praenotatis persequemur ex ordine in orationis partibus, in figuris, diversis phrasibus idiotismos hebraici praecipue sermonis, tum quia hic difficilior esse solet, tum quia ex superius dictis ipsi graeci libri, et vel ipsae versiones hebraicis modis sunt refertae.

Art. II.

De Idiotismis in Nomine.

1.° In declinatione nominum nulla differentia in casibus, sed solum in numero; ut Itali, sic et Hebraei. Isti porro discriminant aliquos casus litteris quibusdam servilibus, quorum vis interdum indeterminata est et varietatem inducit; ex. gr. Psalm. (III. 3.) *Multi dicunt animae meae: non est salus*, etc. alii vertunt *de anima mea*: Psalm. (IV. 2.) *In tribulatione dilatasti mihi*; alii *dilatasti me*.

2.° Cum Hebraei careant genere neutro, pro neutro adhibent masculinum et frequentius faemininum; ex gr. Psalm. (XXVI. 4.) *Unam* (idest *unum*) *petii a Domino*; Psalm. (CVIII. 27.) *Et tu Domine fecisti eam*, id est *fecisti hoc*.

3.° Frequens est generum mutatio facta relatione ad aequipollens substantivum; ex. gr. Psalm. (XXXIX. 6.) ubi fit sermo de cogitationibus Dei: *Multiplicati sunt super numerum*, idest *multiplicati cogitatus*: Psalm. (CXXXI. 6.) *Audivimus eam in Ephrata, invenimus*

eam in campis silvae, idest *audivimus, invenimus domum Dei aedificandam*.

4.° Saepe abstractum ponitur pro concreto; ex. gr. Exod. (VIII. 26.) *Abominationes enim Aegyptiorum immolabimus Deo nostro?* idest *res abominabiles* vel *abominatas* ab Aegyptiis, qui nefas putabant immolare Deo oves aliaque, quae Deos putabant; Psalm. (XX. 3.) *Desiderium* (idest *res desideratas*) *cordis ejus tribuisti ei, et voluntate* (idest *rebus volitis*) *labiorum ejus non fraudasti eum*.

5.° Carent comparativo; hinc pro illo utuntur aliquando positivo, uti Psalm. (CXVII. 8.) *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine*, idest *melius est* etc.; aliquando unum affirmant et alterum negant; ex. gr. Oseae (VI. 6.) *Quia misericordiam volui, et non sacrificium*, idest *misericordiam potius quam sacrificium*: aliquando utuntur verbo vehementiori pro minus vehementi; ex. gr. ad Rom. (IX 13.) *Iacob dilexi, Esau autem odio habui*, idest *minus dilexi*. Saepe etiam comparativum exprimunt per circumlocutionem additis praepositionibus *prae, super*; ex. gr. (Cant. I. 3.) *Memores uberum tuorum super vinum*. Psalm. (XLIV. 3.) *Speciosus forma prae filiis hominum*: Psalm. (LIV. 22.) *Molliti sunt sermones ejus super oleum*, hoc est *plusquam oleum*.

6.° Carent etiam superlativo: pro eo utuntur aliquando adverbio *valde*, ex. gr. Gen. (I. 31.) *Viditque Deus cuncta quae fecerat: et erant valde bona*, idest *optima*: aliquando utuntur adjectivo cum genitivo nominis substantivi; ex. gr. Psalm. (XLIV. 13.) *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*, idest *ditissimi populorum*: Aliquando addunt nomi-

nativo genitivum pluralem ejusdem nominis; ex. gr. (Cant. I.) *Canticum Canticorum*, idest *canticum excellentissimum*; Eccl. (I. 2.) *Vanitas vanitatum*, idest *res vanissima*.

7.° Eadem res diversis interdum nominibus designatur juxta diversas ejusdem rei proprietates, et conditiones: in Psalm. CXVIII. Leges Dei appellantur: *praecepta*, *mandata*, *statuta*, *custodia*, *justitia*, *aequitas*, *veritas*, *testimonia*, *testamentum*, *via Domini*, *justificationes* etc. et apud Isaiam Redemptio Christi, qua Daemon, mors et peccatum devicta fuerunt, et homines salvati, dicitur *strages*, *salus*, *ultio*, *redemptio*, *indignatio*, *pax*, *caedes*, *protritio*, *victoria*.

8.° Quod attinet ad arbores caeterasque gemmas, et animalia, pauca habent specifica, plura generica, quae idcirco et aequivoca sunt, et variis modis ab interpretibus explicantur: ex. gr. *thannìn* תַּנִּין, sive *thanninìm* תַּנִּינִים significat animal monstruosum praesertim magnitudine: hinc Gen. I. 21. vertitur *cete* (*balena*): Hieronymus et Septuaginta vertunt *Draconem*; alibi quoque aliter.

9.° Quia interpretes graeci ac latini non semper in propria lingua nomina inveniebant, quae hebraicis nominibus responderent, plerumque intactum relinquunt hebraicum nomen; ex. gr. in Exodo occurrit passim vox שִׁטִּים *Scittìm*, et juxta Vulgatam *Settim*, vel *Setim*, nomen ligni peculiaris: in Levitico mensurae propriae Hebraeorum: *hin* הִין, *gomor* עֹמֶר (juxta hebr. *hòmer*), *satum* סְאָה, *cabum* קַב, *epha* אֵיפָה (al. *Ephàh*). Aliquando tamen uti maluerunt voce rei speciem exprimente hebraicae affinem. Ita

pro *Setim* dixerunt *spinam*, *buxum*; pro mensuris Hebraeorum alias usurparunt Graecorum et Romanorum: *modium*, *sextarium*, *congium*, etc.

10.° Cum una eademque persona non raro plura habeat nomina, hinc fit ut modo uno, modo altero nomine appelletur; ex. gr. uxor Abrahae nunc dicitur *Sara* שָׂרָה (juxta hebr. *Saràh*) nunc *Saràï* שָׂרַי, nunc *Iescha* יִסְכָּה (*Ischàh*) ut aliqui interpretantur Gen. XI. 29.

11.° Saepe vix dignoscitur hebraicum nomen in aliam linguam conversum, vel eo quod diverse inflectitur juxta diversam linguae indolem, vel eo quod ratio habetur etymologiae; ex. gr. hebraice et chaldaice dicitur אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ *Achascveròsc* Dan. (IX. 1.) Esther (I. 1. II. 1. etc.), latine vero *Assuerus*: quum vero ea vox significet magnum caput sive ducem, aut eum qui *magna molitur*, persice appellatur *Xerses* (*bellator*) vel *Artaxerxes* (*magnus bellator*) teste Herodoto; graece autem *Oxyares* (*acer mars*). Vid. Tirinum.

12.° Oriens, Occidens, aliaeque mundi plagae designantur respectu habito ad urbem Ierusalem, aut ad Terram Sanctam, quia Iudaei scriptores Iudaeis scribebant. Sic Assirii et Chaldaei dicuntur Aquilonares, Ierem. (I. 14.) *Ab Aquilone pandetur malum*, idest a *Babylone*: sic Dan. (XI. 11.) *Rex Austri* (idest *Aegypti*) conflicturus dicitur cum *Rege Aquilonis* (idest *Syriae*). Ita etiam cum mare mediterraneum, quod Palaestinam alluit, majori ex parte occidens attingat, nomine *maris* intelligitur occidens. Quia tamen mare adhae-

ret etiam ex aliqua parte eidem Palaestinae ad australem plagam, interdum significat austrum; ex. gr. Psalm. (CVI. 3.) *A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari*, idest *austro*.

Art. III.

De Idiotismis in Verbis.

1.° Hebraei pro tempore praesenti, praeterito imperfecto et plusquam perfecto, quibus carent, utuntur praeterito perfecto, vel participio; ex. gr. Gen. (I. 29.) *Ecce dedi vobis omnem herbam*, idest *do vobis*: Psalm. (CXV. 1.) *Credidi, propter quod locutus sum*, idest *credo dum loquor, vel credo, ac ideo loquor;* Ioan. (XVIII. 24.) *Et misit eum Annas ligatum*, idest *miserat*. 1. Cor. (XII. 2.) *Ad simulacra muta.... euntes*, idest *ibatis*.

2.° Hebraei cum careant voce propria optativi, uti etiam latini, modum hunc exprimunt, (1.°) per particulam aequivalentem *utinam;* ex. gr. Psalm. (CXVIII. 5.) *Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas justificationes tuas;* (2.°) saepius per interrogationem; ex. gr. Psalm. (XIII. 7.) *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* (LIV. 7.) *Quis dabit mihi pennas sicut columbae?*

3.° Pro subjunctivo modo, quo pariter carent Hebraei, adhibent ad illum exprimendum vel particulas aequivalentes *si*, *cum*, vel gerundia; ex. gr. Psalm. (IX. 4.) *In convertendo inimicum meum retrorsum;* idest *quando*, vel *cum verteris caput inimicorum* etc. (CXXV. 1.) *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati;* idest *cum converteret* etc.

4.° Peculiare Hebraeis est, ut uno tempore exprimant simul omnia alia tempora ad denotandam rei permanentiam; ex. gr. Psalm. (I. 1.) *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit*, idest, *qui non abiit, nec abit, nec abibit, et qui non stetit, nec stat, neque stabit*.

5.° Pro futuro interdum praeteritum usurpatur ad rei certitudinem, quasi rei praeteritae significandam; et hoc praecipue in Prophetis. In Deut. ex. gr. (XXXII. 15.) Moyses de Hebraeorum populo prophetans ait; *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo:* Psalm. (XXI. 17. et seqq.) *Circumdederunt me.... foderunt.... diviserunt*, quae de passione Christi adhuc futura sunt dicta.

6.° Imperativus modus aliquando exprimit locutionem conditionatam; ex. gr. Psalm. (IV. 5.) *Irascimini, et nolite peccare*, idest *si irascimini* etc.

7.° Cum idem verbum multis apud Hebraeos inflectatur conjugationibus, hinc multae etiam ejusdem verbi significationes, quae non satis possunt exprimi per alia idiomata, tot ejusdem verbi conjugationibus carentia. Idcirco aliquando actio duplicata in verbo continetur; ex. gr. Psalm. (LI. 7.) *Emigrabit te*, idest *emigrare faciet te*: Oseae (VIII. 4.) *Ipsi regnaverunt*, idest *regem sibi constituerunt*: Rom. (VIII. 26.) *Spiritus postulat pro nobis*, idest *postulare facit*.

8.° Aliquando verba sumuntur, ut ita dicam, *in fieri*, seu in actu inchoato, aliquando continuato; ex. gr. usurpatur *facere* pro *conari, incipere, moliri aliquid facere;* et ita

explicatur, quomodo Hebraei dicantur in Deut. (XVI. 6.) egressi vespere ex Aegypto, *Immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de Aegypto*, dum in Exod. (XII. 42.) dicitur id contigisse nocte, *Nox ista est observabilis Domini, quando eduxit eos de terra Aegypti*, et in Num. (XXXIII. 3.) significetur id contigisse mane.

9.° Subinde verba non actum, sed agendi vim designant; ex. gr. Ioan. (I. 9.) *Illuminat omnem hominem*; (vers. 29.) *Tollit peccata mundi*, idest *ex se talem vim habet*. Sic verificantur prophetiae, quae dicunt sub Christo abolenda peccata omnia.

10.° Aliquando verba sumuntur pro adverbiis, ut *convertor, revertor, addo, adjicio*, pro *rursus, iterum, ultra*; ex. gr. Psalm. (LXXVII. 41.) *Conversi sunt, et tentaverunt Deum*, idest *iterum tentaverunt*: (LXXXIV. 7.) *Deus tu conversus vivificabis nos*, idest *iterum vivificabis*: Eccli. (III. 29.) *Peccator adjiciet ad peccandum*, idest *peccatis peccata addet*.

Art. IV.

De Adverbiis, Praepositionibus, ac reliquis Orationis Partibus.

1.° Similitudo exprimitur non raro per casum ablativum; ex. gr. Psalm. (LXVII. 15.) *Nive dealbabuntur in Selmon*, idest *candidi erunt sicut nix, quae abundat in monte Selmon*; et (vers. 31.) *Qui probati sunt argento*, idest *tamquam argentum, quod igne probatur*.

2.° *Non omnis*, licet aliquando denotet

aliquem ut apud Matth. (VII. 21.) *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum*, ut plurimum tamen idem est ac *nullus*; ex. gr. Psalm. (XLVIII. 18.) *Cum interierit non sumet omnia*, idest *nulla*, seu *nihil*: (CXLVII. 9.) *Non fecit taliter omni nationi*, idest *nulli nationi*.

3.° Particula *si* saepe sumitur pro *non* et jurijurando inservit; ex. gr. 3. Reg. (XVII. 1.) *Vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto, si erit annis his ros et pluvia, nisi juxta oris mei verba*, idest *juro pluviam non esse casuram*: Psalm. (XCIV. 11.) *Ut juravi in ira mea: si introibunt in requiem meam*, idest *juravi nequaquam introituros in requiem et terram promissionis*. Similiter apud Marc. (VIII. 12.) *Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum*. Interdum *si* est nota interrogantis; ex. gr. Psalm. (LII. 3.) *Prospexit super filios hominum, ut videat, si est intelligens aut requirens Deum*, idest *ut videat an sit* etc.

4.° Copulativa *et* saepe aequivalet τῷ *idest*: ex. gr. Num. (III. 3.) *Quorum repletae et consecratae manus*, hoc est *quorum manus repletae oleo sunt consecratae*, sive *manus repletae oleo, idest consecratae*.

5.° *In* frequentissima praepositio est apud Hebraeos, et adhibetur etiam pro aliis propositionibus, uti *per*, *cum*, *apud*, *propter*, etc.; ex. gr. *Factum est verbum Domini in manu Isaiae, Aggaei etc.*, idest *per Isaiam, Aggaeum* etc. Interdum *in* cum ablativo significat contactum corporalem, vel metaphoricum et spiritualem ut rem visam oculis ex. gr. Isai. (LXVI. 5.) *Videbimus in laetitia vestra*, idest *laetitiam vestram*. Saepe redundat; ex gr. Gen.

(XLVIII. 22.) *Tuli .... in gladio et arcu meo;* Luc. (XXII. 49.) *Si percutimus in gladio.*

6.° *Ad* saepe valet *de;* ex. gr. 2. Reg. (III. 18.) *Dominus locutus est ad David* (idest *de David*) *dicens: in manu servi mei David:* ad Hebraeos (I. 7.) *Ad angelos quidem dicit,* (idest *de Angelis*); et (IV. 13.) *Ad quem nobis sermo:* idest *de quo.*

7.° *A* saepe valet *apud, coram,* ex. gr. Eccli. (XLI. 21.) *Erubescite a Patre et Matre,* idest *coram iis.*

8.° *Quoniam, quia, eo quod* et similia perinde valent ac *quamvis, etsi,* ex. gr. Ierem. (VII. 10.) *Liberati sumus eo quod* (idest *quamvis*) *fecerimus omnes abominationes istas:* Gen. (XVIII. 27.) *Loquar ad Dominum meum, dum sim pulvis et cinis,* idest *etsi sim pulvis* etc. Item *propterea* non semper indicat caussam, sed interdum eventum, sive consecutionem rei, et saepe conjungit sequentia cum antecedentibus; idem de *ut, quia, propter quod;* ex. gr. ad Rom. (V. 20.) *Lex autem subintravit ut abundaret delictum,* idest *occasione legis homines deliquerunt; ita ut sermo impleretur,* et similia. Idiotismum hunc melius agnoveris si notes difficultatem exprimendi particulas alterius idiomatis, praesertim si particulae istae aequivocae sint, ut praecipue in hebraico sermone contingit, qui valde concisus et foecundus significationis est. Hinc facile explicari illud potest, cui multa alia similia sunt: Psalm. (LXX. 15.) *Quoniam non cognovi litteraturam introibo in potentias Domini,* idest *quamquam non cognoverim.* Eadem enim particula hebraica כִּי (*chi*) aeque significare potest *quoniam, quia, quamvis, nam,* etc.

9.° Duas praepositiones aliquando jungunt Hebraei; ex. gr. Deut. (IX. 14.) *Deleam nomen ejus de sub caelo*: Psalm. (LXXVII. 70.) *Elegit David servum suum et sustulit eum de gregibus ovium, de post foetantes accepit eum*, idest *accepit David de statu in quo ibat post oves etiam praegnantes, ac foetas*.

10.° Usitatissimum est Hebraeis, Chaldaeis, Graecis, sermonem incipere a vocibus *et*, *ergo*, *igitur*, *autem*, sive ob linguae idiotismum, sive propterea quod sermonem colligant cum alia re vel scripta in alio volumine, vel mente comprehensa, ut patet initio Lev. *Vocavit autem Moysen .... Dominus*; Num. *Locutusque est Dominus*; Ios. *Et factum est post mortem Moysis*, etc.

Art. V.

Phrases variae, ac locutiones figuratae.

1.° Unus sensus aliquando pro alio sensu accipitur, ac praesertim *visus* qui principalis est; ex. gr. Exod. (XX. 18.) *Cunctus autem populus videbat vocem*, idest *audiebat*.

2.° Ad rei emphasim, excellentiam, universalitatem significandam Hebraei utuntur geminatione (1.°) *verborum* ex. gr. 1. Reg. (XXVI. 25.) *Benedictus tu fili mi David, et quidem faciens facies, et potens poteris*, idest *felicissime operaberis*: sic Psalm. (CXVII. 18.) *Castigans castigavit*; Thren. (I 2.) *Plorans ploravit in nocte*: (2.°) *nominum*, ac ita ut addito genitivo plurali significetur rei excellentia, uti *Canticum Canticorum*; *Vanitas, Vanitatum*, etc. repetito vero eodem nomine per eumdem casum significetur multitudo et universali-

tas; ex. gr. Psalm. (LXXXVI. 5.) *Homo et homo natus est in ea;* idest *multi homines;* (CXXI. 4.) *Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini;* (CXLIV. 4.) *Generatio, et generatio laudabit opera tua.* Aliquando etiam nomen repetitum diversitatem et discrepantiam significat; ex. gr. Psalm. (XI. 3.) *Labia dolosa in corde et corde locuti sunt,* idest corde duplici: Prov. (XX. 23.) *Abominatio est apud Deum pondus et pondus:* idest pondera leviora ad vendendum, et graviora ad emendum. (3.°) *propositionum*, ac praesertim in carmine, ubi saepissime in postero hemistichio idem vel fere idem repetitur; ex. gr. Psalm. (LXIX. 1.) *Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina;* (CI. 2.) *Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat.*

3.° Ad rei pariter exaggerationem utuntur nominibus divinis, vel aliis caelestia ac sublimia indicantibus; ex. gr. Psalm. (XXXV. 6.) *Domine in caelo misericordia tua et veritas tua usque ad nubes;* et iterum (vers. 7.) *Iustitia tua sicut montes Dei.*

4.° In numeris personarum, annorum etc. computandis utuntur communiter numero rotundo, neglectis paucis, qui supersint aut desint. Ita dicuntur *septuaginta seniores, septuaginta interpretes, septuaginta discipuli Domini,* neglectis uno vel duobus. Septuaginta filii Ierobaal dicuntur Iudic. (IX.) interfecti ab Abimelech, cum duo deessent nempe ipse Abimelech et Ioatham, qui evasit.

5.° Aliquando scriptores sacri de se ipsis loquuntur quasi de aliis; ex. gr. Moyses Num. (XII. 3.) ait. *Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in*

terrà: Ioannes (XIX. 27.) ait de se ipso: *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. Nimirum, omissis aliis, Spiritus Sanctus loquebatur per Moysem de Moyse, de Ioanne per Ioannem.

6.° Cum Hebraei nominibus propriis vel gentiliciis mysterium aliquod, vel rem particularem significent, interpretes pro nomine hebraico utuntur ejusdem explicatione in lingua propria; ex. gr. Gen. (XXVI.) nomina hebraica puteorum vertuntur per voces: *calumnia*, *inimicitia*, *abundantia*, quae illis respondent, ac illa explicant.

7.° Nominibus *Samaria*, *Ephraim*, *Ioseph*, *Israel*, *Iacob*, ante captivitatem Babylonicam designantur decem tribus schismaticae, quarum sedes erat in Samaria, in tribu Ephraim, a quo ac proinde a Iosepho utpote patre Ephraim genus suum ducebat Ieroboam caput schismatis. Erant autem istae tribus major pars Israelis, et Iacobi filiorum.

8.° Cum Deus apparuisse dicitur, id de angelis Deum ipsum repraesentantibus intelligunt Hieronymus (in Galat. III.), Augustinus (*lib.* 3. *de Trinitat. c. ult.*), aliique non pauci inter Patres. Enimvero qui Moysi dixit Exod. (III. 6.) *Ego sum Deus .... Abraham*, angelus erat teste etiam D. Stephano Act. (VII. 30.) *Et expletis annis quadraginta apparuit illi* (Moysi) *Angelus in deserto montis Sinae in igne flammae rubi*. Sic etiam qui legem dedit Moysi in Sina angelus dicitur a Paullo ad Galat. (II. 19.) *Ordinata* (lex Moysis) *per angelos*, cum tamen in Exod. (XIX. 20.) dicatur: *Descenditque Dominus super montem Sinai .... et vocavit Moysen* etc.

9.° *Vasa* apud Hebraeos vocabantur quae-

vis instrumenta. Ita *vasa mortis*, omnia sunt, quibus mors infertur; *vasa belli*, arma ac instrumenta bellica; *vasa psalmi* et *cantici*, instrumenta musica. Simili phrasi ad multas alias relationes significandas extendunt nomen *filii*; ex. gr. *filia pharetrae*, sagitta; *filia maris*, insula; *filii olei*, campi pingues; *filii mortis*, qui digni sunt morte. Sic multi explicant illud de Saul 1. Reg. (XIII. 1.) *Filius unius anni*, pro primo regni anno.

10.° *Calix* et *funiculus* non raro indicant haereditatem, quia haeredes in divisione metiebantur agros funiculis, et sortes mittebant in calicem. Calix denotat etiam bonum aut malum cuique a Deo decretum, sumpta metaphora a veteribus conviviis, in quibus architriclinus calicem et vini portionem cuique assignabat.

11.° *Non amplius, non ultra, aeternum, generatio generationis, saeculum*, non semper veram denotant perpetuitatem, sed longam durationem, cujus finis vitam excedat hominis viventis; ex. gr. Isai. (XXIII. 12.) *Non adjicies ultra ut glorieris*; Ezech. (XXVI. 14.) *Nec aedificaberis ultra*, cum tamen Tyrus, de qua ambo loquuntur post longum tempus reaedificata sit. Sic etiam 1. Paral. (XV. 2.) Levitae dicuntur electi ad portandam arcam et ad ministrandum *in aeternum*: *Illicitum est ut a quocumque portetur arca Dei nisi a Levitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, et ad ministrandum sibi in aeternum*. Aliquando etiam dictiones illae rem solum exaggerant, ex. gr. Ion. (IV. 9.) *Irascor ego usque ad mortem*, idest *nullo modo patiar* etc.

Notant porro interpretes tunc veram exprimi in Scripturis perpetuitatem quando nomini *aeternum* (hebr. עולם *holàm*) aliquid addi-

tur: ex. gr. cum dicitur: *in aeternum et ultra*, aut aliud simile. Origenes (*Homil. VII. in Exod. num.* 13.) in illud: *Domine qui regnas in saeculum, et in saeculum, et adhuc*, ait: *Quoties in saeculum dicitur, longitudo quidem temporis, sed esse finis aliquis indicatur; et si in aliud saeculum dicatur, aliquis sine dubio longior quidem, tamen ponitur finis; et quoties saecula saeculorum nominantur, fortasse licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliquis terminus indicatur. Quod vero addit in hoc loco*, et adhuc, *nullum sensum termini alicujus, aut finis reliquit. Quodcumque enim illud cogitaveris, in quo finem putes posse consistere, semper tibi dicit sermo propheticus*, Et adhuc, *velut si loquatur ad te, et dicat: putas in saeculum saeculi Dominum regnaturum?* Ed adhuc; *putas in saecula saeculorum?* et adhuc. *Et quomodocumque dixeris illud de regni ejus spatiis, semper tibi dicit Propheta*, Et adhuc. Praeterea notanda erit ad hoc diligenter rei, de qua agitur, natura, in primis vero Ecclesiae, et SS. Patrum sensus.

12.° Nonnunquam symbolis et aenigmatibus res exprimuntur, ex. gr. Ieremias per *iram columbae*, et *gladium columbae* significat iram et gladium Chaldaeorum, in quorum vexillis erat columba argentea pennis inauratis; Daniel per statuam et per bestias denotat quatuor Monarchias (1).

(1) De hoc obiter adnotandum cum Pluche (*Istoria del cielo*) ante alphabeti inventionem homines consuevisse res exprimere signis, quae objecta ipsa fere depingerent. Ille porro usus retentus est characteribus quoque inventis in rebus sive sacris, sive publicae instructionis, ex quo idem Pluche ido-

13.° Non raro per synecdochen pars sumitur pro toto, vel contra. Ita anima, sanguis, caput, pro toto homine; Psalm. (LXV. 12.) *Imposuisti homines super capita nostra*, idest *super nos*. Eodem modo genus pro specie sumitur, ut tempus pro anno; ex. gr. Dan. (VII. 25.) *Tempus et tempora et dimidium temporis*, ad denotandos tres annos cum dimidio: vel contra species pro genere; ex. gr. Psalm. (CXI.) *Justitia* aut *Misericordia* pro quacumque virtute; Isai. (I. 15.) *Manus enim vestrae sanguine plenae sunt*, ubi sanguis idest homicidium ponitur pro quovis peccato: vel materia accipitur pro re ex ea materia confecta, ex. gr. ludere in omnibus lignis fabrefactis pro ludere omnibus instrumentis musicis; *David autem et omnis Israel ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis* (2. Reg. VI. 5.).

14.° Per metonymiam effectus ponitur pro caussa, subjectum pro accidente, continens pro re contenta vel vicissim: ita Templum pro sacerdotibus, Samaria pro Samaritanis etc.; ut 2. Corinth. (V. 21.) *Eum qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit*, idest hostiam pro peccato; ad Hebr. (XIII. 10.) *Habemus altare, de quo edere* (idest de contentis in altari) *non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt*. Per eamdem figuram potentia saepe vel actus pro objecto accipitur ejusdem potentiae vel actus; ita in prophetis praecipue *visio* sumitur pro *re visa*, *auditus* pro *re audita*, *spes* pro *re sperata*: sic Gen.

lolatriae originem repetit. Notandum quoque ex signis sive symbolis ortum habuisse scripturam hieroglyphicam apud Egyptios, de qua vid. cl. Champollion. (*Precis du système Hieroglyphique*).

(XXXI. 42. et 53.) *timor Isaac* appellatur is, quem timebat Isaac.

15.° Per antonomasiam commune aliquod nomen ad individuum significandum usurpatur. Ita *Fluvius* vel *Flumen* (praefixo articulo demonstrativo in textu hebr. et vers. graec.) indicat Euphratem ; atque *Filius hominis* Christum.

16.° Per antiphrasim euphonismi gratia res interdum designatur per ejus oppositum : ex. gr. Deut. (XXII. 9.) *Non seres vineam tuam altero semine, ne et sementis quam sevisti, et quae nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur,* idest (juxta multos) *polluantur*: Iob. (I. 5.) *Ne forte peccaverint filii mei et benedixerint Deo*, idest *maledixerint*. Figuram hanc profani etiam agnoscunt, ac vocant *contralocutionem*, exemplum suppeditant graeci in voce *Eumenides* εὐμενίδες, quo nomine quamvis quid placidum significetur, indicant furias. Latini etiam *Parcas*, uti quidam putant, eas vocant, quae *non parcunt*; *bellum* quod pulchrum non est. Nos quoque vernaculo sermone dicimus *benedetto quel tale!* contrarium sensum animo revolventes.

17.° Ironia invenitur in sacris libris; ex. gr. Gen. (III. 22.) *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum*; et in Deut. (XXXIII. 38.) dicitur de falsis Diis: *Surgant et opitulentur vobis, et in necessitate vos protegant.*

18.° Per hyperbolem multa exaggerantur; ex. gr. frumentum coaequatur arenae maris; *Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenae maris coaequaretur*, Gen. (XLI. 49.); argentum aequiparatur lapidibus 3. Reg. (X. 27.) *Fecitque* (Salomon) *ut tanta esset abundantia argenti in Ierusalem quanta et lapidum*. Ad hy-

perbolem quoque revocandae sunt hae, similesque phrases: *non est factum tale unquam; non fuit nec erit simile*. Nam ut ait Calmet (*in 4. Reg. XVIII.* 5.): *Si quis hasce loquendi phrases, quae crebrae sunt in Scriptura, ad litterae tenorem urgere voluerit, ille quidem non satis consentanea admittere convincatur necesse est, ac sacris libris tribuantur, quae a mente sacrorum scriptorum alienissima sunt. Easdem, quas Ezechiae, laudes Iosiae vindicat Scriptura; alibi vero in ipsam eamdem classem refert Davidem, Ezechiam et Iosiam quasi in tribus illis par esset virtutis gradus.* Quare sensus erit solummodo de re maxima in iis locis agi.

19.° Per hypallagen unum interdum subjicitur pro alio; ex. gr. Iud. (VIII.) juxta textum hebraicum legitur: *Civitatem miserunt in ignem*, idest *miserunt ignem in civitatem*.

20.° Praeter varias metaphoras sparsim indicatas superius, sequentes nota.

(1.°) Apud Isaiam barbarae et ferae nationes dicuntur *lupi*, *serpentes*, *dracones*, *leones* etc. alias homines virtute praediti vel vitiosi comparantur *deserto arido*, *campis*, *arboribus*, *vineis*, *montibus*, *fluminibus*, *urbibus* etc.

(2.°) Quidquid laedit aut affert caedem vocatur *sagitta*, *ignis*, *turbo*, *tempestas*, *grando*, *procella*.

(3.°) Quod in frumento oleo ac vino optimum est, dicitur *adeps frumenti*, *medulla olei*, *vinique*; ex. gr. Num. (XVIII. 12.) *Omnem medullam olei et vini ac frumenti, quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi*: Psalm. (CXLVII. 3.) *Et adipe frumenti satiat te*.

(4.°) *Cornu* (hebr. קֶרֶן *Kèren*) metapho-

rice est *robur*, quia cornuta animalia robur suum in cornibus habent: ita Psalm. (LXXIV. 11.) *Cornua peccatorum confringam, et exaltabuntur cornua justi*. Pari ratione voce *cornu* aliquando regnum indicatur.

(5.°) *Onus* praesertim apud Prophetas indicat praedicationem afflictionis et punitionis; ut Isajas ubi ait: *Onus Aegypti*, *onus Moab*.

(6.°) *Suscitare gladium*, *verbum*, *arcum*, *juramentum*, *pactum*, est facere ne otiosa sint pacta, promissa, minae, etc. ex. gr. 4. Reg. (XXIII. 3.) de Iosia, reperto legis volumine: *foedus percussit, ut ..... suscitarent verba foederis hujus, quae scripta erant in libro illo;* idest pacta omnia foederis complerent.

21.° Plerumque ab una metaphora fit transitus ad aliam immediate; ex. gr. Isai. (XXVII. 1.) Diabolus prius dicitur לִוְיָתָן *Leviathan* (vulgo *balena*) mox *vectis*. Oseae II. Synagoga quae prius dicitur *mulier*, mox *vinea* vocatur.

22.° A metaphora, aliaque figura fit aliquando transitus ad rem figuratam; ex. gr. a flore ad Christum; vide Isai. XI.

23.° Quandoque rei tribuitur nomen figurae ipsius, uti Messias appellatur David Ezech. (XXXIV. 23.) Oseae (III. 5.); vel nomina parentum tribuuntur filiis, ut Hebraei dicuntur Israel, ac Idumaei Esau; vel alicui nomen alterius tribuitur, cum quo ille habeat similitudinem, uti Israelitae impii vocantur *Chananaei*, *semen Chanaan*, *Amorrhaei*, *Sodomitae*, *Gomorrhaei*. Ita Deus, ut Hebraei similes Sodomitis et Gomorrhaeis depingantur, ait: *De vinea Sodomorum vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhae* Deut. (XXXII. 32.).

24.° Per hendiadin unum in duo dividitur,

uti Virgilius etiam (Aeneid. I.) dixerat: *aurum fraenosque momordit*, idest fraenos aureos; ex. gr. Gen. (I. 14.) *Sint* (Sol et Luna) *in signa et tempora, et dies et annos*, idest in signa temporum, dierum et annorum: (III. 16.) *Multiplicabo aerumnas tuas, et conceptus tuos*, idest multiplicabo aerumnas conceptuum tuorum.

25.° Nonnumquam per ellypsim tacent Hebraei particulam comparationis vel similitudinis; ex. gr. Prov. (XVI. 24.) *Favus mellis, composita verba: dulcedo animae, sanitas ossium*.

26.° Interdum etiam Hebraei loquuntur per ellypsin verbi substantivi *sum, es, est*, uti et Latini; ex. gr. Psalm. (IV. 3.) *Filii hominum usquequo gravi corde?* idest *estis* vel *eritis* gravi corde.

E duobus supra allatis idiotismis, exsurgit explicatio nunnullorum difficilium locorum. David in Psalmo LXVII. in quo loquitur de inimicis suis, et prophetice de Christi, ejusque Ecclesiae hostibus (vers. 14.) ait: *Si dormiatis inter medios cleros, pennae columbae deargentatae, et posteriora dorsi ejus in pallore auri*, idest si versemini in cleris, seu in maximis periculis, in quibus sortes de vita bonisque mittantur, *eritis sicut pennae columbae deargentatae*, sive eruemini vegetes ac gloriosi sicut columba, cujus pennae lucentes ut argentum, et cujus cauda splendens est ut pallens aurum; et (vers. 31.) *Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, ut excludant eos, qui probati sunt argento*, idest increpa ac perde tyrannos vel populos idololatras, qui furunt devastant subditos bonos, probatos ut probatur argentum;

quemadmodum furunt ac devastant ferae inter cannas arundineti, vel sicut tauri in grege vaccarum. In libro Iob. (XXXVII. 22.) habetur: *Ab aquilone aurum venit, et ad Deum formidolosa laudatio*, idest uti optimum aurum a partibus septentrionalibus illuc proveniebat solum, ita non laus quaelibet aeque est accepta Deo, sed optima ea est, quae a corde repleto sancto timore provenit.

27.° Aliquando siletur ipsum comparationis membrum; ex. gr. in 2. Reg. (XXIII. 4.) sic loquitur David: *Sicut lux aurorae, oriente sole, mane absque nubibus rutilat, et sicut pluviis germinat herba de terra;* tacetur hic membrum comparationis, idest, talis fuit regni mei et felicitatis domus meae fulgor.

28.° Per hysterologiam perturbatur historiae ordo, et primo describitur quod posterius est; ex. gr. in Num. (XI. 3.) describitur plaga ignis antequam narretur murmur, ob quod inflicta fuit. In prophetis, ac Ieremia praesertim id frequenter occurrit.

Si quis porro miretur in Scriptura Sacra hos dicendi modos inveniri, qui irregulares videntur ac duri, meminerit in aliis quoque libris, qui vetustioribus linguis sunt exarati, hujusmodi locutionum exempla non deesse; adeat insuper primam nostrarum Institutionum partem, ubi de *Scripturae stilo* agitur; adeat quoque interpretes, ac praesertim Lorinum in Psalmos, et Pinedam in Iob. Plura etiam invenies apud Xaverium Matthei, qui dissertationibus praeliminaribus in Psalmos multa ac varia comparat Scripturae loca cum locis Pindari, Homeri, aliorumque, nec non apud Mingarelli *in Pindarum*, et Can. Firmum Lanzoni, *de sublimitate Scrip. Sacr.*

DISSERTATIO III.

CANONES SIVE REGULAE PRO ALIQUIBUS SCRIPTURAE LIBRIS EXPLICANDIS.

Nimium esset omnium singulatim Sacrae Scripturae librorum canones exarare, omnesque percensere. Si quis hoc desideret, adeat Cornelium a Lapide, aliosque doctissimos interpretes, qui singulis, quos interpretantur, libris, suos canones apponunt. Nos praecipua delibabimus, quae ad eos libros spectant, qui non minus necessarii sunt quam alii, ac majorem obscuritatem prae se ferre videntur. Sit ergo

CAPUT I.

CANONES PRO LIBRIS VETERIS TESTAMENTI.

Art. I.

Canones pro Psalmis.

Canon I. *In Psalmis non raro mutantur personae sive quae loquuntur, sive de quibus fit sermo, sive ad quas sermo dirigitur.* Sic Psalm. II. incipit loqui Propheta: *Quare fremuerunt gentes etc.*; deinde loquuntur gentes frementes in Christum: *Dirumpamus* etc.; rursus Propheta: *Qui habitat* etc. postea Christus: *Ego autem constitutus sum* etc.; vers. 10. iterum loquitur Propheta cohortans ad amplectendam Christi disciplinam: *Et nunc reges* etc.

Pariter Psalm. IV. *Cum invocarem* vox est vel Prophetae, vel Christi, vel Ecclesiae, loquentis nunc ad Deum, nunc ad gentes, nunc ad Ecclesiae membra. Personarum hujusmodi in Psalmis mutatio tribuitur ab aliquibus usui Hebraeorum, juxta quem versus ejusdem Psalmi a pluribus choris canebantur.

Canon II. *David in Psalmis loquens plerumque gerit figuram Christi et Ecclesiae*. Ita Augustinus initio Enarrationis *in Psalm. LIX. Deus repulisti nos*, ait: *David Rex unus homo fuit, sed non unum hominem figuravit, quando scilicet figuravit Ecclesiam ex multis constantem, distentam usque ad fines terrae. Quando autem unum hominem figuravit, illum figuravit, qui est mediator Dei et hominum, homo Iesus Christus*.

Canon III. *Dum in Psalmis loquitur Christus ita persape intelligendus est ut loquatur non ipse solus, sed et corpus ejus mysticum quod est Ecclesia*. Saepissime hoc monet Augustinus scribens in Psalmos. Sic *Praefat. in Psalm. XL. Beatus qui intelligit super egenum*, ait: *Commendamus autem saepius nec nos piget iterare quod vobis utile est retinere, Dominum nostrum Iesum Christum plerumque loqui ex se, idest ex persona sua, quod est caput nostrum, plerumque ex persona corporis sui, quod sumus nos, et Ecclesia ejus: sed ita quasi ex unius hominis ore sonare verba, ut intelligamus caput et corpus in unitate integritatis consistere, nec separari ab invicem*; et in Psalm. LVI. *Miserere* etc. *quoniam in te confidit*, paulo post initium ait: *Quia ergo totus Christus caput est, et corpus ejus: propterea in omnibus psalmis sic audiamus vocem capitis ut audiamus et vocem corporis. Noluit*

enim loqui separatim, quia noluit esse separatus dicens: ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi. Similia alibi repetit Augustinus.

Canon IV. *Aliquando Christus loquitur solum ex persona capitis, quod est ipse, vel ex persona solius corporis sui, vel ex persona utriusque, vel ex persona alicujus membri de corpore. Aliquando enim* (inquit Augustinus *Praef. in Psalm. LVIII. Eripe me de inimicis meis* etc.) *invenis verba quae non congruunt capiti, et nisi ea coaptaveris corpori nutabit intellectus tuus. Rursus invenis verba, quae non apta sunt corpori, et Christus tamen loquitur. Ibi non timendum est ne erret quisque: cito enim pergit, ut capiti aptet quod videt corpori non convenire.* Et *Praefat. in Psalm. CXL. Domine clamavi ad te, exaudi me* etc., n. 3. haec habet: *Capitis est proprium loqui etiam in persona membrorum. Ipsam nostram consuetudinem advertite. Primo quomodo loqui in membris nostris non potest nisi caput. Iam verum caput nostrum quomodo loquatur in persona omnium membrorum, advertite. In angusto tibi pedem aliquis calcat, calcas me, dicit caput. Vulneravit tibi aliquis manum, vulnerasti me, dicit caput. Caput tuum nullus tetigit, sed loquitur unitas compaginis corporis tui. Omnium membrorum tuorum personam illa, quae in capite est lingua suscepit; ipsa pro omnibus verbis fungitur. Sic ergo audiamus Christum loquentem.* Exemplum sit Psalm. XXXIX. *Expectans expectavi Dominum* etc. in quo loquitur Christus ex persona solius capitis versibus 8. 9. *tunc dixi ecce venio* etc.: ex persona solius corporis vers. 13. *comprehenderunt me iniquitates*

meae etc.; ex persona utriusque ubi ait: *Expectans expectavi Dominum et intendit mihi*; ex persona alicujus membri e corpore vers. 2. *eduxit me de lacu miseriae* etc. Similiter Psalm. CXL. *Domine clamavi ad te, exaudi me* etc. continet diversissima, quae cohaerere non possunt nisi in diversorum persona.

Canon V. *In Psalmis non raro opponitur corpori Christi cum bonis corpus Diaboli cum malis, ac inter ea describuntur machinationes, bella, victoriae. Sicuti enim* (inquit Augustinus *in Psalm. CXXXIX. Eripe me Domine ab homine malo* n. 7.) *bonorum caput Christus est, sic illorum* (malorum) *caput Diabolus*. Quare de talibus hostibus intelligendae sunt multae querelae Psalmorum; ex. gr. Psalm. (III.) *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me*, Psalm. (VI. 11.) *Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei*, et similia.

Canon VI. *Frequenter fit repetitio ejusdem sententiae sive iisdem, sive diversis verbis*. Hoc namque multum inservit ad commendationem divini eloquii, et ad movendos animi affectus, ad quod praecipue diriguntur Psalmi. Ex. gr. Psalm. II. *Qui habitat in caelis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos*. Similia in aliis ejusdem Psalmi versiculis. Psalm. CI. *Domine exaudi orationem meam : et clamor meus ad te veniat*. Imo saepe saepius in Psalmis alterum hemistichium explicat ac repetit primum.

Canon VII. *Ut Psalmi utiliter legantur varii affectus, quos in iis Propheta exprimit, induendi sunt*. David enim sparsim posuit in Psalmis affectus nunc amoris, nunc admirationis, nunc laudis, nunc humiliationis, nunc poe-

nitentiae etc. Ne arida ergo sit Psalmorum recitatio, affectus iidem induendi sunt. Et revera Psalmi non sunt historiae solummodo vel prophetiae, sed simul sublimia ac poetica incitamenta ad omnimodos affectus; qua de re praecipue legendus est S. Basilius *prooem. in Psalm.*

Canon VIII. *Psalmorum imprecationes ita sunt explicandae, ut non contineant malos contra charitatem affectus.* Vehementes quidem in Psalmis inveniuntur imprecationes, ac praesertim in Psalm. CVIII. *Deus laudem meam ne tacueris.* At divinitas Psalterii, mansuetudo ipsa Davidis vetat hujusmodi affectus in pravum detorquere sensum. Enimvero, ut arguit Calmet, tota Davidis vita clementiae et mansuetudinis exemplum et exercitium fuit. Eluxit vero illius animi virtus dum bis vitae Saulis injusti persecutoris pepercit, imo dum illum reveritus semper est ac mortuum flevit. Deinde testatur ipse in Psalm. VII. 5. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, et comprehendat et conculcet in terra vitam meam et gloriam meam in pulverem deducat.* Innumera quoque sunt in Psalmis loca, in quibus exprimit David sensus charitatis in Deum et proximum.

Triplicem autem assignat modum has explicandi imprecationes D. Thomas (2. 2. *quaest.* 25. *art.* 6. *ad tertium*) his verbis: *Uno modo per modum praenuntiationis non per modum operationis, ut ex. gr. sit sensus* convertantur peccatores in infernum, idest convertentur. *Alio modo per modum operationis, ut tamen desiderium optantis non referatur ad poenam hominum, sed ad justitiam punientis secun-*

dum illud Psalm. LVII. Laetabitur justus cum viderit vindictam, *quia nec ipse Deus puniens laetatur in perditione impiorum, ut dicitur Sap. I., sed in sua justitia: quia* justus Dominus et justitias dilexit (Psalm. X.). *Tertio ut desiderium referatur ad remotionem culpae non ad ipsam poenam ut scilicet peccata destruantur, et homines remaneant.*

Calmet vero Argumento *in Psalm. XXXIV.* haec habet: *Optime igitur ita acriter adversus inimicos invehi potuit David, uti hic legitur; ac multis quidem de caussis. I. Vivido illorum conversionis desiderio. Plecte illos, Deus, ut male agere, atque in te peccare cessent. II. Ut in hac vita suppliciis affecti, minoribus in altera crucientur. III. Ut eorum poena impios et illorum exemplo abutentes coerceat. IV. Ut molestia liberentur justi, qua ab impiis iniquissime vexantur. V. Ut Dei gloria vindicetur, quam impii, Deum justorum patronum esse negantes, violant. VI. Ne justi perverso impiorum exemplo corrumpantur. His animadversionibus frequenter opus erit, ne Prophetae verba, nimiam in hostes acrimoniam exhibentia, tanto Propheta indignissima videantur.*

Non abs re porro erit speciatim afferre explicationem quamdam Psalmi CVIII., quam exhibet Xav. Mattei, (*Salmi Tradotti; Salmo CVIII.*) quamque summa animi gratulatione refert acceptam CL. Mingarellio Abati Rhenano. Iuxta illam scilicet imprecationes, quae in hoc Psalmo leguntur, verba sunt hostium Davidis, et omnium deinde nominis Christi proditorum, qui maledicta haec in eum conferunt. Enimvero, relatis maledictionibus, ait David: *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi,* juxta Hieron. *haec retributio eorum:*

nempe contorquebuntur gladii in eos, atque sic ipsi punientur. Hoc sensu explicandus est Petrus, dum in electione Apostoli loco Iudae, dixit implendam esse prophetiam, quae scripta est in libro Psalmorum: *Fiat commoratio eorum deserta, et non sit qui inhabitet* etc. quatenus nempe puniendi erant inimici Christi iisdem gladiis, quibus ipsum jugulare conati sunt, ut David praedixerat. Interpretatio haec illud evincit, quod superius docuimus, in Psalmis non raro fieri mutationem personarum loquentium.

Art. II.

Canones pro libris propheticis.

Canon I. *Speciali Dei consilio Prophetiae sunt obscurae.* Hoc enim omisso, quod aliis quoque Scripturae libris commune est, voluisse Deum ut homines necessitatem agnoscerent et luminis sive spiritus divini ad recte intelligendas prophetias (de quo 2. Petr. I. 20. *Hoc primum intelligentes quod omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*) et judicii Ecclesiae tanquam interpretis infallibilis, hoc inquam omisso, animadvertendum est Iudaeos si prophetas clare intellexissent, prophetas ipsos, ac prophetias ob tristia et ingloria, quae illis in poenam praedicebantur, fuisse perdituros. Incolumitati ergo prophetarum simul ac prophetiarum servandae, obscuritas tribuenda est, quod bene notant Chrysostomus (*in Psal. CXVII. num.* 5.); et Eusebius (*Praefat. lib.* 6. *Dem.*

Evang.) Hieronymus (*in Nahum III.*) caussam innuit aliam dicens prophetas esse aenigmatibus plenos, *ut non facile pateat sanctum canibus, et margaritae porcis, et profanis sancta sanctorum.* Prophetia autem obscura praecipue redditur ratione stili sublimioris et poetici, frequenti usu troporum, et chriae realis, qua scilicet significantur res per facta, quod erat orientalibus familiarissimum, adeo ut opportune colligat a Lapide initio *Comm. in Prophetas, Hieroglyphica, et Sacra Symbola ex IV. Prophetis.* Deinde prophetia obscura saepe est praedictione mysteriorum, quae per se tenebris obvolvuntur. Notandum vero prophetiae sicut aliarum Scripturae partium, obscuritatem apud nos crevisse tum propter linguarum ignorationem, quibus illae exaratae sunt, tum propter distantiam temporum et usuum diversitatem, ad quae fit frequens allusio, (vid. Can. IV.) atque exinde quod ignoramus circumstantias personarum et temporum, in quibus Prophetae scripserunt, ac historia de eventu, seu prophetiis adimpletis, vel deest nobis vel manca est, uti de illis, quae praedicta sunt Philistaeis, Moabitis, Aegyptiis, Aethiopibus etc.

Sed si prophetarum dicta ita erant obscura, ut eorum sensus interdum esset vel ipsis ignotus, cui bono erunt illa? Pro solutione nota 1.° non semper et omnibus fuisse obscura prophetarum oracula, uti ex. gr. Iudaeis, qui multa ex Prophetis credebant, aut saltem intellexerant de excidiis, quae passi sunt, et de Messia, idest ea, quae ipsorum multum intererant, cum tamen eadem Gentiles passim laterent. 2.° Non unum, sed tria fuisse prophetarum munera, scilicet docere, concionari, praedicare juxta alibi dicta. 3.° Praecipuam prophetiae utilitatem in

ejus verificatione consistere, quatenus tum manifestum redditur divinum testimonium. Hoc sensu Ioannes (XIV. 29.) Christum de suo discessu et de reditu suo praeloquentem ita refert discipulis suis dixisse: *Et nunc dixi vobis prius quam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis*: et 1. Petr. (I. 12.) *Prophetae.... non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea, quae nuntiata sunt vobis.* Hinc Prophetae ad futura tempora saepe provocant Ierem. (XXIII. 20; XXX. 24.) Ezech. (XXXIII. 33.). Quemadmodum enim rudes illae *diagraphiae*, quas pictores principio delineare solent, plura offerunt, ex quibus deinceps, perfecta imagine, facile cognoscitur eam illa delineatione fuisse adumbratam; ita fere vaticinia aliqua minus clara exhibent de futuro eventu sat multa, ex quibus deinceps, accedente historia, cognoscatur, haec vaticinio fuisse praedicta.

Canon II. *Prophetae etsi de eodem tempore loquantur, non raro tamen in eodem contextu nunc adhibent futurum, nunc praesens, nunc praeteritum.* Nam quae prophetico spiritu praenunciantur futura, in decreto Dei et prophetarum mente ita certa sunt ut praesentia, et praeterita; ex. gr. Is. (IX. 1.) res futura his verbis describitur per praeteritum: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon*; vers. 3. transitus fit ad futurum: *laetabuntur coram te sicut qui laetantur in messe*; vers. 4. reditur ad praeteritum: *Iugum enim oneris ejus.... superasti*; vers. 6. *Parvulus enim natus est nobis,....* ad futurum rursus: *et vocabitur nomen ejus Admirabilis*, etc. Et tamen semper fit sermo de ortu Messiae futuro.

Canon III. *Non omnia in prophetiis ad praedictiones sunt referenda, cum aliqua fue-*

rint semper a prophetis ad historiam sui temporis et populi sui salutem directa. Nam ut Christus et Apostoli minando judicium et gehennam homines sui temporis volebant convertere ad Deum ; ita prophetae futura praedicentes curam simul gerebant salutis populi sui temporis. Hinc est quod tria fuerint munia prophetarum : *praedicare*, *docere*, *concionari*.

Canon IV. *Prophetae sub sensu litterali, quo multa narrant, et praedicunt circa res temporales, saepe recondunt mysticum sensum, quo subjungunt prophetiam de Christo, Ecclesia, aliisque*. Patres enim, et Scriptura ipsa in Novo Testamento sensum hunc mysticum agnoscunt. Ita ex multis, quae de Babyloniorum regno dicunt Prophetae, plura diabolo, et regno ejusdem aptantur. Pariter quae de Iacob, de David, de Salomone dicuntur, in multis rebus valent etiam de Christo. Imo aliqua interserunt Prophetae, quae non possunt illis convenire, de quibus litteraliter loquebantur, quaeque propheticum tantummodo sensum habent, quatenus praedicunt aliquid futurum. Ita de captivitate babylonica loquentes, aliqua addunt, quae solum aptari possunt captivitati romanae; de adventu primo Christi loquentes, aliqua afferunt, quae solum convenire possunt secundo; de ejusdem regno militante loquentes adjungunt ea, quae solum convenire possunt triumphanti. Tunc ergo fit transitus de contextu litterali ad sensum propheticum.

Canon V. *Prophetae interdum sub uno sermonis contextu complura tradunt inter se disparata, et de uno in aliud transeunt*. Innumera sunt hujusmodi commixtionis exempla. Saepe namque Prophetae de regno Davidis et Salomonis vaticinantes, complura addunt, quae

ad Christi regnum unice referri possunt. Isaias (capp. XXXV. LX. LXVI.) sermonem miscet de Ecclesia Christi militante ac de triumphante. Malachias (cap. III.) agit de primo adventu Christi usque ad vers. 5., deinde de secundo; Christus apud Matth. (cap. XXIV.) jungit quae de eversione Ierusalem, et de ultimo judicii die valent. Hoc autem ideo Deus voluit 1.° ut pateret Prophetas non scripsisse humano ingenio; 2.° quia Prophetae omnia simul ob oculos mentis habebant, et a figura et typo ad figuratum et antitypum facile transitum faciebant; 3.° ut una parte impleta, facilius quod adhuc futurum est homines crederent, sicque ex. gr. impletis iis, quae dicta sunt de primo Christi adventu, alia, quae circa secundum praenuntiantur, credimus fidentius. Hinc fit ut ordo et contextus in prophetiis saepe sit difficillimus: attamen adest semper, fere dixerim ut contigit in odis Pindari et Horatii.

Canon VI. *Prophetiae non semper eodem tempore complentur quod ad partes omnes, sed aliquando id accidit paulatim et secundum temporum successiones*. Nam, ut ex Canone praecedenti eruitur, multa interdum disparata in eodem contextu praedicuntur. Debent ergo omnia tempore suo adimpleri. Patet hoc de duobus Christi adventibus, de regnis ejusdem Christi, de diversis captivitatibus etc.

Notandum est canones istos omnes, valere etiam pro Ioannis Apocalypsi, quae prophetica est. Descripsit enimvero, omissis aliis, Pastorini, Apocalypsim interpretando, aetates omnes, ac historiam Christi Ecclesiae.

CAPUT II.

CANONES PRO LIBRIS NOVI TESTAMENTI.

ART. I.

Canones pro Evangeliis.

Canon I. *Ordo historiae interdum ab uno Evangelista reticetur, ab alio exprimitur, et tunc ab hoc est repetendus: interdum a nullo exprimitur, et res quidem certae erunt, at rerum series incerta.* Matthaeus et Marcus exempli caussa postquam narrarunt dixisse Christum: *Scitis quia post biduum pascha fiet*, paucis interpositis, nulla temporis differentia notata, subjungunt: *Cum esset Iesus in Bethania*. Colligitur vero ex Ioanne hoc contigisse *ante sex dies Paschae*. Alia Evangelium legenti occurrunt, quorum historiae ordo a nullo Evangelistarum colligi potest. Quo loco notandum est illa verba *in illo tempore, in illis diebus, tunc, postea*, aliaque similia indicare quidem ea, quae narrantur, consequenter gesta fuisse, sed sola ac per se non necessario indicare ea gesta esse continuo et immediate.

Canon II. *Non semper servatur in Evangeliis rerum gestarum ordo, sed interdum invertitur.* Ex. gr. Lucas ante sermonem Domini in monte narrat multa, ut Paralyticum sanatum, Matthaeum vocatum, discipulos spicas vellentes, sanatam aridam manum, leprosum mundatum, et alia, quae tamen omnia Matthaeus post sermonem in monte recitavit. His alia multa similia. Animadvertit hoc Augustinus (*de consensu Evangeliorum lib. II. cap.*

21. et 39.; *lib. III. cap.* 13.) admonens Deum quidem inspirasse Evangelistas dum ipsi scribebant, sed permisisse eos sequi rerum recordationem prout memoriae eorum recurrebant; idque 1.° quia nihil intererat ordo earum rerum, in quibus apud Evangelistas notatur inversio; 2.° *ut per haec ipsa*, (inquit) *quae in eis contraria videri possunt, multi excaecarentur digne traditi in concupiscentias cordis sui, et in reprobum sensum, et multi exercerentur ad elimandum pium intellectum secundum occultam omnipotentis justitiam*.

Canon III. *Evangelistarum quisque aliqua praetermittit, quae alius commemorat, sermonem tamen contexens, tamquam si nihil praetermitteret*. Passim occurrunt exempla in Evangeliis, ac praesertim ubi de passione Christi: multa etiam videri possunt apud August. (*de Consensu Evang.* praesertim *lib. II. capp.* 5. *et* 12.); et apud alios, qui simile opus confecerunt (vid. infra Can. VII.). Hoc autem nec derogat rerum veritati, cum reticere aliquid non sit idem ac ipsum negare, (quod adversus incredulos maxime recentiores notetur), nec derogat scientiae ac scopo Evangelistarum, qui nunquam sibi proposuerunt omnia conscribere, imo id fassi sunt fieri omnino posse.

Canon IV. *Evangelistae dum eadem facta narrant, aut eamdem rem vel sententiam referunt, non servant semper eumdem ordinem, neque semper adhibent eadem verba, eumdemque modum, et hoc absque contradictionis vel mendacii nota*. Sic Oratio dominicalis plene refertur a Matth. (VI. 9.), et compendiose a Luca (XI. 2.). Hoc idem notatur de VIII. Beatitudinibus Matth. (V. 3.); Luc. (VI. 2.). Sic etiam Matthaeus, Marcus, et Lucas diversis

verbis recitant vocem factam de caelo dum Christus baptizaretur; similiter Lucas in multiplicatione piscium ait, *quinquagenos* jussos esse discumbere, Marcus vero *quinquagenos et centenos*: unus nempe partem, alter totum dicit. Matthaeus (XXVI. 31.) dicit scriptum *percutiam pastorem*: scriptum est autem Zachar. (XIII. 7.) *percute pastorem*. Hoc autem sine imperfectione contingere monet Augustinus (*lib. II. de consensu Evang. c.* 12.) ubi ait: *nos non debere arbitrari mentiri quemquam, si pluribus rem, quam audierunt vel viderunt, reminiscentibus non eodem modo atque iisdem verbis, eadem tamen res fuerit explicata: ut sive mutetur ordo verborum sive alia pro aliis, quae tamen idem valeant verba proferantur: sive aliquid vel quod recordanti non occurrit, vel quod ex aliis quae dicuntur possit intelligi, minus dicatur: sive aliorum quae magis dicere statuit narrandorum gratia, ut congruus tempori modus sufficiat, aliquid sibi non totum explicandum, sed ex parte tangendum quisque suscipiat, sive ad illuminandam declarandamque sententiam nihil quidem rerum, verborum tamen aliquid addat, cui auctoritas narrandi concessa est; sive rem bene tenens non assequatur, quamvis id conetur memoriter etiam verba quae audivit ad integrum enunciare*. Hisce adde diversitatem hanc majorem Evangeliis auctoritatem conciliare: nam sic adsunt quatuor testes fide digni, qui sin verbis, saltem sensu easdem res narrant omnino. E contrario si res ipsas modo prorsus eodem narrarent, alter ab altero transcripsisse videretur, ac unicum putaretur esse Evangelium, uti Patres ac interpretes animadvertunt.

Canon V. *Si factum aliquod ab uno Evangelista narratum alteri Evangelistae repugnare omnino videatur, dicendum est non idem factum, sed aliud ab alio commemoratum*. Pro exemplo ponit Augustinus (*lib. II. de Consensu Evang. cap.* 50.) miraculum de septem panibus, quod simile est miraculo de panibus quinque. Cum enim illi, qui unum narrant, narrent etiam alterum cogimur illa distinguere. At si unum ab uno Evangelista, alterum ab altero commemoraretur, autilogia procul dubio appareret, dum unus 12. cophinos, alter 7. sportas dicat; unus quinque, alter quatuor millia hominum computet; unus septem, alter quinque panes enuntiet.

Canon VI. *In parabolis evangelicis, aeque ac in similitudinibus non omnia sunt similia, nec applicanda rei significatae*. Multa enim in parabolis dicuntur ad complementum orationis. Haec non sunt necessario applicanda rei significatae. Quare investigandus est finis primus et scopus parabolae, et quae ad hunc pertinent, referantur ad rem significatam, caetera ut emblemata, et ornatus gratia addita habeantur. (Vide quae in altera Institutionum parte Diss. 3. documus, ubi *de sensibus Scripturae*). Fert hoc ipsum parabolae natura. Enimvero illae etiam personae Veteris Testamenti, quae Christi typum gerebant, ut Iob, Sampson, David, et Salomon non in omnibus, sed in aliquibus tantum gerebant Christi personam. Sic ex. gr. (Luc. XV.) tribus parabolis *de ove, de drachma, de filio prodigo* Christus ostendere volebat Scribis ac Pharisaeis murmurantibus, se bono ac laudabili fine cum peccatoribus versari, ad quem scopum nihil opus est investigare numerum ovium, drachmarum, aliaque his similia.

Canon VII. *In nullo ex quatuor Evangeliis requirenda est historica ac completa narratio omnium gestorum Iesu Christi*. Canon hic scitu necessarius confirmat plerosque canones antecedentes. Nemo enim Evangelistarum sibi proposuit vitam et acta conscribere Christi tamquam merus historiographus vel biographus, ac proinde recensere omnia, et omnium ordinem rerum fideliter sequi. Si quis opus hujusmodi cuperet, adeat Calmet initio Tom. VII. ante *comment. in quatuor Evangelia*, vel *Chronicon* Tirini, vel De la Haye, *Triumphus veritatis*, seu *Evangelicae Historiae disquisitio*; vel Bernardum Lamy, *Harmonia Evangelica*. Hujus quoque generis sunt lucubrationes, quae nuper in lucem prodierunt hisce titulis. *Dell' Istoria del Vecchio, e Nuovo Testamento, libri di D. Pellegrino Farini, Ravenna* 1829. *Istoria Evangelica con le parole dei Sacri Evangelisti, Opera del Conte Monaldo Leopardi, Pesaro* 1832. Singuli vero Evangelistae dum eo tempore scriberent, quo vita factaque Servatoris palam vulgata erant et nota omnibus, saltem in Iudaea ac vicinis regionibus, ea solum narrant, quae ad proprium cujusque scopum et occasionem scribendi juxta Spiritus Sancti impulsum conducere credebant. Ita Matthaeus, qui Iudaeorum gratia scribebat, atque ea de caussa ut ostenderet Iesum esse Messiam a Prophetis praedictum, narrat adorationem Magorum, fugam in Aegyptum, infanticidium Herodis etc., et incipit ab humana Christi generatione, ut eum filium Davidis demonstraret et Abrahae, quod maxime Iudaeos delectabat, ut ait Chrysostomus. Marcus ea maxime collegit, quae ex ore praedicantis Petri, cujus fuit comes, ipse audierat. Lucas collegit pariter quae

a Paullo audivit, et quia omnibus in communi loquebatur, generationes numerans ad ipsum usque Adam retrahit. Ioannes cum videret multa ab aliis tribus Evangelistis collecta (qui multo ante illum scripserant) circa humanam Christi naturam, ipse ut suborientes haereses Cerinthi ac Ebionis compesceret, multa disseruit de Christi divinitate ac festis Iudaeorum, in quibus Christus sermones varios habuerat de sua divinitate. Pauca vero Ioannes attigit ex iis, quae caeteri Evangelistae commemoraverunt. Idem etiam gesta conscripsit anni primi praedicationis Iesu Christi, cum caeteri incipiant fere omnia a Ioanne Baptista in carcerem conjecto.

Art. II.

Canones pro Epistolis Paulli.

Canon I. *Paullus in eo totus est ut Christum praedicet, doceatque eum unum esse hominum per Crucem redemptorem, et uti talem habendum ab omnibus, ab eoque unice salutem sperandam.* Hoc, quod evidens Paulli scopus apparet ejusdem epistolas legenti, facit 1.° ut ea, quae de Christo a Paullo dicuntur tamquam nostra *sapientia, justitia, sanctificatio* 1. Cor. (I. 30.), et de Christi justitia nobis imputata (ad Rom. IV.), aliaque his similia, ita explicentur ut Christus nos redimendo per mortem, nobis gratiam meruerit ac bona omnia; 2.° ut frequentes oppositiones, quas Paullus instituit loquens de sacrificiis, sacerdotibus, operibus, gratia, et natura, ita intelligantur ut Paullus has semper instituat inter legem novam et legem veterem; inter opera fa-

cta cum Christi gratia, ac alia facta sine eadem gratia; nempe ut ostendat utilitatem omnem nobis per Christum obvenire, caetera vana ac infirma esse per se elementa.

Canon II. *Fides Christi, quam non raro innuit Paullus justificare, tacite includit alia ad justificationem necessaria.* Ostendit hoc vel ipse Paullus pluribus in locis, ac praesertim 2. Thessalon. (II. 11.) ubi ait: *Impleat* (Deus) *omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute.* Ideo autem loquitur de sola fide, quia haec est fundamentum, norma, ac magistra omnium virtutum ea fere ratione, qua aliquis diceret: *haec arbor me aluit*, quatenus edit fructus qui eum alunt; *hic medicus illum sanavit*, quatenus illi pharmaca praescripsit. Heb. XI

Canon III. *Subinde Paullus vocatos, praedestinatos, electos, dilectos appellat eos, qui ad fidem et gratiam Christianae religionis destinati et vocati sunt, in qua qui perseverant gloriam aeternam assequentur.* Haec enim prima et insignis est gratia et caeterarum fons, quam proinde omnibus epistolis admiratur, et extollit Apostolus, opponitque vanae fiduciae, quam Iudaei habebant in caeremoniis legis Moysis, Gentes in suis virtutibus, ut ait a Lapide. Patet hoc praecipue in Epist. ad Eph. I. ac speciatim illis verbis vers. 4. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate.*

Nota. Praedestinati, electi etc. *secundum propositum* sunt juxta phrasim Paulli secundum decretum sive beneplacitum Dei gratuitum.

Canon IV. *Dum Paullus caussas assignat justificationis vel indurationis, praedestinationis, vel reprobationis, ita semper est expli-*

candus ut salvetur tum hominis libertas, tum Dei sanctitas, et justitia. Libertatem enim fatetur ipse 1. Cor. (XV. 19.) *Non ego autem sed gratia Dei mecum*: et supponit etiam subinde adhortans homines ad Christum, et ubicumque vocans praemium aeternam salutem, et poenam supplicium impiorum. Ita etiam (VII. 37.) ait: *Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis* etc. Sanctitatem porro Dei, justitiam, aliaque attributa ubique praedicat. Sic igitur ejus verba sunt intelligenda, ut ab iis attributis Dei non abhorreant. Hinc dum justificationem et salutem videtur soli gratiae tribuere, id non ideo facit ut nihil nos agere contendat, sed quia Christi gratia primas habeat partes, et quia nostra cooperatio a gratia pendeat. Hinc etiam dum indurationem, et perditionem hominum videtur Deo tribuere, id explicandum est juxta naturam justitiae vindicativae, quae supponit peccata dum eadem punit, non autem eorum est caussa; ita ut Deus indurationem permittat, ac perditionem, hanc servans providentiam, ut homini auxiliorum copia subtrahatur, tentatio daemonis, mundi, et carnis eidem objiciatur; se vero proprio ut ita dicam laqueo suspendat homo ipse, qui solus est caussa positiva, activa et directa indurationis et excaecationis. Hoc canone commode explicari poterunt illa (ad Rom. IX.): *Iacob dilexi, Esau autem odio habui..... non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.... cujus vult miseretur et quem vult indurat.*

Canon V. *Frequentissima in Paullo est allusio ad dicta et facta Veteris Testamenti.* Ita dum 1. ad Tim. (III. 15.) vocat Ecclesiam

columnam et *firmamentum veritatis*, alludit ad columnas Templi, quas Salomon posuit uti stabilitatis monumentum, quaeque appellatae sunt *Booz* (בעז *fortitudo*), et *Iachin* (יכין *directio*). Idem alibi saepissime, ac praesertim ad Hebraeos, ut evidens est. Ideo autem sic agit Paullus, ut ostendat Christum figuratum in Moyse, Ecclesiam in Synagoga, ac summam esse, velint nolint Neoterici, utriusque Testamenti consensionem, quod magnum est veritatis testimonium. Idipsum quoque fecerunt vel ipse Christus ac Apostoli passim Vetus Testamentum citantes, ac Paullus praesertim quippe qui *eruditus secus pedes Gamalielis juxta veritatem paternae legis* Act. (XXII. 3.).

Canon VI. *Paullus spiritu acri ac sublimi in partem, in quam inclinat, ita vehementer fertur, ut in extrema (specie tenus) declinare videatur, et alterum extremum negare*. Sic ut judaizantes oppugnet, dicit (ad Gal. IV.) circumcisionem nihil esse, et vetera sacramenta fuisse *egena* ac *infima elementa*; ut charitatem extollat, dicit (1. Cor. XIII.) caetera dona sine charitate nihil esse et prodesse (vide can IV.); ut hominis infirmitatem clarius ostendat, exaggerat Dei gratiam et praedestinationem. Oportet igitur (quod in aliis quoque servatur libris sacris) Paulli scopum diligenter investigare, ne praeter id quod Paullus intendit, ejus verba explicemus.

Canon VII. *Solet frequenter Paullus tacitis objectionibus occurrere quasi per subjectionem*. Exemplum habemus in Epist. ad Rom. I. ubi cum Paullus dixisset vers. 11. *Revelatur ira Dei de caelo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei*

in injustitia detinent, animadvertens tamen sibi objici posse, undenam Gentiles Dei veritatem cognoverint? subinfert: *quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit*; sed rursus tacite sibi objiciens, quomodo Deus manifestatus sit gentibus sine scriptura, addit: *Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea, quae facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas*. Hac de caussa saepe occurrunt interrogationes, et apparent etiam digressiones, ut 1. Tim. III. multa de Diaconis disputans, sermonem interserit de eorum uxoribus.

Canon VIII. *Paullus stilum epistolarem, non vero concionatorium, aut scholasticum servat*. Hinc varia sine ordine interdum et connexione pertractat, ut amici ad amicos scribentes faciunt. Ex. gr. in Epist. I. ad Corinthios fere singulis capitulis materiam mutat, diversis Corinthiorum quaesitis satisfaciens; et cap. VII. de virginitate ac matrimonio, VIII. de idolothitis, XI. de Eucharistia, XIV. de Prophetia, XV. de resurrectione disserit. Hinc etiam sequitur ut in eadem epistola nunc laudet nunc vituperet, ut ad Corinthios; nunc blandiatur nunc minetur, ut ad Galatas, quia ad multos diversi vel ingenii, vel moris homines scribebat.

Canon IX. *Idiotismi linguarum, ac personae Paulli adjuncta prae oculis habenda sunt; meliores quoque interpretes consulendi*. Cum enim Paullus ut plurimum graece scribat, frequenter graecizat; cum autem Hebraeus esset frequenter hebraizat. Multa tamen latina adhibet usu apud Graecos introducta ut *coloniam*, *semicinctium*, *penulam* et similia. Notanda est etiam patria Paulli, qui natus erat

Tarsi, quae urbs est Ciliciae, a cujus usibus aliqua sumit, ut ex. gr. 1. Cor. (IV. 3.) *diem* pro judicio ponit; nam Cilices diem dicebant reis, quod et sermoni latino convenit. *Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die*. Notat etiam Nyssenus in illud (1. Cor. XV. 28.): *Tunc et ipse filius subjectus erit*, libertatem phrasium in sapientissimo ac eloquentissimo hoc Viro, cujus libertatis exemplum praebet in verbis *exinanire*, *evacuare*, prout haec adhibentur a Paullo. Plurimorum vero, qui Paullum interpretati sunt, optimus facile habetur Ioannes Chrysostomus *in Epistolas Paulli*.

Canon X. *Epistolae Paulli duplex in genere objectum respiciunt, doctrinam fidei, et mores Christianos*. Prima enim pars cujuscumque fere Epistolae, ut notat a Lapide *Arg. in Epist. S. Paulli* dogmatica est, altera ethica. Porro inter fidei mysteria tria maxime urget: *oeconomiam gratiae et redemptionis Christi*: *legem veterem per novam fuisse abrogatam*: *cavendas haereses tunc pullulantes, uti Simonis Magi* etc. Ethicam vero docet per breves sententias, quas saepe sine ordine congerit, more scilicet Hebraeorum, ut videre est in Libris Sapientialibus; more quoque Graecorum uti Hesiodi, Theognidis etc.

FINIS PARTIS SECUNDAE.

INDEX
CAPITUM
SECUNDAE PARTIS.

DISSERTATIO I.

DISSERTATIO II.

DISSERTATIO III.

INDEX
RERUM NOTABILIUM
PRIMAE, ET SECUNDAE PARTIS.

PRIMA CIFRA PARTEM, ALTERA PAGINAM INDICAT.

A

B

C

D

F

G

H

I

N

O

P

Q

R

S

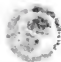
T

X

Z

…nissione.	…acob in Aegyptum.	A Baptismo Christi.	A morte Christi.
…516	14…		
…61	15…		
…64	16…		
…83	16…		
…26	17…		
…27	17…		
…57	17…		
…60	17…	3	
…63	17…	6	3

22
22
24

Pag.	lin.	Errata	Corrige
12.	24.	Testamentis	Testamenti
16.	16.	morarentur	morerentur
—	34.	*numeratis*	*numerati*
—	17.	Simeonis	Simonis
33.	23.	Asia	Asiae
35.	20-21.	dividi-altet	dividit alte-
—	26.	*Abileme*	*Abilene*
49.	11-12.	*sune-Israelt*	*sunt-Israel*
51.	13.	*ratione*	*rasione*
55.	19. 20.	תוּמִּים וּרִים	תוּמִּים וּרִים
72.	31.	*nemo*	*nemini*
73.	2.	Persona	Personae
79.	16-17.	*ante thronum*	*ante Dominum*
91.	2. 3.	distinctae	distincti
94.	4.	animo	animi
101.	penult.	Deus	Deum
111.	10.	Olationes	Oblationes
118.	18.	removanda	removenda
119.	2.	*patuit*	*patitur*
120.	2.	strangula	stragula
124.	10-11.	inverosimile	inverisimile
—	29.	derivantur	derivarunt
140.	ult.	temporis lapsus	temporis lapsu
143.	22.	relinquissent	reliquissent
—	29.	*videri*	*videris*
147.	17.	petinebatur	detinebatur
163.	15.	*non comeditis*	*non comedetis*
179.	26.	sex modius	sex modios
183.	penult.	omnis	omni
185.	ult.	Bethania	Bethaniae
186.	9.	graecis	graeci
211.	19.	*persape*	*persaepe*
219.	8.	*praedicare*	*praedicere*
220.	11.	meniis	mentis
222.	27.	omniuo posse	omnino non posse
229.	22.	*infima*	*infirma*
240.	9.	annis	anni

Nonis Junii 1833.

NIHIL OBSTAT

Pro Eminentissimo et Reverendissimo D. D.

CAROLO CARD. OPPIZZONIO

Archiep. Bononiæ

Petrus Trombetti Sacr. Script. Prof.,
Doct. Theol. Coll., et Exam. Pro-Synod.

Die 6. *Junii* 1833.

NIL OBSTAT

Pro Rev. Pol. Pistocchi.

Die 7. *Junii* 1833.

REIMPRIMATUR

Leopoldus Archip. Pagani Prov. Gen.